

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของเมืองตลาดริมน้ำ
กรณีศึกษาตลาดเก่าห้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

โดย

ผศ.ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย

กรกฎาคม 2554

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของเมืองตลาดริมน้ำ
กรณีศึกษาตลาดเก่าห้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ผศ.ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: MRG5080232

ชื่อโครงการ: โครงการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของเมืองตลาดริมน้ำ – กรณีศึกษาตลาดเก่า
ห้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ชื่อนักวิจัย: ผศ.ดร.ณวิทย์ อ่องแสงชัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

E-mail Address : nawit@mail.arc.cmu.ac.th

ระยะเวลาโครงการ: 12 เดือน

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งที่จะค้นหาถึงสาเหตุปัจจัยที่ควบคุม กำเนิด พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของเมืองตลาด ที่ตั้งอยู่ริมเครือข่ายแม่น้ำในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทย โดยยกตลาดเก่าห้องเป็นกรณีศึกษา งานวิจัยชิ้นนี้ยังมุ่งที่จะค้นหาลักษณะรูปแบบของการออกแบบวางผังชุมชนตลาดเก่าห้อง และเรือนแถวค้าขาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญของชุมชนจากการศึกษาพบว่าตลาดเก่าห้องเป็นตลาดที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ รองรับการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนเปรียบได้กับเมืองเมืองหนึ่ง ซึ่งเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเมืองค้าขาย ที่ถูกก่อสร้างและพัฒนาขึ้นโดยพ่อค้าชาวจีนในปี พ.ศ. 2467 ห่างจากกรุงเทพฯ ออกไปทางทิศตะวันตก ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี ตลาดเก่าห้องซึ่งเปรียบได้ดั่งเมืองท่าค้าขายริมแม่น้ำนี้ เคยเป็นศูนย์กลางทางการขนส่งข้าวที่เป็นผลผลิตจากพื้นที่นาที่ล้อมรอบชุมชนอยู่ออกไปไม่ไกล ไปยังกรุงเทพฯ ก่อนถูกส่งต่อไปยังตลาดโลก อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจการค้าของประเทศ ที่เริ่มเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้นจากการทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 ซึ่งผลจากสนธิสัญญานี้ ทำให้เกิดขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก เกิดการขยายตัวในการตั้งถิ่นฐานออกไปเกิดเป็นเมืองตลาดขึ้นตามแนวเครือข่ายแม่น้ำ ซึ่งถูกใช้เป็นเส้นทางสัญจรหลักในการเดินทางของผู้คนเป็นแหล่งน้ำ และการเข้าถึงสำหรับพื้นที่เกษตรกรรมใหม่ ๆ ในช่วงเวลานี้เมืองตลาดจำนวนมากถูกสร้างขึ้นตามริมฝั่งแม่น้ำ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการค้าขายผลผลิตทางเกษตร และการลำเลียงผลผลิตสู่เมืองหลวง ในขณะที่ภายในเมืองตลาดเหล่านี้ เรือนแถวค้าขายถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้าในอาคารหลังเดียวกัน ตลาดเก่าห้องมีรูปแบบของการกำเนิดและพัฒนาการในลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากเมืองตลาดแห่งอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งเครือข่ายแม่น้ำในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยแต่อย่างใด แต่ลักษณะเด่นที่แตกต่างไปจากเมืองตลาดแห่งอื่นๆ คือ เมืองตลาดส่วนใหญ่มักได้รับการวางผังโดยให้องค์ประกอบหลักคือ เรือนแถวค้าขายหันหน้าขนานออกไปตามแนวริมฝั่งแม่น้ำเป็นหลัก แต่ตลาดเก่าห้องกลับมีการวางผังที่ให้เรือนแถวค้าขายวางตัวตั้งฉากกับริมฝั่งแม่น้ำเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นตลาดล่าง ตลาดกลาง และตลาดบน ซึ่งเป็นตลาดย่อย 3 แห่ง ที่ได้รับการปลูกสร้างและพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ ตามลำดับช่วงเวลา ในทิศทางที่ขนานกันไป ซึ่งรวมเป็นชุมชนตลาดเก่าห้องในที่สุด ดังที่เห็นในปัจจุบัน

ความชอบของชุมชนตลาดเก่าห้องอันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่รวดเร็ว และเครือข่ายการเดินทางและขนส่งทางบกที่สะดวกรวดเร็ว ได้รับการพัฒนาพื้นที่ขึ้นใหม่อีกครั้ง

จากกระแสการพัฒนาพื้นที่ย่านชุมชนเก่าต่างๆเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งตลาดเก่าห้องก็มีลักษณะการพัฒนาพื้นที่ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวไปในทิศทางเดียวกันกับชุมชนเก่าแห่งอื่นๆ แต่การพัฒนาพื้นที่ให้ตลาดเก่าห้องดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองในระยะยาวเหมือนอย่างเช่นในอดีต ที่เคยเป็นชุมชนค้าขายที่มีองค์ประกอบของการเป็นเมืองที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองรองรับอย่างครบครัน เป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงในการพัฒนาพื้นที่ตลาดเก่าห้องขึ้นมาใหม่เป็นอันดับแรก

คำหลัก: ตลาดเก่าห้อง, สุพรรณบุรี, การเปลี่ยนแปลง, เรือนแถวค้าขาย, เครือข่ายแม่น้ำ

Abstract

Project Code : MRG5080232

Project Title : Formation and Transformation of Market Town along the Channel Network:

The Case of Kao Hong Market Town, Suphanburi

Investigator : Asst.Prof.Dr. Nawit Ongsawangchai,

Faculty of Architecture, Chiang Mai University

E-mail Address : nawit@mail.arc.cmu.ac.th

Project Period : 12 months

This research aims to clarify the formation of market towns along the channel network in the Central Plains of Thailand, planning and development process of market towns and spatial organization of their architecture, shophouses, by raising Kaohong Market town as a case study, as a part of series of researches to discuss the formation and development of shophouses in Thailand and Southeast Asia. Kaohong Market is a merchant town formed by Chinese Shophouses in 1924 beside the Suphanburi River on the West of Bangkok. The town used to be a hub for conveying rice from farmland to Bangkok to World market, after Thai entered into the Bowring Treaty with England in 1855. Due to this treaty, Thai economy had greatly expanded. In this period market towns gradually developed in the Central Plains of Thailand by using channel network as a means of transportation, while shophouses were built in these market towns as dwelling places and shops for the merchants. Kaohong Market does not have different formation and transformation from the other waterside market towns, however it has a unique town planning. Waterside market towns, in general, are planned parallel to the waterway but all three sub –markets of Kaohong Market, Talad Bon, Talad Klang and Talad Lang are located perpendicularly to the Suphanburi Rivier.

Due to the rapid development of capitalism in the country and convenience of transportation and travel by roads, Kaohong Market turned into quite living place. However, boom of tourism during last several years has made Kaohong Market shifts into the lively market town again. This may be good news but the way Kaohong Market is rehabilitated is not different from others famous tourist market towns at present. Whatever the development or rehabilitation of physical or socio-economic standards to the market, Kao Hong Market should be geared to self-sustained community in the long run, as the market used to be in the past.

Keywords : kaohong market; suphanburi; transformation; shophouse; channel network

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ระเบียบวิธีวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 ทบทวนทฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	6
2.2 งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง	17
บทที่ 3 ภูมิหลัง ความสำคัญ และลักษณะของพื้นที่	27
3.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน	27
3.2 สภาพทั่วไปของจังหวัดสุพรรณบุรี	28
3.3 สภาพทั่วไปของเทศบาลตำบลบางปลาม้า	29
3.4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	32
บทที่ 4 ระเบียบวิธีวิจัย	40
4.1 การสร้างระเบียบวิธีวิจัย	41
4.2 สรุปรขั้นตอนในการวิจัย	52
บทที่ 5 ผลของการศึกษา	54
5.1 อิทธิพล และปัจจัยที่ส่งผลต่อกำเนิด พัฒนาการ และการกำหนดรูปแบบ ของกระบวนการพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนเมืองตลาดริมน้ำของชุมชนตลาดเก่าห้อง	54
5.2 รูปแบบการออกแบบวางผังเมืองตลาดเก่าห้อง พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง ขององค์ประกอบ และโครงสร้างของชุมชน	64
5.3 สรุปผลของการศึกษา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการปรับปรุง พื้นที่ อนุรักษ์ตลาดเก่าห้อง	88

บรรณานุกรม	93
ภาคผนวก	97

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 2 – 1 ขอบเขตการควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	10
ตาราง 2 – 2 ข้อดีและข้อเสียของกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์แต่ละฉบับ	10
ตาราง 2 – 3 แนวทางและวิธีการอนุรักษ์จากการเปรียบเทียบกรณีศึกษาเมืองต่างๆ	20
ตาราง 5 – 1 รายชื่อและปีที่ทำการขุดคลองต่างๆในเขตที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำภาคกลางของไทย	57
ตาราง 5 – 2 รายละเอียดทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ของตลาดเก่าห้อง	82

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 – 1 ที่ตั้งของตลาดเก่าห้องริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำสุพรรณบุรี	4
ภาพ 3 – 1 ตลาดเก่าห้องตั้งอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรี และถูกขนาบด้วยทางหลวงหมายเลข 3351 ในยุคต่อมา	33
ภาพ 3 – 2 ตลาดเก่าห้องในอดีตและปัจจุบัน มองจากวัดลานคาที่อยู่ฝั่งตรงข้ามมายังตัวตลาด	34
ภาพ 3 – 3 บ้านเก่าห้อง ฝั่งตรงข้ามตลาดเก่าห้อง	36
ภาพ 3 – 4 เรือนแถวค้าขายแบบต่างในตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่าง (จากซ้ายไปขวา)	37
ภาพ 3 – 5 หอดูโจรในตลาดล่าง (ซ้าย) และทิวทัศน์เมื่อมองจากด้านบนไปยังวัดบ้านหมี่ (ขวา)	38
ภาพ 3 – 6 วัดลานคา และบ้านเก่าห้องฝั่งตรงข้ามตลาดเก่าห้อง	39
ภาพ 4 – 1 ลำดับของระเบียบวิธีวิจัยโดยสรุป	42
ภาพ 4 – 2 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา	42
ภาพ 4 – 3 บรรยากาศในการเก็บข้อมูลภาคสนาม	45
ภาพ 4 – 4 ตัวอย่างการบันทึกภาพถ่ายลักษณะทางภูมิทัศน์ของสถาปัตยกรรมเมืองที่พบในชุมชนตลาดเก่าห้อง	46
ภาพ 4 – 5 การวัดระยะสัดส่วน สเกตช์ผังการจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอย ของเรือนแถวค้าขายในตลาดเก่าห้อง	46
ภาพ 4 – 6 การวัดระยะสัดส่วน สเกตช์ลักษณะการจัดผังชุมชน และการจัดระเบียบองค์ประกอบของชุมชนตลาดเก่าห้อง	47

ภาพ 4 – 7	กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนตลาดเก่าห้องที่ ทำการสังเกต และบันทึกไว้ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนาม	49
ภาพ 5 – 1	พัฒนาการของระบบเครือข่าย แม่น้ำ คูคลองในเขตที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ภาคกลางของไทย	57
ภาพ 5 – 2	การพัฒนาเป็นชุมชนค้าขาย และเมืองตลาดริมฝั่งแม่น้ำในเขตที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ภาคกลางของไทย	63
ภาพ 5 – 3	ผังเมืองตลาดเก่าห้อง และองค์ประกอบหลักในชุมชน	67
ภาพ 5 – 4	ผังชุมชนตลาดเก่าห้อง	69
ภาพ 5 – 5	ผังชุมชนตลาดเก่าห้องชั้น	70
ภาพ 5 – 6	ผังพื้นที่ชั้น 1 ตลาดบน ชุมชนตลาดเก่าห้อง	71
ภาพ 5 – 7	ลักษณะรูปด้านหน้าของอาคารเรือนแถวในบริเวณตลาดบน	71
ภาพ 5 – 8	ผังพื้นที่ชั้น 1 ตลาดกลาง ชุมชนตลาดเก่าห้อง	72
ภาพ 5 – 9	ผังพื้นที่ชั้น 1 ตลาดล่าง ชุมชนตลาดเก่าห้อง	73
ภาพ 5 – 10	ลักษณะรูปด้านหน้าของอาคารเรือนแถวในบริเวณตลาดล่าง	73
ภาพ 5 – 11	เรือนแถวแบบชั้นเดียวสองฝั่งถนนข้ามไปสู่วัดลานคา (ซ้าย) บางหลังถูกปรับเป็นสองชั้น (ขวา)	75
ภาพ 5 – 12	เรือนแถวแบบสองชั้นมีระเบียบทางเดินชั้นบน และหลังคาคลุมทางเดินตรงกลาง (ซ้าย) รูปแบบที่หลากหลายของเรือนแถวในชุดนี้ (กลาง - ขวา)	76
ภาพ 5 – 13	เรือนแถวแบบสองชั้นมีระเบียบทางเดินชั้นบนหลังปลายสุดทางออกสู่ถนน ในตลาดกลาง (ซ้าย) และหลังหุ้มหน้าอาคารโรงตลาดด้านทิศตะวันตก (ขวา)	77
ภาพ 5 – 15	อาคารโรงตลาดในบริเวณตลาดล่าง	78
ภาพ 5 – 14	เรือนแถวแบบสองชั้นที่ไม่มีระเบียบทางเดินแบบสองชั้นเต็ม (ซ้าย) และแบบชั้นลอย (ขวา)	78
ภาพ 5 – 16	ยุงข้าวในบริเวณตลาดกลาง	79

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเทศไทยมีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักจะมุ่งเน้นไปที่การศึกษาค้นคว้าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนอกเขตเมือง หรือกล่าวให้เข้าใจโดยง่ายคือ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชนบท หรือชุมชนที่ห่างไกลจากความเจริญเช่น บ้านพักอาศัยของคนไทยในภูมิภาคต่างๆ เรือนพักอาศัยของคนไทยกลุ่มต่างๆ เรือนเครื่องผูกของคนกลุ่มน้อยหรือชาวเขาเผ่าต่างๆ แต่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเขตพื้นที่เมืองหรือชุมชนเมืองนั้นได้รับความสนใจในการศึกษาค้นคว้าค่อนข้างน้อย และเพิ่งได้รับการตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องได้รับการศึกษาค้นคว้า และทำการอนุรักษ์ฟื้นฟูโดย สถาปนิก นักอนุรักษ์และนักวิชาการจากแขนงต่างๆที่เกี่ยวข้องในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่นานนี้ สาเหตุหนึ่งเนื่องจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเขตเมืองเป็นสถาปัตยกรรมที่อยู่ใกล้ตัวและสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา แต่ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา สถาปัตยกรรมเมืองพื้นถิ่นดังกล่าวเริ่มมีจำนวนลดน้อยลงเรื่อยๆ เนื่องจากการเสื่อมสภาพ และถูกรื้อทำลายลงเพื่อสร้างอาคารสมัยใหม่แทนที่อาคารเดิม อันเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตและขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วของประเทศ รวมทั้งการคมนาคมและการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย สะดวก และรวดเร็วมากขึ้น ทำให้การเข้าถึงชุมชนเมืองต่างๆที่ห่างไกลเป็นไปได้สะดวกยิ่งขึ้น เมื่ออาคารพื้นถิ่นในเขตเมืองหรือชุมชนเก่ามีจำนวนน้อยลงเรื่อยๆอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่อาคารสมัยใหม่ในเขตเมืองเก่ามีจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ทำให้อาคารพื้นถิ่นเก่าในเขตเมืองที่เคยคุ้นหูคุ้นตา และมีอยู่มากมายในอดีตเริ่มมีจำนวนลดน้อยลง และกลายเป็นอาคารที่มีความโดดเด่นขึ้นมา แตกต่างจากอาคารสมัยใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นรายรอบเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

เมืองตลาด (Market Town) ริมเครือข่ายแม่น้ำลำคลองต่างๆในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทย เป็นชุมชนเมืองที่โดดเด่นประเภทหนึ่งที่เคยตั้งกระจายอยู่ทั่วไปตามแนวเส้นทางสัญจรทางน้ำหลักเพื่อการเดินทางขนส่ง และค้าขาย ซึ่งเมืองตลาดริมน้ำเหล่านี้เป็นลักษณะรูปแบบของการพัฒนาขึ้นมาเป็นชุมชนและเมืองในสังคมไทยในช่วงที่ประเทศค่อยๆพัฒนาเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ซึ่งพัฒนาการดังกล่าวมีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ ในปัจจุบันเช่นเดียวกับเมืองและชุมชนเก่าประเภทอื่นๆในประเทศไทย เมืองตลาดริมน้ำจำนวนมากเริ่มเจียบเหงาลง เนื่องจากการเสื่อมสลายของระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนเมืองตลาดเอง และความเสื่อมโทรมของอาคารสิ่งปลูกสร้างตามกาลเวลา ด้วยจำนวนอันน้อยนิดของเมืองตลาดที่หลงเหลือและยังคงมีชีวิตอยู่ และลักษณะการวางผัง รวมทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างแบบดั้งเดิมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละเมืองตลาด ทำให้เมืองตลาดได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว และนักอนุรักษ์เข้าไปเยี่ยมชม สถาปนิกและนักวิชาการจากสาขาต่างๆที่เกี่ยวข้องก็เริ่มสนใจที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลและศึกษาค้นคว้า

ตลาดเก่าห้อง ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอ บางปลาหม้า จังหวัด สุพรรณบุรี เป็นชุมชนหนึ่งที่เคยรุ่งเรือง และเป็นเมืองตลาดค้าขายริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรีที่สำคัญแห่งหนึ่งในอดีต แต่ในปัจจุบันบรรยากาศของการค้าขายอันคึกคักอย่างเช่นตลาดทั่วไปแทบจะไม่หลงเหลือให้เห็น พื้นที่โดยส่วนใหญ่ถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยที่เงียบสงบ มีกิจกรรมการซื้อขายหลงเหลืออยู่เพียงน้อยนิด ในขณะที่อาคารหลายหลังถูกปิดร้างลง

ข้อมูลจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าตลาดเก่าห้องมีลักษณะของผังตลาดที่โดดเด่นแตกต่างจากเมืองตลาดอื่นๆซึ่งมักจะสร้างเรือนแถวกลุ่มที่ตั้งประชิดติดแม่น้ำให้ขนานไปกับลำน้ำเช่น ตลาดสามชุก หรือตลาดศรีประจันต์ ซึ่งตลาดทั้งสองต่างก็ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรีเช่นกัน แต่ที่ตลาดเก่าห้อง อาคารเรือนแถวเกือบทั้งหมดถูกสร้างขึ้นในแนวทิศทางตั้งฉากกับแม่น้ำ นอกเหนือจากเรือนแถวแล้ว ภายในเมืองตลาดเก่าห้องมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นชุมชนค้าขายที่มั่งคั่งและสมบูรณ์ในอดีตเช่น ตลาดสด วัด ศาลเจ้า อาคารพักอาศัย โรงสี หอดูโจร ยุ้งข้าว ยุ้งเก็บผลผลิตทางการเกษตร ถนนและทางเดินเท้า ขณะเดียวกันก็มีองค์ประกอบสมัยใหม่เข้ามาแทรกเสริมเข้าไปในพื้นที่ที่ขยายตัวออกมาในปัจจุบันเช่น ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล สถานีดับเพลิง ตลาดสดใหม่ ฯลฯ จากอดีตที่เคยเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลาวพวน ต่อเนื่องมาถึงสมัยถัดมาที่ชาวจีนอพยพเข้ามาค้าขาย ชุมชนได้รับการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆจนกลายเป็นเมืองตลาดเก่าห้อง ที่มีทั้งชาวลาวพวน ชาวจีน และชาวไทยอยู่อาศัยและทำมาค้าขายร่วมกันในชุมชนสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ร่องรอยของความเจริญรุ่งเรืองต่างๆของตลาดเก่าห้องยังคงมีหลงเหลือให้สังเกตเห็นอยู่ปัจจุบัน ถึงแม้จะอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมก็ตาม สิ่งที่สำคัญคือการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตลาดเก่าห้อง มีอยู่น้อยมาก ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบต่างๆ ภายในชุมชนยังไม่ได้มีการสำรวจค้นคว้าที่ละเอียดถี่ถ้วน โดยเฉพาะรูปแบบของการวางผังชุมชน และอาคารเรือนแถวเพื่อการค้าขายและพักอาศัยซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและโดดเด่นของชุมชนก็ยังไม่มีการสำรวจและเก็บบันทึกข้อมูลไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้การวิจัยถึงอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและปัจจัยทางด้านอื่นๆของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนต่อกำเนิด พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้อง และอาคารเรือนแถวภายในเมืองก็ยังไม่เกิดขึ้น ซึ่งงานวิจัยนี้จะเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของตลาดที่มีผลต่อการวางผังตลาด และสถาปัตยกรรมภายในพื้นที่ รวมทั้งลักษณะของโครงสร้างทางกายภาพและสังคมของชุมชนตลาดเก่าห้อง เพื่อกำหนดแนวทางที่ถูกต้องในการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพชุมชน รวมทั้งสร้างมาตรการที่เป็นไปได้ในการส่งเสริมผลักดันให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป ซึ่งวันนี้ถ้าหากเรายังคงมองข้ามถึงความสำคัญของการสำรวจวิจัยชุมชนเมืองเก่า รวมทั้งองค์ประกอบในด้านต่างๆภายในชุมชนเมืองเก่าดังกล่าว วันหนึ่งในอนาคตเราอาจจะไม่สามารถกระทำได้อีก เนื่องจากชุมชนเมืองเก่าเหล่านี้เริ่มเสื่อมสลายลงไปทุกขณะ ในขณะที่บางแห่งได้หายไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับมา ดังเช่นที่ตลาดศาลเจ้าโรงทอง จังหวัดอ่างทอง ซึ่งถูกไฟไหม้เผาผลาญไปจนหมด โดยไม่มีการสำรวจวิจัยและบันทึกข้อมูลต่างๆของตลาดดังกล่าวเอาไว้ก่อนหน้านี ทำให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเมืองและชุมชนของเมืองตลาดในประเทศไทยส่วนหนึ่งได้สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากเหตุผลของความเป็นมาและความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้นงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. สำรวจ เก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลทางกายภาพและสังคมของตลาดเก่าห้อง เพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยจะทำการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในทุกๆด้านที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดและพัฒนาการของตลาดเก่าห้อง ข้อมูลทางสังคม และข้อมูลทางกายภาพเกี่ยวกับผังบริเวณของเมือง รวมทั้งผังพื้นและรูปแบบของสถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างในพื้นที่
2. วิเคราะห์ถึงอิทธิพลและปัจจัยต่างๆที่ควบคุมและกำหนดรูปแบบของกระบวนการพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนเมืองตลาดริมน้ำ และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม ผังเมือง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. หาข้อสรุปเบื้องต้นเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางในการฟื้นฟู ปรับปรุงและอนุรักษ์ชุมชนรวมทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพของตลาดเก่าห้องให้สามารถดำรงอยู่สืบเนื่องต่อไปได้ และมีสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงาม สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกันก็ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นเมืองตลาดเก่าเอาไว้ได้

1.3 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้จะใช้การสำรวจภาคสนามเป็นหลักในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและการสัมภาษณ์ สืบประวัติเพิ่มเติมจากเอกสารและงานวิจัยที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ ลำดับขั้นตอนและระเบียบวิธีการวิจัยมีดังต่อไปนี้

ขั้นที่หนึ่ง เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ในปัจจุบันและทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดเบื้องต้น เพื่อกำหนดทิศทางและขอบเขตที่ชัดเจนและละเอียดมากขึ้นในการออกไปสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขั้นที่สอง เป็นการเก็บและรวบรวมข้อมูล เอกสารสิ่งพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย จากสถานที่จริง และทำการสำรวจพื้นที่ทางด้านกายภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทางด้านกายภาพทั้งหมดในทุกยุคสมัย ตั้งแต่ระดับของผังตลาดจนถึงสถาปัตยกรรมในพื้นที่ เพื่อสร้างแผนที่ฐานในการเก็บข้อมูลทางด้านสังคมต่อไปและตรวจสอบพัฒนาการทางด้านกายภาพของพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ขั้นที่สาม เป็นการเก็บข้อมูลทางสังคมโดยการสัมภาษณ์และสืบประวัติเพื่อให้ได้ข้อมูลทั่วไปทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนจากผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ และใช้ความรู้และข้อมูลที่มีอยู่ซึ่งได้มาจากขั้นตอนทั้งสองข้างต้นเป็นตัวตั้งคำถามชี้้นำในการเก็บและรวบรวมข้อมูลทางสังคมที่ต้องการเป็นพิเศษ

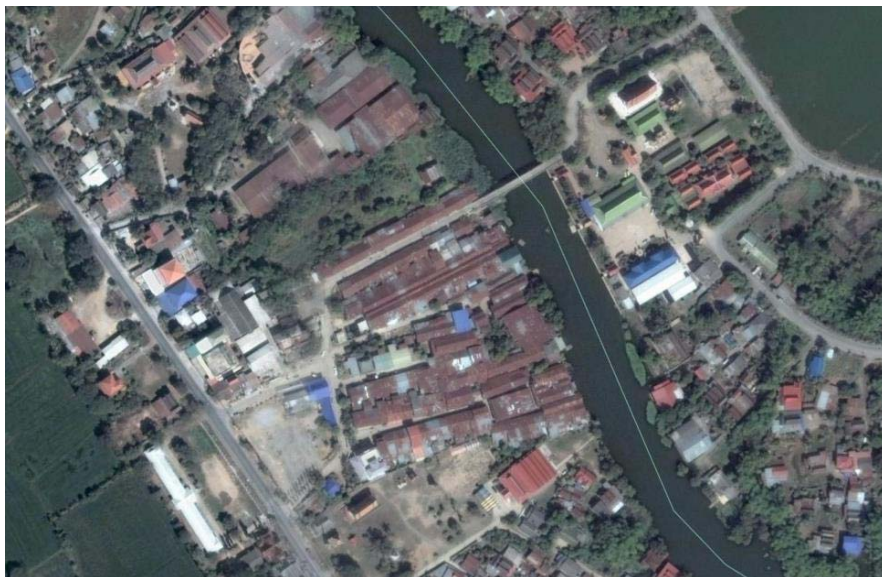
ขั้นที่สี่ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ถึงอิทธิพลและปัจจัยต่างๆ ที่ควบคุมกำหนดทิศทางของการกำเนิด พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้อง ทั้งในแง่ของลักษณะทางกายภาพ และโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ขั้นที่ห้า ตั้งข้อสรุปและแนวทางในการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างในชุมชนตลาดเก่าห้อง ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและมีความเป็นไปได้

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัยนี้มีขอบเขตของการวิจัยในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตทางด้านพื้นที่ จะทำการศึกษาในบริเวณตลาดเก่าห้องซึ่งมีอาณาเขตตั้งแต่วางเข้าตลาดจากริมทางหลวงหมายเลข 3351 สุพรรณ – กำแพง จนถึงริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี การศึกษาจะครอบคลุมลักษณะทางกายภาพของผังบริเวณ และองค์ประกอบทางกายภาพอื่นๆ ภายในพื้นที่ที่กำหนดดังกล่าว

ภาพ 1-1 ที่ตั้งของตลาดเก่าห้องริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำสุพรรณบุรี

2. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา จะครอบคลุมประวัติของการสัญจรทางน้ำโดยอาศัยแม่น้ำสุพรรณบุรี การตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับการกำเนิดของชุมชนและตลาดเก่าห้อง ลักษณะทางกายภาพของผังและองค์ประกอบของตลาดที่สัมพันธ์กับโครงสร้างและกลไกทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อทำการวิเคราะห์กำเนิด พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้องอย่างเป็นระบบ รวมทั้งแนวทางในการฟื้นฟู ปรับปรุง และอนุรักษ์

3. ขอบเขตทางด้านประชากร จะดำเนินการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวหรือบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลแทนหัวหน้าครอบครัวได้จากครัวเรือนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในขอบเขตของพื้นที่ที่ทำการศึกษา นอกจากนี้ผู้ควบคุมดูแลสถานที่ หรือองค์ประกอบอื่นๆในพื้นที่เช่น เจ้าอาวาสวัด เจ้าของตลาดสด ผู้ดูแลศาลเจ้า ฯลฯ ก็รวมอยู่ในขอบเขตของประชากรที่จะทำการศึกษาวิจัยด้วย

4. ขอบเขตทางด้านเวลา จะเริ่มตั้งแต่ยุคที่มีการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำสุพรรณบุรีเป็นเส้นทางในการเดินทางติดต่อ ซื้อขาย และลำเลียงสินค้า จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนริมฝั่งแม่น้ำในยุคต่อมา และพัฒนาเป็นเมืองตลาดจนกระทั่งปัจจุบัน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และกายภาพของตลาดเก่าห้องได้รับการบันทึกไว้อย่างละเอียดและเป็นระบบ เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์

2. ได้องค์ความรู้ที่ทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมทางภูมิประเทศต่อการกำเนิดและการพัฒนาการของชุมชน สถาปัตยกรรมของเมืองและชุมชนในประเทศไทยซึ่งมีลักษณะรูปแบบที่เฉพาะแตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ

3. เป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการกระตุ้นในการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามของเมืองและชุมชนเก่า รวมทั้งสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบสิ่งปลูกสร้างต่างๆในเขตเมืองเก่าอย่างละเอียดและเป็นระบบ เพื่อสร้างเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆต่อไปได้ในอนาคตเช่น การฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชน การอนุรักษ์เมืองและสถาปัตยกรรมเมือง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือเส้นทางท่องเที่ยวแบบเครือข่าย การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นต้น เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่นที่ได้ทำการศึกษารวบรวมและเก็บข้อมูลชุมชนและเมืองเก่า รวมทั้งสถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างที่โดดเด่นในชุมชนและเมืองเก่าต่างๆทั่วประเทศไว้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว เพื่อเป็นคลังข้อมูลองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมของประเทศตนเอง ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆได้อย่างมากมาย

4. ทำให้ประชาชน ผู้อยู่อาศัย และผู้เข้ามาใช้พื้นที่ตลาดเก่าห้องเกิดการความเข้าใจและตระหนักถึงชุมชนและสถาปัตยกรรมดั้งเดิมในท้องถิ่นของตนเองว่ามีความสำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก ซึ่งจะทำให้คนในพื้นที่เกิดความหวงแหนและอยากฟื้นฟู บำรุงรักษาให้มั่นคงถาวรสืบไป

5. ได้ทราบถึงแนวทางที่เป็นไปได้ในการฟื้นฟู ปรับปรุงสภาพแวดล้อม และสถาปัตยกรรมเมืองในชุมชนตลาดเก่าห้องให้ยั่งยืนสืบไปโดยมีพื้นฐานที่ถูกต้องอันเกิดจากความเข้าใจในประวัติศาสตร์และกลไกทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่

6. ได้เผยแพร่องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของการก่อร่างเป็นชุมชนและเมืองในสังคมไทย ซึ่งมีรูปแบบและกระบวนการที่พิเศษแตกต่างไปจากประเทศอื่นๆ ออกสู่สังคมโลกผ่านการตีพิมพ์บทความลงในวารสารวิชาการต่างๆ

บทที่ 2

บทบาททฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้านกำเนิด พัฒนาการของชุมชน และเมืองมักเน้นไปที่จุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์เป็นหลัก แต่การศึกษาถึงองค์ประกอบระดับเมืองและชุมชนต่างๆที่มีผลต่อกำเนิด พัฒนาการของเมืองและชุมชนยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม และองค์ประกอบต่างๆของเมืองกับการวางผังชุมชน

ทฤษฎีและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 การอนุรักษ์

เนื่องจากการอนุรักษ์มีแนวคิดที่หลากหลาย การให้ความหมายและคำจำกัดความที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ เพื่อจำกัดแนวทางในการทำความเข้าใจในการอนุรักษ์จึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยกรมศิลปากร¹ได้ให้ความหมายของ “การอนุรักษ์” คือ การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้ความหมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะ

จากลักษณะของเรือนแถวไม้ในตลาดเก่าห้อง จะเห็นได้ว่านอกจากจะเป็นองค์ประกอบหลักของชุมชน เพื่อการดำรงชีวิตของชุมชนแล้ว ยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่สามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้เป็นอย่างดี รวมทั้งคุณค่าความงามทางด้านศิลปะสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถเรียกได้ว่าเป็นอาคารที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างดี ตามหลักเกณฑ์การพิจารณาอาคารสถาปัตยกรรมเพื่อการอนุรักษ์ซึ่งมีเนื้อหาดังต่อไปนี้²

1. มีสุนทรียภาพ (Aesthesis) ลักษณะพิเศษ และมีคุณค่าทางศิลปะ
2. เป็นตัวแทน (Typical) ของรูปแบบที่แพร่หลาย
3. มีลักษณะพิเศษหายาก (Scarcity) หรือเหลือเพียงหลังเดียว กลุ่มเดียว
4. มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Historic Role) ในสมัยใดสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์

เนื่องจากเรือนแถวไม้ของตลาดเก่าห้อง ตั้งอยู่ร่วมกับองค์ประกอบทางกายภาพอื่นๆของชุมชนด้วย เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ ที่มีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน จึงมีรูปแบบการจัดองค์ประกอบสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบวัฒนธรรมในแต่ละ

¹ กรมศิลปากร, “ทฤษฎีและแนวการปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี”, กรุงเทพฯ, 2532.

² สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิด หลักการ และผลการปฏิบัติ”, กรุงเทพฯ : วารสารหน้า

ละยุคสมัยสะสมสืบต่อกันมา ดังปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในรูปแบบของกลุ่มสถาปัตยกรรมที่พิกาศัย หอคอย ตลาด ท่าน้ำ โรงสี วัดและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน และอื่นๆ

เรือนแถวไม้ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของเมือง จึงต้องอาศัยความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ ของเมืองในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันจึงจะคงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ การอนุรักษ์โดยการพิจารณาองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนทั้งหมด ที่อาคารเรือนแถวไม้ตั้งอยู่จึงมีความสำคัญเทียบเท่ากับการอนุรักษ์ตัวเรือนแถวไม้เอง อันสอดคล้องกับกฎบัตรเวนิซ³ ที่อธิบายไว้ว่าการอนุรักษ์ควรหมายรวมถึงการสงวนรักษาบริเวณแหล่งที่ตั้งในขอบเขตที่เหมาะสมกับขนาดของอาคารที่จะอนุรักษ์ ดังนั้นการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์เรือนแถวไม้ของตลาดเก่าห้อง ควรพิจารณาถึงองค์รวมทางกายภาพของเรือนแถวไม้ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนควบคู่กันไป ดังเกณฑ์ในการพิจารณาองค์ประกอบและประเภทของสิ่งที่ควรคำนึงถึงร่วมกับการอนุรักษ์ ซึ่งมีดังต่อไปนี้⁴

1. บริเวณธรรมชาติ (Natural Areas) พื้นที่ที่มีคุณค่าด้านนิเวศวัฒนธรรม (Eco-Cultural) เช่น แนวพุ่มไม้ แนวตลิ่ง ลำน้ำ

2. เส้นขอบฟ้าและช่องมองทิวทัศน์ (Skylines and View Corridors) ที่ส่งเสริมองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนทั้งหมดให้ดีขึ้น เช่น อาคารข้างเคียงพื้นที่ แนวพุ่มไม้ หรือต้นไม้ใหญ่ฝั่งตรงข้ามตลาด

3. ย่านและชุมชนย่อย (Districts and Neighborhoods) ที่สามารถแบ่งออกได้เป็นสามตลาดย่อย คือ ตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่าง ซึ่งแต่ละตลาดต่างก็มีองค์ประกอบของชุมชนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไป

4. ภูมิทัศน์ถนน (Streetscapes) ถนนเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชน รายละเอียดขององค์ประกอบสองข้างถนน หรือทางเดินจึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง

เรือนแถวไม้ของตลาดเก่าห้องนับได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าประเภทหนึ่ง ซึ่งแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (Conservation Process) มีแนวทางดังต่อไปนี้ (สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2546)

- 1) การปฏิสังขรณ์ (Restoration) การซ่อมแซมอาคารให้อยู่ในสภาพดั้งเดิมโดยการสร้างทดแทนของเดิมที่สูญหาย หรือ รื้อถอนส่วนที่เพิ่มเติมหรือต่อเติมใหม่ออก
- 2) การฟื้นฟูบูรณะและปรับปรุงใหม่ (Rehabilitation and Renovation) การซ่อมแซมอาคารเดิมให้อยู่ในสภาพดีและสามารถใช้ประโยชน์ได้อีก
- 3) การสงวนรักษา (Conservation) การสงวนรักษาทรัพยากรให้สามารถใช้ประโยชน์ได้นาน

³ The Venice Charter 1964 ,กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง, 1964

⁴ สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, “การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิด หลักการ และผลการปฏิบัติ”, กรุงเทพฯ : วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 20 ประจำปีการศึกษา 2546 - 2547, 2547

- 4) การจำลองหรือสร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนเดิม (Replication, Reconstruction) การสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ให้มีสภาพเหมือนอาคารเดิมที่ถูกทำลายไปทุกประการ การเคลื่อนย้ายไปตั้งในที่ใหม่ (Relocation) การเคลื่อนย้ายไปสร้างในที่ตั้งใหม่ให้มีสภาพเหมือนเดิมมากที่สุด

2.1.2 หลักการและแนวทางการอนุรักษ์

หลักการเพื่อการอนุรักษ์ที่ใช้เป็นหลักสากลปัจจุบันมีที่มาจากสมาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites หรือ ICOMOS) เป็นองค์วิชาชีพมารดกทางวัฒนธรรมในระดับสากล มีเป้าหมายการทำงานเพื่อการอนุรักษ์และปกป้องคุ้มครองโบราณสถานในลักษณะองค์กรอิสระ (NGO) ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศสมาชิกมีการจัดตั้ง สภาระหว่างชาติว่าด้วยการโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีระหว่างประเทศ (Thailand National for ICOMOS) เพื่อเป็นตัวแทนประเทศไทยในการผานงานระดับนานาชาติภายใต้สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร

กฎบัตรหลักของสมาการโบราณสถานระหว่างประเทศที่มีชื่อว่า “เวนิซ ชาร์เตอร์” เป็นข้อบัญญัติแนวทางการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานที่ยวมถึงบริเวณเมือง ชุมชน สภาพแวดล้อม ที่มีหลักฐานเกี่ยวข้องกับอารยธรรม ซึ่งเป็นกรอบแนวความคิดหลักในการอนุรักษ์ ซึ่งจะมีกฎบัตรย่อยประกอบกับการอนุรักษ์ที่เหมาะสมเฉพาะด้านในการอนุรักษ์เพื่อเป็นข้อปฏิบัติ ซึ่งกฎบัตรที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวทางในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่พัคอาศัยประเภทเรือนแถวไม้ของตลาดเก่าห้องประกอบไปด้วยกฎบัตรดังนี้

1. กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987) การให้ความสำคัญกับคุณค่าของพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งรวมคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานจำเป็นต้องได้รับการปกป้องการอนุรักษ์ เทียบเท่ากับการพัฒนาและการปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย คำนึงถึงผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นอันดับแรก

2. กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น (Charter on the Built Vernacular Heritage 1999) กำหนดแนวทางการปฏิบัติเพื่ออนุรักษ์ดังนี้ การวิจัย การเก็บข้อมูล วิเคราะห์รูปทรง โครงสร้างอย่างถี่ถ้วนก่อน เคารพและคงไว้ซึ่งความผานกลมกลืนของที่ตั้ง ภูมิทัศน์และกลุ่มของสิ่งก่อสร้าง

เมื่อพิจารณาจากกฎบัตรทั้งสองแล้วจะเห็นได้ว่าจะมีการให้ความสำคัญไม่เพียงเฉพาะสิ่งปลูกสร้างพื้นถิ่น แต่ยังให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบของเมืองและชุมชนด้วย ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับการพิจารณาองค์ประกอบประเภทของสิ่งที่ควรอนุรักษ์ตามทฤษฎีประเภทของสิ่งที่ควรอนุรักษ์ (Categories of Conservation)⁵ ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างสิ่งที่ควรอนุรักษ์และสภาพแวดล้อมของสิ่งที่จะอนุรักษ์ว่ามีความสำคัญเทียบเท่ากัน

⁵ เรื่องเดียวกัน

2.1.3 กฎหมายการอนุรักษ์

กฎหมายปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย มีกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานหลักในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน และมีหน่วยงานอื่นประกอบด้วย กระทรวงมหาดไทย โดย กรมโยธาธิการและผังเมือง และกรมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม โดยกรมควบคุมคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละหน่วยงานต่างมีหน้าที่รับผิดชอบที่แตกต่างกันไป ซึ่งลักษณะการทำงานของแต่ละหน่วยงานต่างเป็นอิสระซึ่งกันและกัน ทำให้ภาพรวมของการอนุรักษ์ในประเทศไทยขาดความเป็นเอกภาพในเชิงปฏิบัติ

หากพิจารณากฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ในเขตตลาดเก่าห้อง อาจประกอบไปด้วยหน่วยงานและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

พระราชบัญญัติโบราณสถานฯ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยกรมศิลปากรกำหนดระเบียบการอนุรักษ์โบราณสถานปี พ.ศ. 2528 ให้แนวทางปฏิบัติ 4 แนวทาง คือ การสงวนรักษา การปฏิสังขรณ์ การบูรณะ และการซ่อมแซม

พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 มาตรา 28 อธิบายถึงการพัฒนาหรือการดำรงรักษาบริเวณเฉพาะแห่ง มีกระทรวงมหาดไทย โดยกรมโยธาธิการและผังเมืองเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ

พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 มาตรา 13 รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยโดยคำแนะนำของอธิบดีโยธาธิการและผังเมืองหรือเจ้าพนักงานท้องถิ่น (เทศบาลท้องถิ่น) มีอำนาจห้ามการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย และใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารในบริเวณได้ ตัวอย่างเช่น การออกเทศบัญญัติของเทศบาลนครเชียงใหม่ เรื่องกำหนดบริเวณห้ามการก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้ายฯ พ.ศ. 2531 โดยให้เหตุผลถึงประโยชน์ในการป้องกันรักษาวัฒนาอาราม โบราณสถานและคูเมืองเก่า เพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์เอกลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ให้คงอยู่อย่างสวยงาม

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีอำนาจกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สูงกว่ามาตรฐาน ตัวอย่างการประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เรื่องกำหนดพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมบริเวณจังหวัดภูเก็ต พ.ศ. 2540 กำหนดให้บริเวณที่ 4 ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ตบางส่วนเป็นเขตอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมหรือย่านอาคารเก่า การขออนุญาตการก่อสร้างต้องทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามลักษณะประเภทอาคารที่กำหนดเฉพาะ

จากการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และตัวอย่างที่มีการนำไปใช้จริง ซึ่งให้เห็นว่าในทางปฏิบัติ พื้นที่แต่ละแห่งการใช้กฎหมายเพื่อการอนุรักษ์มีความแตกต่างกัน เช่น การอนุรักษ์พื้นที่บริเวณเมืองเก่าเชียงใหม่ออกข้อกำหนดเพื่อการอนุรักษ์โดยกระทรวงมหาดไทย ส่วนการอนุรักษ์เขตโบราณสถานย่านเมืองเก่าภูเก็ตออกข้อกำหนดเพื่อการอนุรักษ์โดยกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

แสดงให้เห็นว่ากฎหมายและหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อการอนุรักษ์มีทิศทางที่ไม่เป็นเอกภาพ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบและแสดงขอบเขตการควบคุมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ดังตาราง 2-1

ตาราง 2-1 ขอบเขตการควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขต / พรบ.	โบราณสถาน พ.ศ. 2504	ผังเมือง พ.ศ.2518	ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522	สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535
สิ่งแวดล้อม		x		x
การใช้ที่ดิน		x	x	x
ลักษณะก่อสร้าง			x	
โบราณสถาน	x			x
ศิลปกรรม	x			

จากตาราง 2-1 แสดงให้เห็นว่าขอบเขตการควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ของกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้กฎหมายหลายฉบับเข้าร่วมในการสร้างกระบวนการเพื่อการอนุรักษ์ ทำให้การอนุรักษ์เป็นไปด้วยความล่าช้าและซ้ำซ้อน เนื่องจากมีหน่วยงานรับผิดชอบหลายหน่วยงาน ซึ่งสามารถสรุปข้อดีและข้อเสียของกฎหมายแต่ละฉบับได้ตามตาราง 2-2

ตาราง 2-2 ข้อดีและข้อเสียของกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์แต่ละฉบับ

พรบ.	หน่วยงานที่รับผิดชอบ	ข้อดี	ข้อเสีย
โบราณสถาน พ.ศ.2504	กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร	-คุ้มครองแหล่งโบราณสถานและศิลปกรรมที่สำคัญได้	-ไม่คุ้มครองสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบแหล่งโบราณสถาน -ประชาชนไม่มีส่วนร่วม
ผังเมือง พ.ศ.2518	กระทรวงมหาดไทย กรมการผังเมือง	-ควบคุมการใช้ที่ดินได้ -ออกผังเมืองเฉพาะได้ -ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางผัง	-มีปัญหาในการควบคุมปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนผังไม่ได้ -แผนผังมีการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย
ควบคุมอาคาร พ.ศ.2522	กระทรวงมหาดไทย หน่วยราชการท้องถิ่น	-กำหนดรายละเอียดการก่อสร้าง ฯ ได้	-ไม่มีมาตรฐานการปฏิบัติงาน -คุ้มครองอาคารอนุรักษ์ไม่ได้
สิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535	กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	-ออกมาตรการฉุกเฉินได้ไว -ควบคุมให้ส่งรายการศึกษาผลกระทบฯ	-รายละเอียดการอนุรักษ์ต้องอาศัยกฎหมายฉบับอื่นช่วย

นอกเหนือจากทฤษฎีเพื่อการอนุรักษ์ รวมทั้งหลักการสากลเพื่อการอนุรักษ์ของ ICOMOS และกฎหมายของไทยเพื่อการอนุรักษ์แล้ว ยังมีปัจจัยด้านบุคคลภายในและภายนอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการรับรู้เพื่อสร้างแนวทางการอนุรักษ์เรือนแถวไม้ในเขตเทศบาลเมืองแพร่ ดังนั้นจึงได้ศึกษาแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบกับการศึกษาปัจจัยทางด้านบุคคล ชุมชน และ

สิ่งแวดล้อมภายในเขตตลาดเก่าห้อง โดยแบ่งทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้แก่ ทฤษฎีชุมชน ทฤษฎีการรับรู้ และ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” คือ หมู่ชน, กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน ส่วนจำนง อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” คือกลุ่มคนพวกหนึ่งที่มาอยู่รวมกันเป็นอาณาบริเวณหนึ่ง โดยคนเหล่านี้ถือว่า ตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้น มีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้านด้วยกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน⁶ เช่น ครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัว โรงเรียน วัด ร้านค้า โรงงาน ฯลฯ รวมกันเป็นหมู่บ้านเป็นเมือง แต่กระนั้นก็ตามแม้ว่าชุมชนจะมีกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้านและสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของ การดำรงชีวิตของสมาชิกได้ แต่ชุมชนก็ยังเป็นหน่วยย่อย ของสังคมที่ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจรัฐ ดังนั้นชุมชนจึงพอที่สรุปความหมายได้คือ กลุ่มคนที่มารวมอยู่กันในพื้นที่หนึ่ง มีการใช้พื้นที่ร่วมกัน และมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

ในทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีทฤษฎีที่แนวทางใกล้เคียงกับการพัฒนาชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนตลาดเก่าห้อง คือ ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (Community Relations Theory)⁷ ซึ่งหมายถึง การอาศัยความร่วมมือภายในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการป้องกันชีวิตทรัพย์สินของตนและผู้อื่น โดยทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ถูกเสนอขึ้นมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1920 โดยมีรากฐานมาจากแนวความคิดและผลการวิจัยของนักอาชญาวิทยากลุ่มชิคาโก หรือสำนักนิเวศวิทยาอาชญากรรม⁸ ซึ่งจากแนวความคิดตามทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ เฮอร์เบิร์ต แกนส์ (Herbert Gans) ได้ใช้ทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานในการสร้างแนวความคิดที่ต่อเนื่อง เรียกว่า “หมู่บ้านในเมือง (Urban Village)” โดยเขาได้เน้นหนักที่การสร้างความสัมพันธ์ในสังคมหรือชุมชน ด้วยการจัดสภาพพื้นที่ในชุมชนให้มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนต่าง ๆ จึงแนะนำให้สร้างสังคมที่มีความคล้ายคลึงกันในวงแคบ และสังคมที่หลากหลายในวงกว้าง เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่มีหลายลำดับชั้น และยังหนึ่งในหลักการสำคัญของชุมชนเมืองที่พึ่งพาตนเองอย่างพอเพียง คือ สังคมขนาดเล็กที่เหมือนกัน เป็นดังหน่วยของโฮลอน(หน่วยองค์รวม) ที่มีขนาดเล็ก และมีความสัมพันธ์ต่อกันภายใน อาจจะเป็นย่านต่างๆ ในชุมชน และสังคมที่หลากหลายในวงกว้างก็เป็นดังหน่วยของโฮลอนที่ใหญ่กว่า โดยในแต่ละหน่วยย่อยทั้งในวงแคบหรือวงกว้าง ควรที่จะมีการพึ่งพาตนเองได้ ก่อให้เกิดกลุ่ม “ประชาสังคม” ที่มุ่งเน้นให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์กันเองในระหว่างย่านต่างๆของชุมชนเมือง

⁶ จำนง อติพัฒนสิทธิ์ และคณะ, “สังคมวิทยา”, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545, หน้า 133

⁷ ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, “การควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม : หลักทฤษฎีและมาตรการ” 2545

⁸ สุธรรม พันธศักดิ์, “การกระทำผิดของชาวต่างชาติที่ดำเนินธุรกิจในเมืองพัทยา”, 2548

เจน จาคอบส์ (Jane Jacobs)⁹ ได้เสนอแนวความคิดที่ได้รับพัฒนามาจากทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ โดยให้มีการจัดพื้นที่ชุมชนและเมือง ให้มีลักษณะสะดวกและง่ายต่อการสังเกตติดตาม รวมทั้งสร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวมแก่สมาชิกในชุมชนอันเป็นการเสริมสร้างแนวทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ให้น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น โดยในทฤษฎีของ จาคอบส์ จะเน้นที่ถนน และความหลากหลาย ดังต่อไปนี้

ถนน โดยถนนและทางเท้าจะเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพของเมือง ดังนั้นการออกแบบให้ถนนมีชีวิต คือการทำให้ถนนมีผู้คนมาใช้สอยถนน หรือเดินผ่านไปผ่านมา รวมถึงการออกแบบถนนให้ปลอดภัย จะต้องสร้าง แนวแสดงอาณาเขต (Territory) ส่วนบุคคล – ส่วนสาธารณะ อย่างชัดเจน

ความหลากหลาย ก็คือ การที่ย่านใจกลางเมืองควรมีการใช้ที่ดินผสมผสาน ทั้งระหว่างที่อยู่อาศัย ที่ทำงาน ร้านค้า และแม้กระทั่งอุตสาหกรรมที่ปราศจากมลภาวะ เพื่อให้ผู้คนในพื้นที่ดังกล่าวนี้ได้ใช้พื้นที่ในชุมชน และทำให้พื้นที่ที่มีผู้คนจำนวนมากผ่านไปมาได้ตลอดเวลา รวมถึงการที่ควรอนุรักษ์อาคารเดิมๆไว้ให้มีสัดส่วนมากกว่าอาคารใหม่ เพื่อรักษาเศรษฐกิจของท้องถิ่น และเพื่อเพิ่มชีวิตชีวาให้กับเมือง จึงจำเป็นที่ต้องสร้างความหนาแน่นให้กับพื้นที่ของเมือง เพราะจะทำให้เกิดรูปแบบความหลากหลายในการอยู่อาศัย เกิดบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา ผู้คนจะได้พบปะสังสรรค์และช่วยกันสอดส่องดูแลความปลอดภัย

ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์จึงเป็นทฤษฎีในการสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนเพื่อการช่วยกันดูแลและปกป้องพื้นที่ของตัวเอง พื้นที่ของเพื่อนบ้าน และพื้นที่ภายในชุมชนด้วยตนเอง

ขณะเดียวกันยังมีแนวคิดที่อธิบายถึงชุมชนไว้ 2 แนวทางด้วยกัน นอกเหนือจากความหมายของชุมชน ก็คือ แนวคิดเชิงสังคม และแนวคิดเชิงมนุษย์วิทยา

ในความหมายโดยรวมชุมชนเป็นการอยู่ร่วมของบุคคลเพื่อประกอบกิจกรรมในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ชีวิตและหมู่คณะที่ดีงาม เป็นชุมชนแห่งกัลยาณมิตร เพื่อการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ร่วมกัน อีกความหมายหนึ่งของชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด มีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกันมีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่ระดับครอบครัวถึงเครือญาติ จนถึงระดับหมู่บ้าน และระดับเกินหมู่บ้านและผู้อยู่อาศัยในชุมชน มีความรู้สึกว่าเป็นชุมชนเดียวกัน และยังมีการดำรงรักษาและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลาน¹⁰ หรือคนจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อผลประโยชน์ในกิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน มีคุณลักษณะเด่นเพียงพอ ที่จะให้สมาชิกนั้นตระหนักเกื้อกูลกัน

ชุมชนในแนวคิดเชิงสังคม เน้นลักษณะการรวมกลุ่มเชิงภูมิศาสตร์ การเมือง การปกครอง หรือวัฒนธรรมร่วมกัน¹¹ โดยลักษณะรวมของชุมชนประกอบด้วย อาณาเขตบริเวณภูมิศาสตร์ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และมีความผูกพันระหว่างกัน ซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดของปอปลิน (Dennis E. Poplin)¹² ที่

⁹ Jane Jacobs, "Cities and the Wealth of Nations", Vintage, 1985.

¹⁰ กาญจนา แก้วเทพ, "การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน", กรุงเทพฯ: สมาคมทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.

¹¹ ปาริชาติ วลัยเสถียร, "กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา", สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

¹² Dennis E. Poplin, "Communities: A Survey of Theories and Methods of Research", Macmillan Pub.Co., 1979.

ได้กล่าวถึงชุมชนใน 3 สถานะ คือ ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ องค์กรทางสังคม และ จิตวิทยาวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน มีได้ทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ในแนวนอนเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล หรือระหว่างกลุ่มในระดับท้องถิ่น ส่วนในแนวตั้งหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกของบุคคลและกลุ่มขบวนการสังคมที่ประกอบด้วยการแข่งขันและความ ขัดแย้ง

ชุมชนในแนวคิดเชิงมนุษยนิยม (Humanistic Perspective) บางคนเรียกว่าเป็นแนวคิดของกลุ่มยูโทเปีย (Utopia) ซึ่งมีความคิดว่าชุมชนก่อเกิดจากมิตรภาพความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความ ผูกพัน และเห็นว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการสูญเสียความรู้สึก ความผูกพันของชุมชน (Sense of Community) จึงเรียกร้องให้ชุมชนมีขนาดเล็ก เพื่อให้มีโครงสร้างที่แน่นเหนียว เพราะในชุมชนขนาดเล็ก จะช่วยฟื้นฟูสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น ชุมชนขนาดเล็กเน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความ ร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของสังคมที่ตนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ทางมนุษยนิยมนี้มีลักษณะที่น่าสนใจคือ

1. ไม่ได้ให้ความสนใจหรือความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่
2. เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์
3. เป็นลักษณะความรู้สึกเชิงอัตวิสัยของความเป็นชุมชน หรือแบบแผนในอุดมคติกล่าวคือ นำเสนอลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็นชุมชน หรือชุมชนในอุดมคตินั้นเอง

แม้ว่าจะมีทัศนะอันหลากหลายเกี่ยวกับชุมชน ก็ยังสามารถสรุปหาจุดร่วมได้ 2 ประการคือ

- 1) เป็นการกล่าวถึงวิวัฒนาการของการสมาคมของมนุษย์ (Human Association)
- 2) มีการยอมรับอย่างกว้างขวางว่า การเปลี่ยนแปลงในลักษณะความเกาะเกี่ยวในสังคม มนุษย์เกิดจากการเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเทคโนโลยี ลักษณะหนึ่งของการสมาคมของมนุษย์จะหายไปและจะมีลักษณะใหม่มาแทน

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนที่กล่าวถึงข้างต้น สามารถแสดงให้เห็นว่าการกำหนด ขอบเขตเพื่อสร้างแนวทางการอนุรักษ์เรือนแถวไม้ในเขตชุมชนตลาดเก่าห้อง ถึงแม้ว่าจะมีขอบเขตทาง ภูมิศาสตร์ และเขตเขตทางการบริหารการปกครองที่จำกัดเฉพาะเพียงในเขตชุมชนตลาดเก่าห้องเท่านั้น แต่ข้อพิจารณาที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างชุมชนภายในและภายนอกเขตพื้นที่ตลาดควร ได้รับการศึกษาด้วย เนื่องจากสภาพแวดล้อมจากอดีตต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ขอบเขตของชุมชนมีความ ซับซ้อนมากขึ้นดังแนวคิดของชุมชนในรูปแบบใหม่ ที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะเพียงการมีปฏิสัมพันธ์แบบ วัฒนธรรมเดิม แต่มีเทคโนโลยีการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นการศึกษาเพื่อหาแนวทางการ อนุรักษ์ เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักและเข้าใจจุดมุ่งหมาย จำเป็นต้องพิจารณาประเด็นและความหมายของ ชุมชนว่ามีลักษณะเฉพาะเป็นเช่นไร

2.1.5 ทฤษฎีการรับรู้เพื่อการสร้างสำนึกในถิ่นที่ (Sense of Place)

เนื่องจากแนวทางการอนุรักษ์เพื่อความยั่งยืนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างแน่นแฟ้น การสร้างการรับรู้ของคนในชุมชนเข้าใจต่อสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ เข้าใจถึงประโยชน์และคุณค่าร่วมกันในการสร้างแนวทางการอนุรักษ์องค์ประกอบที่มีคุณค่า ย่อมส่งผลดีต่อการทำงานของอนุรักษ์ของชุมชน ที่สามารถทำให้สร้างสรรค์พัฒนาแนวทางการอนุรักษ์ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ของ Amos Rapoport (อมอส ราโพพอร์ท)¹³ กล่าวเพิ่มเติมต่อจาก ทฤษฎีจินตภาพของเมือง (The Image of the City) ของ Kevin Lynch (เควิน ลินช์)¹⁴ ไว้ว่าการสร้างการสังเกตเพื่อให้เห็นความแตกต่างได้ง่าย (Noticeable Difference) สามารถช่วยเสริมจินตภาพของเมืองได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากสิ่งนั้นจะบอกถึงความหมาย (Meaning) ง่ายต่อการรับรู้ (Perception) สำหรับคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะการพบเห็นมีผลดีที่สุดต่อการรับรู้ ยกตัวอย่างเช่น เรือนแถวไม้ และเรือนไม้พักอาศัย ซึ่งมีหลายประเภท และแต่ละประเภทมีรายละเอียดแยกย่อยต่างกันไป การให้ความรู้ความเข้าใจต่อความหมายที่มีต่อเรือนแถวไม้ และเรือนไม้พักอาศัยจึงมีความสำคัญ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถรับรู้ได้ถึงจินตภาพของเมืองได้ง่ายขึ้น และจะนำไปสู่การวางแผนทางปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ในทิศทางเดียวกัน เพื่อลดความขัดแย้งให้มันน้อยที่สุด

ทฤษฎีทางสุนทรียภาพ Aesthetic Theory¹⁵ สุนทรียภาพเป็นการรับรู้ได้ด้วยการมองเห็น เป็นคุณค่าเชิงนามธรรม เป็นอีกมิติหนึ่งนอกเหนือจากคุณค่าที่เป็นรูปธรรมในการใช้สอย เป็นคุณค่าที่รับรู้ได้ด้วยกระบวนการทางจิต ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้จากสุนทรียภาพคือ ประสบการณ์ ค่านิยม และการใส่ใจ สุนทรียภาพเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจอันเกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยสามารถแบ่งสุนทรียภาพออกเป็น 3 ประเภท คือ

- สุนทรียภาพที่เกิดจากประสาทสัมผัส เกิดจากการประทับใจจากการประสาทสัมผัสใดสัมผัสหนึ่งหรือร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งหรือร่วมกันทั้งหมด
- สุนทรียภาพที่เกิดจากรูปทรง เกิดจากการประทับใจจากองค์ประกอบของรูปทรง
- สุนทรียภาพที่เกิดจากสัญลักษณ์ เกิดจากความประทับใจจากการใช้รูปแบบที่สื่อความหมายได้อย่างถูกกาลเทศะ

เนื่องจากเรือนแถวค้าขายภายในตลาดเก่าห้องเป็นสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในชุมชนเป็นรูปธรรมสัมผัสได้ง่ายต่อการมองเห็น นอกเหนือจากการให้ความเข้าใจต่อความหมายแล้ว การสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางสุนทรียภาพทั้งสามประเภทต่อชุมชนย่อมส่งผลต่อการสร้างทัศนคติในมุมมองที่มีเหตุผลมากยิ่งขึ้น ซึ่งในบางกรณีเรือนแถวค้าขายบางหลังอาจไม่มีสุนทรียภาพทางรูปทรง แต่มีสุนทรียภาพทางสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

¹³ Amos Rapoport, "House Form and Culture", Prentice Hall, 1969.

¹⁴ Kevin Lynch, "The Image of the City" MIT Press, 1960.

¹⁵ บัณฑิต จุลลาสัย, "การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมกับการออกแบบสถาปัตยกรรม", โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

จากทฤษฎีข้างต้นเพื่อนำไปสู่การสร้างสำนึกในถิ่นที่ โดยสำนึกในถิ่นที่ของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน โดยมีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อจิตสำนึก 2 ประเด็นหลักดังนี้ ปัจจัยด้านบุคคล (Individual Differences) และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อยได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และสิ่งแวดล้อมทางครอบครัว ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ย่อมนำไปสู่การแสดงออกทางพฤติกรรมในสังคมของชุมชน

กล่าวโดยสรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อจิตสำนึกในถิ่นที่ ซึ่งแสดงออกมาที่พฤติกรรมและความรู้สึกของมนุษย์ที่ส่งผลมาซึ่งความรู้สึกต่างๆ 3 ประการ ได้แก่ พฤติกรรม (Behavior) บุคคล (People) และสิ่งแวดล้อม (Environment)

2.1.6 ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน และแนวความคิดเมืองยั่งยืน

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์¹⁶ ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งหมายถึงชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาให้แก่สังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสามารถดำเนินชีวิตที่ขอบธรรม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ค่านิยมของสังคม สามารถแก้ไขปัญหา ตลอดจนการแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้อง ภายใต้อำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่ โดยหลักการพัฒนาชุมชน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น มีหลักการสำคัญที่เป็นรากฐานในการดำเนินงานอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ

1. ความคิดริเริ่มมาจากประชาชน คือ กิจกรรมทุกกิจกรรมและทุกขั้นตอนจะต้องเกิดจากการคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการโดยประชาชน

2. หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม (People Participation) คือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ จะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความรักผูกพันต่อโครงการนั้น ๆ ซึ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้น ประชาชนจะมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ทั้งการมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาปัญหาและศึกษาสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

3. หลักการช่วยตัวเอง คือ การพัฒนาชุมชนให้ประชาชน มีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ก็จำต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของชาวบ้านด้วย โดยเฉพาะข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานพัฒนาควรเริ่มจากโครงการที่ไม่ใหญ่จนเกินกำลังชาวบ้าน ชาวบ้านมีศักยภาพพอที่จะดำเนินโครงการนั้นจนประสบความสำเร็จ และในบางกรณีรัฐบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการนั้น อาจต้องให้ความช่วยเหลือสนับสนุนด้วย

จากการพัฒนาชุมชน โดย ชยาภรณ์ ก็พอทำให้ทราบถึงหลักการและกระบวนการคร่าวๆของการพัฒนาชุมชน แต่ก็ยังมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนอื่นๆที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชนได้ คือ “แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน” หรือ “ชุมชนยั่งยืน” (Sustainable

¹⁶ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, “ชุมชนและการพัฒนาชุมชน”, เอกสารประกอบการเรียนวิชา 006103 Home and Community สาขาวิชานานและชุมชน ภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547

Community) โดย อัมพล เสนาณรงค์ ได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ เกี่ยวกับระบบต่างๆที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน จำเป็นต้องมีระบบดังนี้¹⁷

1. ระบบคุณค่า เน้นการจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง “คนกับคน”
2. ระบบการเรียนรู้ เป็นแกนกลางของกิจกรรมทุกระบบ พัฒนาองค์ความรู้ เชื่อมร้อยองค์ความรู้ทุกส่วนเป็นองค์ความรู้ใหม่ในชุมชน
3. ระบบทุนชุมชน คือระบบสะสมทุนของชุมชน เพื่อตอบสนองปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกในชุมชน
4. ระบบธุรกิจชุมชน คือ การจัดการตลาดที่ชุมชนต้องการ
5. ระบบสิ่งแวดล้อม พัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อสุขภาพชีวิตที่ดีขึ้น
6. ระบบสวัสดิการชุมชน คือการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตของคนในชุมชนร่วมกัน
7. ระบบการจัดการของชุมชน คือชุมชนจะต้องมีการจัดการร่วมเพื่อให้มีทิศทางไปในทางเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมี “แนวความคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชน” ซึ่งเป็นการศึกษาแนวความคิดพื้นฐานของงานพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สามารถทำงานกับชาวบ้านได้อย่างถูกต้องและทำให้งานมีประสิทธิภาพ โดยมีข้อหนึ่งกล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งถือเป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจวางแผนงาน การปฏิบัติการและร่วมบำรุงรักษา

จากแนวคิดการพัฒนาชุมชน และแนวความคิดเมืองยั่งยืน จะเห็นได้ว่า การพัฒนาต้องเริ่มมาจากกระบวนการสร้างความสำคัญระหว่างคนกลุ่มย่อยก่อน แล้วค่อยขยายไปในวงใหญ่ และเป็นการพัฒนาชุมชนให้สามารถอยู่ด้วยตัวเองได้ โดยตัวชุมชนเองสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ กันเองภายในชุมชนได้ แต่ทั้งนี้ ทางชุมชนก็ต้องอาศัยพี่เลี้ยงอย่างหน่วยงานราชการในการดูแลในบางอย่างเช่นกัน

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ต่อเนื่องเพื่อนำไปเป็นหลักในการค้นหาแนวทางที่มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริง แต่มีความจำเป็นต้องพิจารณาจากกรณีศึกษาอื่น และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมประกอบด้วย เพื่อให้การศึกษามีลักษณะเฉพาะตรงประเด็นมากที่สุด

แนวความคิดเมืองยั่งยืน เป็นแนวความคิดที่เน้นถึงการไม่ทอดทิ้งชนรุ่นต่อไปให้มีทรัพยากรน้อยกว่าที่พวกเราใช้สอย และเป็นวิถีชีวิตจากการมองฐานทรัพยากรที่มีอยู่มากกว่าตัวเงินในบัญชี นอกจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว ยังมีการให้คำจำกัดความเกี่ยวกับสังคมที่ยั่งยืนว่า เป็นสังคมที่สนองความต้องการของตนได้ โดยไม่ทำให้ประชากรรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของพวกเขา

ประเด็นที่น่าสนใจของแนวความคิดเมืองยั่งยืน ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในงานวิจัยคือ หลักการของความสมดุลระหว่างมิติทางสังคม มิติทางเศรษฐกิจ และมิติทางสิ่งแวดล้อม ที่ต้องสอดคล้องประสานกัน¹⁸

¹⁷ อัมพล เสนาณรงค์ องค์กรมนตรี, “ใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง. การเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ” 2544, หน้า 133.

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ต่อเนื่องเพื่อนำไปเป็นหลักในการค้นหาแนวทางที่มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริง แต่มีความจำเป็นต้องพิจารณาจากกรณีศึกษาอื่น และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องร่วมประกอบด้วย เพื่อให้การศึกษามีลักษณะเฉพาะตรงประเด็นมากที่สุด

2.2 งานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดเก่าห้องและองค์ประกอบต่างภายในชุมชนโดยเฉพาะเรือนแถวค้าขายไม้ยังไม่ปรากฏการศึกษาที่ชัดเจน มีเพียงแต่การศึกษาในภาพรวมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการศึกษาเบื้องต้นที่อธิบายให้มองเห็นลักษณะในภาพรวมเท่านั้น ดังนั้นจึงกำหนดแนวทางการทบทวนงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีลักษณะแนวทางสอดคล้องกับหลักการ ปัญหาและทฤษฎีของงานศึกษาชิ้นนี้ โดยสามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

2.2.1 งานศึกษาเพื่อหาแนวทางและวิธีการอนุรักษ์

แนวความคิดของ สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ ได้กล่าวถึงกระบวนการอนุรักษ์ (Conservation Process) มีแนวทางแตกต่างกันในแต่ละประเทศ การอนุรักษ์ควรมีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อจัดการและบริหารไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมได้ วิธีการอนุรักษ์ (Methods of Conservation) มีวิธีการหลายอย่าง เช่น วิธีการทางกฎหมาย (Legal Method) ออกพระราชบัญญัติ การใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นแนะนำการออกแบบ (design guidelines) วิธีการทางการเงิน (Economic Methods) รัฐบาลให้เงินช่วยเหลือ (Grant) การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน (Revolving funds) การลดหย่อนภาษีเพื่อจูงใจอนุรักษ์ (Tax incentive) วิธีการแลกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในการพัฒนา (Transfer of development rights-TDR)

สอดคล้องกับการศึกษาของสุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์¹⁹ ซึ่งได้กล่าวถึงปัญหาการอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ที่ผ่านมามีได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนและสิ่งแวดล้อม ด้วยมาตรการทางกฎหมายที่ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ทำให้เมืองเชียงใหม่มีความขัดแย้งระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่อยู่ทั่วไป

ผู้ศึกษาได้ให้ความเห็นเพื่อเป็นมาตรการเพื่อการอนุรักษ์ โดยเสนอวิธีการทางกฎหมาย (Legal Method) โดยการออกพระราชบัญญัติ การใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นแนะนำการออกแบบ (Design Guidelines) กับพื้นที่เมืองเก่าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งก็ปรากฏผลเป็นรูปธรรมใน พ.ศ. 2533 เทศบาลนครเชียงใหม่ได้ออกเทศบัญญัติท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์เมืองเก่าเป็นครั้งแรก

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล²⁰ ได้ทำการศึกษา

¹⁸ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, “เมืองยั่งยืน : แนวคิดประสบการณ์ของเมืองตะวันตก”, หจก.เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2545

¹⁹ สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, “การอนุรักษ์เมืองโบราณ: ศึกษาเปรียบเทียบเมืองหลวงพระบางและเมืองเชียงใหม่”, เชียงใหม่: โรงพิมพ์เซนต์, 2538.

โครงการจัดทำแผนการจัดการและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเมืองเก่าเชียงใหม่ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ขอบเขตการศึกษาคือ พื้นที่คูเมือง กำแพงเมือง และบริเวณภายในเมืองเก่าและศิลปกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมทาง ความสัมพันธ์ของพื้นที่ การศึกษา เส้นทางสัญจร ความสัมพันธ์ด้านภูมิศาสตร์การเมือง ความสัมพันธ์ด้านทิศน์ของเมือง สถานการณ์ด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ผลสรุปการศึกษาได้เสนอมาตรการการบริหารแผนการจัดการและอนุรักษ์โดยมาตรการทางด้านกฎหมายต่าง ๆ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาตามนโยบายและเป้าหมาย มาตรการด้านการจัดการองค์กร ให้มีองค์กรที่รับผิดชอบหลักเพื่อการประสานงาน มาตรการด้านงบประมาณ และมาตรการด้านเวลาเป็นขั้นตอนตามลำดับก่อนหลัง สอดคล้องกับนโยบาย และที่สำคัญคือ การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมกับการ

แนวความคิดอีกประการหนึ่งเพื่อการอนุรักษ์ โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้นำแนวความคิดการจัดการภูมิทัศน์เพื่อสร้างแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนท้องถิ่น ในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Culture Landscape) โดยให้ความหมายถึง พื้นที่ทางภูมิศาสตร์อันประกอบด้วยแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางด้านความงามในพื้นที่นั้นๆ โดยสามารถแบ่งประเภททรัพยากรออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ ทรัพยากรทางธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงขีดความจำกัดในการรองรับของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง (Carrying Capacity) และมีองค์ประกอบที่สำคัญในการทำงานคือ การมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยภายในพื้นที่ หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) วิเคราะห์หาความสำคัญ (Significance) เพื่อประเมินหาคุณค่า (Value) โดยมีเป้าหมายผลสัมฤทธิ์ของการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอยู่ที่ ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนอยู่อาศัยในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข สามารถสืบทอดวัฒนธรรมของตนได้อย่างเหมาะสม ชุมชนเข้มแข็ง และชุมชนสามารถสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Intelligent) สามารถนำมาปรับใช้กับสังคมร่วมสมัยได้

แนวคิดในการจัดภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบภูมิทัศน์นำวัฒนธรรม ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบมีลักษณะเด่นร่วมกันกับภูมิทัศน์และวัฒนธรรม เป็นพื้นที่มีการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ก่อให้เกิดปัญหาน้อยกว่าการพึ่งพาทรัพยากรที่สังเคราะห์ขึ้น หรือทรัพยากรใด ๆ ที่ไม่มีในท้องถิ่น และภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ แบ่งเป็นสองลักษณะคือ วัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือเป็นรูปธรรมเป็นหลักในการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ การจัดการต้องมีความระมัดระวังไม่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย ต้องทำความเข้าใจกับชุมชนอย่างถ่องแท้ และต้องมีการจัดการที่ไม่เกินกำลังของชุมชนที่จะดำเนินการเองได้ และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรม มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่โดดเด่นอย่างเห็นได้ชัด การจัดการต้องขึ้นอยู่กับการต้องการของชุมชน

²⁰ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการจัดทำแผนการจัดการและอนุรักษ์สภาพเชียงใหม่, 2537

จากการศึกษาทฤษฎีแนวคิดเพื่อการอนุรักษ์ข้างต้น สามารถสรุปประเด็นที่สำคัญคือ การอนุรักษ์ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการจากทุกภาคส่วนเป็นสำคัญ

2.2.2 กรณีศึกษาการอนุรักษ์อาคารในเขตเมืองเก่า

การศึกษาเมืองยังยืนในเอเชีย: แนวคิดและประสบการณ์จากเมืองนาราและบาห์ลี²¹ จากการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับประเทศที่พัฒนาแล้วทางฝั่งตะวันตกที่มุ่งพัฒนาแต่ทางกายภาพและเศรษฐกิจที่ยั่งยืน แต่ไม่พูดถึงความยั่งยืนทาง สังคม วัฒนธรรมและจิตวิญญาณ งานศึกษานี้ได้ยกตัวอย่างกระบวนการอนุรักษ์ของเมืองนาราและบาห์ลี

นาราเมืองหลวงเก่าของประเทศญี่ปุ่น มีกลุ่มอาคารเก่าแก่และสภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่สวยงาม เพื่อปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมญี่ปุ่น มีการออกกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการเก็บรักษาอาคารที่มีคุณค่า (Law for the Protection of Cultural Properties) ครอบคลุมการสงวนรักษาเขตอนุรักษ์ที่มีกลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ (Preservation Districts for Groups of Historic Buildings)

ประชาชนในนารามีความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรม และทัศนียภาพเมือง การสร้างทัศนียภาพเมือง การสร้างอาคารใหม่ แกะไข ต่อเติม ซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงสี หรือเปลี่ยนแปลงรูปร่าง ลักษณะของที่ดิน หน่วยงานท้องถิ่นมีมาตรการจูงใจ และลงโทษที่ชัดเจนเช่น การกำหนดผังเขตพื้นที่ใช้สอย กำหนดเขตจำกัดความสูง กำหนดเขตทิวทัศน์ กำหนดและเพิกถอนสิ่งก่อสร้างในเขตอนุรักษ์และลักษณะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีการกำหนดหลักการการก่อสร้างและเปลี่ยนแปลงต้องใช้โครงสร้างไม้แบบดั้งเดิม (Tradition Wooden Construction Methods) และกลมกลืนกับภูมิทัศน์เมือง และเพื่อนบ้าน กำหนดวิธีการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างเก่าและสิ่งก่อสร้างใหม่ การสร้างอาคารใหม่ (New Construction) การต่อเติม (Extension) การซ่อมแซมภายนอก (Repairment of the Outer Showing) การปรับปรุง (Remodeling) และการเปลี่ยนแปลงสี (Changing of Colors) กำหนดขั้นตอนการให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคและงบประมาณ

จากมาตรการต่างๆ ที่ได้รับความร่วมมือซึ่งกันและกันภายในชุมชน ส่งผลให้เมืองนาราประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์เมืองอย่างยั่งยืนจนได้รับการคัดเลือกให้เป็นมรดกโลก

แนวทางการอนุรักษ์ที่บาห์ลีก็เป็นอีกแนวคิดอีกทางหนึ่ง ซึ่งได้นำความเชื่อศรัทธาในบทบัญญัติของศาสนาฮินดูในเรื่องตรีตรรกณะ (Tri Hita Karana) ซึ่งเป็นหลักความสัมพันธ์ของสามสิ่งเพื่อความอยู่ดี (Three Causes of Well-Being) คือ การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับพระเจ้า ระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม จึงเป็นที่มาของการออกกฎจังหวัดหมายเลข 4 พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็น “แผนสำหรับบริหารจัดการ การวางผังบริเวณ” (A Plan for A Layout) โดยกำหนดหลักการในการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงเรื่องของ Tri Hita Karana แบบสมัยใหม่ ที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณ (Paryhangan Spiritual Environment) ได้แก่ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาต่างๆ คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคม (Pawongan-Social) ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในการ

²¹ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง, “เมืองยังยืน : แนวคิดประสบการณ์จากเมืองนาราและบาห์ลี”, หจก.เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2547.

ดำเนินชีวิต และคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (Sustainability of Environment) ให้เกิดสมดุลการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) และทรัพยากรเพื่อการผลิต (Manufactured Resources)

การควบคุมการก่อสร้างอาคารสูง และการเก็บรักษาภูมิทัศน์ของเมือง เป็นไปด้วยกฎจารีตทางวัฒนธรรม (Moral Law) เพราะคนยังมีศรัทธาต่อศาสนา จึงยังถือว่า กฎของดรีตรรกะเป็นสิ่งที่ต้องชำระไว้ เพื่อมิให้เป็นการลบหลู่พระเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อควบคุมนักธุรกิจที่ต้องการสร้างผลกำไรมากโดยวิธีเอาเปรียบสังคม หากพิจารณาลักษณะของกฎที่อ้างอิงกับหลักจารีตทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความหนักแน่นทางจิตใจ อาจเข้าข่ายต่อการหมิ่นเหม่ของการตีความหมาย ที่อาจเกิดความขัดแย้งทางสังคมได้ในอนาคต ซึ่งอาจส่งผลต่อการอนุรักษ์ในภาพรวมในอนาคตได้

จากแนวทางการอนุรักษ์เมืองนาราและบาหลี่ ซึ่งใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์เหมือนกัน และได้รับการยึดถือและปฏิบัติจากชุมชนอย่างเคร่งครัดทำให้การอนุรักษ์สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง แต่ข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดของที่มาในมาตรการทางกฎหมายคือ เมืองนารามีที่มาของกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์จากภาครัฐส่วนกลางและท้องถิ่นที่มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันที่มีต่อเมือง ส่วนที่มาของมาตรการทางด้านกฎหมายของบาหลี่มาจากความเชื่อถือ และศรัทธาทางจิตใจในศาสนามาเป็นหลักในการบัญญัติข้อกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ขึ้น ถึงแม้ว่าที่มาของกฎหมายจะมีที่มาที่แตกต่างกันแต่ผลที่ได้รับเหมือนกัน นอกจากนี้การทบทวนวรรณกรรมยังได้สรุปแนวความคิดในการอนุรักษ์จากกรณีศึกษาเมืองต่างๆในประเทศ และของทวีปเอเชีย เพื่อให้เห็นภาพรวมของการวางแผนอนุรักษ์ในเมืองต่างๆเชิงเปรียบเทียบดังตาราง 2-3

ตาราง 2-3 แนวทางและวิธีการอนุรักษ์จากการเปรียบเทียบกรณีศึกษาเมืองต่างๆ

กรณีศึกษา Case Study	ประเภทที่อนุรักษ์ Conservation Categories	วิธีการอนุรักษ์ Conservation Methods	หน่วยงานบริหารหลัก Main Authority
เกาะรัตนโกสินทร์ ไทย	พื้นที่ประวัติศาสตร์โบราณสถาน	มาตรการกฎหมาย Legal Method	กรุงเทพมหานคร Bangkok Metropolitan Office
เชียงใหม่ ล้านนา	พื้นที่ประวัติศาสตร์โบราณสถาน	มาตรการกฎหมาย Legal Method	เทศบาลนครเชียงใหม่ Chiang Mai Municipality
หลวงพระบาง ลาว	พื้นที่ประวัติศาสตร์โบราณสถาน	มาตรการกฎหมาย Legal Method รัฐบาลให้เงินช่วย Economic Method	รัฐบาลกลางลาว Laos Government Center มรดกโลก
นารา ญี่ปุ่น	ทัศนียภาพเมือง โบราณสถาน	มาตรการกฎหมาย Legal Method รัฐบาลให้เงินช่วย Economic Method การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียน Revolving funds แนะนำการออกแบบ Design guidelines ส่วนร่วมภาคประชาชน Public Participation	เทศบาลเมืองนารา Nara Municipality
บาหลี่ อินโดนีเซีย	พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถาน	มาตรการกฎหมาย Legal Method จารีตประเพณี Moral Method	จังหวัดบาหลี่ Bali Government

จากตาราง 2-3 ซึ่งให้เห็นว่าแผนในการอนุรักษ์มีหลายระดับ โดยพื้นฐานแล้วมาตรการทางกฎหมายจะถูกใช้เป็นหลัก เพื่อสร้างระเบียบข้อบังคับร่วมกันที่ชัดเจน และบทลงโทษ แต่การใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเดียวมักให้ผลสัมฤทธิ์ที่ไม่ยั่งยืน และขาดแรงจูงใจในการทำงานอนุรักษ์ โดยเฉพาะในกรณีที่สิ่งที่จะอนุรักษ์เป็นสมบัติส่วนบุคคล จะทำให้เจ้าของอาคารรู้สึกว่าคุณสมบัติอื่น ๆ เช่น การให้เงินอุดหนุนช่วยเหลือ ก็เป็นแรงกระตุ้นในการทำงานอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถทำได้ทั้งจากภาครัฐเอง ทั้งจากส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น และจากภาคประชาชนทั้งภายในเขตพื้นที่ และนอกพื้นที่ การควบคุมสภาพแวดล้อมโดยรวมของพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด อาจควบคุมหรือยับยั้งได้โดยการสร้างข้อแนะนำในการออกแบบที่เหมาะสมให้กับองค์ประกอบเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ ในการปรับสภาพพื้นที่ของชุมชน หรือพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารให้สอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตในปัจจุบัน รวมถึงการปรับปรุงรูปร่างรูปทรงของอาคารเมื่อต้องการซ่อมแซม หรือปรับปรุงอาคารโดยยังคงความกลมกลืนกับลักษณะทางกายภาพโดยรวมของพื้นที่ ในกรณีของบาทวิถีที่สร้างมาตรการในการอนุรักษ์ ที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อทางศาสนาอันดีของคนในพื้นที่ทำให้สามารถรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง และคติความเชื่อในการดำรงชีวิตและจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอยในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ไปในขณะเดียวกัน ซึ่งเป็นแนวทางที่น่าจะนำมาประยุกต์ใช้กับการสร้างแนวทางในการวางแผนอนุรักษ์ชุมชนต่าง ๆ ในประเทศไทย เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ของไทยที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์มักตั้งอยู่ในชนบทอันห่างไกล ที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังยึดมั่นอยู่ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และคติความเชื่อในการดำรงชีวิตที่เกิดมีมาอยู่กับชุมชนมาแต่โบราณ

จากการศึกษาเปรียบเทียบถึงแนวทางในการอนุรักษ์เมืองต่าง ๆ ข้างต้น ระดับของผลความสำเร็จที่ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม และความยั่งยืนในการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่มีอำนาจรับผิดชอบมีความจริงจังในการทำงานมากน้อยเพียงใด และมีการบูรณาการการทำงานที่ประสานมาตรการต่าง ๆ ของหน่วยงานจากหลายระดับชั้นได้มีประสิทธิภาพเพียงใด การวางแผนมาตรการ และวางแผนดำเนินงานที่ครอบคลุมต่อเนื่อง มีการกำหนดวิธีการอนุรักษ์ที่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนอย่างจริงจัง โดยมีการประชาสัมพันธ์ และประสานการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จะทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จได้ในที่สุด

2.2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีน²²

เป็นรายงานการวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์สังคม ที่ทำการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนลุ่มแม่น้ำท่าจีน โดยผู้วิจัยเคยได้มีโอกาสสำรวจศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ประวัติศาสตร์

²² สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, “ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีน” , กรุงเทพฯ, หอสมุดวิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532,

ท้องถิ่นลุ่มน้ำท่าจีนมาก่อนหน้า และทางผู้วิจัยเกิดความสนใจในกลุ่มสังคมชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน จึงได้นำงานศึกษาสำรวจดังกล่าวมาเป็นงานศึกษาวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลุ่มน้ำท่าจีนในสมัยกรุงเทพฯ และเป็นการศึกษาข้อมูลหลักฐานท้องถิ่นไว้ก่อนที่จะข้อมูลเหล่านี้จะสูญหายไปเพราะความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยี ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมค่อนข้างมาก

ขอบเขตในการวิจัย เน้นศึกษาเฉพาะจังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดนครปฐม อันเป็นตอนบนและตอนกลางของลุ่มน้ำท่าจีน ที่เป็นสังคมเกษตรที่เน้นการเพาะปลูกข้าว และเป็นท้องถิ่นที่ไกลจากอำนาจศูนย์กลาง ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลุ่มน้ำท่าจีน เพื่อเป็นการศึกษาให้เห็นภาพรวมของวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ในสังคม โดยเน้นให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสมัย กรุงเทพฯ พ.ศ. 2398 – หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะเป็นระยะเวลาอดีตที่เกี่ยวข้องเนื่องมาถึงปัจจุบันได้

จุดมุ่งหมายในการวิจัยเพื่อศึกษาวัฒนธรรมและสังคมของกลุ่มชนที่อยู่ในลุ่มน้ำท่าจีนตอนบนและตอนกลางทำให้เห็นและเข้าใจในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง จากยุคต้นกรุงเทพฯ จนถึงยุคปัจจุบันในมุมกว้างๆ โดยศึกษาข้อมูลท้องถิ่นทุกรูปแบบไว้ก่อนที่จะสูญหาย ถูกละเลยหรือตายไปกับผู้รู้ประจำถิ่น และศึกษาไว้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเปรียบเทียบกับการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมของภูมิภาคอื่น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมและสังคมท้องถิ่นไทยเชิงเปรียบเทียบ

ระเบียบวิธีวิจัย ในขั้นต้นเป็นการรวบรวมเอกสาร ทั้งเอกสารทางราชการ เอกสารท้องถิ่น และเอกสารที่บันทึกโดยชาวต่างชาติ รวมไปถึง บทความ หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ต่างๆ ขั้นตอนมาเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสำรวจและการสัมภาษณ์

โดยงานวิจัยชิ้นนี้ทำให้เราทราบถึงประวัติศาสตร์สังคมลุ่มน้ำท่าจีน ตั้งแต่การอพยพเข้าตั้งถิ่นฐานของกลุ่มมอญ ลาว จีน เขมร และญวน ที่อพยพหนีสงคราม ความวุ่นวายในบ้านเมือง กลุ่มคนทั้งหมดนี้ก็จะตั้งถิ่นฐานในบริเวณภาคกลางก่อนที่จะอพยพไปเขตลุ่มแม่น้ำท่าจีน โดยทั้งหมดถูกคนไทยต้อนรับให้ไปอยู่ในบริเวณจังหวัดนครปฐมและจังหวัดสุพรรณบุรีอีกที จากการขยายตัวของเศรษฐกิจของการผลิตน้ำตาล ทำให้ชาวจีนอพยพย้ายไปกระจุกตัวอยู่ที่จังหวัดนครปฐม เพื่อเป็นแรงงาน เจ้าของกิจการ และค้าขาย จนกิจการอุตสาหกรรมน้ำตาลเลิกไป ผู้คนหันไปปลูกข้าวเพื่อค้าขายแทน ชุมชนริมน้ำจึงกลายเป็นตลาดกลาง สำหรับการค้าขายและการขนส่งข้าว กลุ่มชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในที่ลุ่มน้ำท่าจีน ก็จะแยกอาศัยอยู่กันเป็นชุมชนอย่างชัดเจน และกระจายตัวทั่วไปตามริมน้ำ ต่างมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิต เป็นของตัวเอง แต่ก็มีในบางส่วนของวัฒนธรรมที่มีรูปแบบคล้าย ๆ กัน ทั้งการนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็มีบางส่วนที่นับถือ คริสต์ นับถือผีอยู่บ้าง แต่ก็เป็นส่วนน้อย ต่อมาเศรษฐกิจเริ่มตกต่ำในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านต้องเผชิญปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายที่เข้ามาปล้นสะดม จนต้องปราบปรามอย่างเด็ดขาดในยุคสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี และในยุคนี้ก็มี การตัดถนนขึ้นทั่วลุ่มแม่น้ำท่าจีน ทำให้ระบบทุนนิยมเข้าสู่หมู่บ้าน และชุมชนต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว เศรษฐกิจหมู่บ้านไม่สามารถอยู่ในภาวะพึ่งตนเองได้ สังคมหมู่บ้านเริ่มกลายเป็นสังคมวัตถุนิยม พึ่งพาเงินตรา การอยู่กันอย่างสงบ จึงเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความวุ่นวาย และสังคมที่แข่งขัน แก่งแย่งกันเอง และเข้าสู่ยุคเสื่อมสลายของชุมชนตลาดริมน้ำ จากข้อมูลงานวิจัยของสุภาภรณ์ ซึ่งเป็นการวิจัยในด้านประวัติศาสตร์ และ

มนุษยศาสตร์ โดยศึกษาในส่วนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม ข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยขึ้นนี้จึงเป็นข้อมูลสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดเก่าห้อง ทั้งด้านวัฒนธรรม และด้านสังคม ที่จะสามารถนำไปใช้อ้างอิงในงานวิจัยนี้ได้

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี²³

เป็นงานวิจัยที่ศึกษาย่านชุมชนตลาดสามชุก โดยขอบเขตในการวิจัยก็จะเป็นพื้นที่ในบริเวณเทศบาลอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาในเรื่องราวประวัติศาสตร์ บทบาทของพื้นที่ และวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน หลักการในเรื่องคุณค่าของชุมชนและสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการค้นหาลักษณะพิเศษสำหรับการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อศึกษาแนวทางในการสร้างจิตสำนึกต่อพื้นที่ของสังคม อันเป็นผลจากการอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ศึกษานโยบายต่างๆ ของท้องถิ่น เพื่อจัดทำและเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ตลาดสามชุกให้เกิดความเหมาะสม

ระเบียบวิจัย จะแบ่งเป็นการเก็บข้อมูลเชิงวิชาการ คือการสืบค้นข้อมูลเอกสารต่างๆทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือใกล้เคียง รวมทั้งข้อมูลทางกายภาพพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับแผนพัฒนา ต่อมาก็ทำการสำรวจทางกายภาพ โดยใช้วิธีสังเกต และบันทึกภาพ และจัดทำแผนที่ประกอบการสำรวจ การสอบถาม – สัมภาษณ์ โดยใช้ข้อมูลจากแบบสอบถาม สัมภาษณ์ผู้คนในชุมชน และกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลาดแห่งนี้ และศึกษาการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเมืองตลาดแห่งนี้จากภาพถ่ายทางอากาศในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

ขั้นต่อมาเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆที่ได้มา โดยวิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน วิเคราะห์เพื่อหาลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของชุมชน วิเคราะห์แนวความคิดและทัศนคติต่างๆของคนในชุมชน และวิเคราะห์ประเด็นความสำคัญในเรื่องการอนุรักษ์ แล้วนำข้อมูลที่วิเคราะห์ดังกล่าวทั้งหมดมา สังเคราะห์เพื่อจัดทำเป็นแผนหรือกลยุทธ์ในการดำเนินการอนุรักษ์

จากการวิเคราะห์คุณค่าและลักษณะความเป็นชุมชนของย่านตลาดสามชุก ได้แบ่งส่วนของการวิเคราะห์ ในเรื่องของเอกลักษณ์ของความเป็นชุมชน การวิเคราะห์คุณค่าของชุมชนและสถาปัตยกรรมในย่านตลาดสามชุก และสุดท้ายวิเคราะห์ศักยภาพในการคงอยู่ของย่านชุมชนตลาดสามชุก รวมถึงการวิเคราะห์บทบาทและการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในพื้นที่ทางด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ย่านตลาดสามชุก โดยแยกย่อยไปถึงการดำเนินการพัฒนาพื้นที่โดยองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และแนวคิดและการปฏิบัติการฟื้นฟูพื้นที่โดยกลุ่มผู้อาศัยในย่านตลาดสามชุก โดยบทสรุปดำเนินการ คือการที่ส่วนภาครัฐที่ต้องปฏิบัติการตามแผนการภาพรวมในมุมกว้าง และในส่วนของชุมชนก็เป็นการปฏิบัติการในเชิงลึก

งานวิจัยดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก โดยส่งเสริมเอกลักษณ์ของพื้นที่ในเชิงนโยบาย 3 ข้อ คือ การส่งเสริมเอกลักษณ์ของกิจกรรมในพื้นที่

²³ รุจ รัตนพาหุ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก”. กรุงเทพฯ, สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547

การส่งเสริมเอกลักษณ์ทางกายภาพของย่านตลาดสามชุก และการส่งเสริมเอกลักษณ์ของพื้นที่เชิงนโยบาย

จากการศึกษาถึงแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุกพบว่า พื้นที่ชุมชนเป็นชุมชนการค้าเก่า และมีการผสมผสานระหว่างชุมชนการค้าเก่า และการค้าสมัยใหม่ในพื้นที่ในปัจจุบัน สร้างความแตกต่างในมิติการรับรู้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังกลมกลืนกับพื้นที่อนุรักษ์ได้ แนวทางการจัดการพื้นที่ในย่านการศึกษาต้องพิจารณาใน 2 ส่วนสำคัญดังนี้ คือ วิถีชีวิตในด้านสังคม วัฒนธรรม และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนในย่านนั้น กับสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยสององค์ประกอบนี้หลอมรวมกันให้เกิดภาพลักษณ์ที่สร้างสรรค์ในพื้นที่ มีคุณค่าปรากฏในด้านต่างๆ ทั้งด้านจิตใจ ความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์พื้นที่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นแนวทางในการศึกษา และวิเคราะห์ ในงานที่มีลักษณะใกล้เคียงกับงานวิจัยแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดสามชุก – กรณีศึกษาตลาดเก่าห้อง จ.สุพรรณบุรี จึงเป็นตัวอย่างและแนวทางที่จะนำมาศึกษาถึงแนวทางการวิเคราะห์ ถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกันได้

เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง²⁴

เป็นการศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นและตลาดชุมชนเมือง ในพื้นที่ของเมืองภาคกลางต่อเนื่องไปกับภาคตะวันตกและภาคตะวันออก โดยศึกษาใน 17 แหล่งที่ตั้งของเรือนค้าขาย และตลาดชุมชนเมืองในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และนครปฐม เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับ จุดกำเนิด พัฒนาการ สภาพทางกายภาพ และแนวโน้มในอนาคต

วิธีการศึกษาแบ่งการวิจัยเป็นสองส่วน โดยส่วนแรกเป็นการศึกษาถึงประวัติศาสตร์และความสำคัญ ตลอดจนความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น และส่วนที่สองเป็นการสำรวจทางกายภาพของกลุ่มตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง โดยเน้นการสำรวจทางกายภาพ องค์ประกอบต่างๆ ของผังกายภาพในชุมชน ทั้งรายละเอียดตัวอาคาร การใช้สอย และวัสดุของอาคาร โดยนำการวิจัยทั้งสองส่วนมาเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวอาคาร การวางผัง และวิถีชีวิตภายในพื้นที่

กรอบความคิดที่ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย ประกอบไปด้วยกรอบความคิดในลักษณะของบริบทของพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ กรอบความคิดเจาะลึกเฉพาะพื้นที่ กรอบความคิดในการศึกษาเปรียบเทียบ และกรอบความคิดในด้านการอนุรักษ์

กระบวนการวิจัยของการศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง ประกอบไปด้วยขั้นตอนและวิธีในการเก็บข้อมูล แบ่งได้เป็นข้อมูลเอกสารทุติยภูมิซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของในแต่ละท้องที่ที่จะทำการศึกษา ข้อมูลจากแผนผัง แผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศ เพื่อทราบถึงสภาพปัจจุบันของพื้นที่นั้นๆ และข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม เพื่อทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่น รวมถึงข้อมูลจากการสำรวจทางกายภาพ ด้วยภาพถ่ายและแผนที่ ของสภาพอาคารในตลาด และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจรังวัดอาคารในกรณีศึกษาทั้ง 17 แห่ง เพื่อนำไปวิเคราะห์และสรุป

²⁴ อรศิริ ปาณินท์และสมคิด จิระทัศนกุล, “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง”, กรุงเทพฯ: เจ. พริน, 2544.

ในขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการวิเคราะห์บูรณาการของกลุ่มข้อมูลเกี่ยวเนื่องที่ส่งผลมายังสภาพทางกายภาพและพัฒนาการของตลาดและเรือนค้าขาย ต่อมาก็คือการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผังบริเวณและสภาพแวดล้อม และสถาปัตยกรรม รวมไปถึงรายละเอียดของสถาปัตยกรรม สรุปผลการวิเคราะห์และเสนอแนะตามกรอบและเครื่องมือที่นำเสนอไป สรุปศักยภาพของการคงอยู่และพัฒนาการในอนาคต รวมทั้งข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

จากรายงานการศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง ใน 4 จังหวัด คือ สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และนครปฐม จากตลาดและเรือนค้าขายในพื้นที่จำนวน 17 แห่ง ของอริศิริ ได้พบปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อลักษณะเฉพาะของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่นในเขตชุมชนเมือง คือ

1. ความสัมพันธ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสภาพแวดล้อมที่ตั้ง โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งการคมนาคมและการขนส่งทางน้ำ ความคล่องตัวในการเข้าถึงแหล่งที่ตั้งทั้งทางบกและทางน้ำ การรวมตัวของประชาชนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง และความหลากหลายในผลิตภัณฑ์ในชุมชนที่สามารถนำมาซื้อขายแลกเปลี่ยน

2. ชีวิต ความเชื่อ การอยู่ และแหล่งค้าขาย ในการวิเคราะห์ถึงเรื่องนี้ สามารถเห็นประเด็นสำคัญสำหรับการอยู่ที่มีลักษณะพิเศษ ดังที่เห็นได้จาก ความใกล้ชิดและความเอื้ออาทรระหว่างเพื่อนบ้าน ความคล่องตัวในการใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกัน และการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยในพื้นที่เมื่อมีการใช้ต่างเวลา

3. รูปทรงของสถาปัตยกรรมซึ่งสัมพันธ์กับชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการเลือกที่ตั้งของตลาด และร้านค้า ตั้งแต่การสร้างเพิงขนาดเล็ก ขยายไปเป็นบ้าน เป็นอาคาร จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนเมืองตลาด ตลอดจนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ระบบที่ทำให้อาคารอยู่สบาย เป็นต้น

เนื่องด้วยผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบชุมชนตลาดในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง งานวิจัยเล่มนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในภาพรวมของตลาดริมคูเรือขายแม่น้ำ ทั้ง 17 แห่ง ในปัจจัยต่างๆ การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนตลาดริมน้ำ – กรณีศึกษาตลาดเก่าห้อง จ.สุพรรณบุรี จึงนำเนื้อหาในส่วนหนึ่งของงานวิจัยเล่มนี้มาเป็นข้อมูลอ้างอิงในการศึกษาในขั้นต่อไป

2.2.4 แผนพัฒนาพื้นที่

นอกจากกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์แล้ว ยังมีแผนพัฒนาของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องที่ยังสามารถนำมาใช้กำหนดกฎเกณฑ์ในการอนุรักษ์และพัฒนาได้ โดยเป็นแผนของเทศบาลตำบลบางปลาหมอ ที่ตลาดเก่าห้องอยู่ในพื้นที่ของความควบคุมดูแล

แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2550-2552) ของเทศบาลตำบลบางปลาหมอ ซึ่งในแผนกล่าวไว้ว่า ตลาดเก่าห้อง ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวและโบราณสถานสำคัญ อันจะเห็นได้จากการจัดลำดับแหล่งท่องเที่ยวและโบราณสถานที่สำคัญ 6 แห่ง ซึ่ง อันดับ 1 คือ หอดูโจรสลัดเก่าห้อง และอันดับที่ 2 คือ พื้นที่ตัวตลาดเก่าห้อง

ยุทธศาสตร์และแนวทางในการพัฒนาในช่วง 3 ปี มียุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนตลาดเก่าห้องคือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ ในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว และยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม ในเรื่องส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

ในกรอบยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนตลาดเก่าห้อง คือ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ว่าด้วยเรื่อง การเสริมสร้างและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดสมดุล ในเป้าประสงค์ที่ 2 ของประเด็นยุทธศาสตร์นี้ คือ การอนุรักษ์ ฟื้นฟู บูรณะแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำต่างๆ ให้เอื้ออำนวยประโยชน์อย่างยิ่งย่น เพื่อนำไปพัฒนาการท่องเที่ยว

แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2551-2553) ของเทศบาลตำบลบางปลาม้า ซึ่งในแผนพัฒนาสามปีนี้ (2551-1553) เป็นแผนพัฒนาที่ต่อเนื่องมาจากแผนพัฒนาก่อนหน้านี้ (แผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2550 – 2552) ยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวและโบราณสถาน ที่มีเนื้อหาไม่ต่างไปจากแผนเดิมก่อนหน้านี้นัก ซึ่งในแผนพัฒนาสามปีฉบับนี้ มีหัวข้อโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลาดเก่าห้อง ดังนี้

1. โครงการปรับปรุงพื้นที่ บริเวณตลาดล่างและหน้าศาลเจ้าพ่อหลักเมืองตลาดล่าง (เสนอโครงการโดยชุมชนตลาดเก่าห้อง) ปี 2551
2. โครงการก่อสร้างและปรับปรุงท่อระบายน้ำ ตลาดบน ปี 2551
3. โครงการก่อสร้างเขื่อนริมแม่น้ำท่าจีน ปี 2552
4. โครงการปรับปรุงก่อสร้างท่อระบายน้ำหน้าร้านโรงพิมพ์โพธิ์โพธิ์ ปี 2551
5. โครงการก่อสร้างสวนสาธารณะชุมชนตลาดเก่าห้อง ปี 2552

นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาทางด้านสังคม เช่นการฝึกฝีมือแรงงาน การสร้างผู้นำชุมชน เป็นต้น โดยที่แผนพัฒนาทางด้านสังคมของทางเทศบาลนี้ สามารถนำมาช่วยสร้างศักยภาพของตัวกลุ่มชุมชนตลาดเก่าห้องได้

แผนพัฒนาจึงเป็นอีกแนวทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำไปวิเคราะห์ร่วมกับหลักการอื่นๆในโครงการพัฒนาชุมชนตลาดเก่าห้องนี้ได้

บทที่ 3

ภูมิหลัง ความสำคัญ และลักษณะของพื้นที่

ตลาดเก่าห้องตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ดังนั้นการทราบถึงความเป็นมาเกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน จึงมีความสำคัญเช่นเดียวกับ ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพของตลาดเก่าห้องเอง และพื้นที่ใกล้เคียงด้วยเช่นกัน ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงความสำคัญ และวิวัฒนาการของพื้นที่ ตลอดจนกระบวนการพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนเมืองตลาดริมน้ำ และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่จะทำให้ทราบถึงแนวทางในการฟื้นฟู ปรับปรุง และอนุรักษ์ชุมชนที่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน แต่ยังสอดคล้องกับประวัติความเป็นมาในอดีต

3.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน

ลุ่มน้ำท่าจีนเป็นพื้นที่สำคัญของการตั้งถิ่นฐานและการทำเกษตรกรรมเขตหนึ่งในที่ราบภาคกลาง กำเนิดจากลำน้ำสาขาที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองมะขามเฒ่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท กับตำบลท่าซุง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี แม่น้ำท่าจีนมีชื่อเรียกหลายชื่อ ดังนี้ ตอนที่ไหลผ่านจังหวัดชัยนาท เรียกว่า "แม่น้ำมะขามเฒ่า" เข้าสู่จังหวัดสุพรรณบุรีที่อำเภอเดิมบางนางบวช ผ่านอำเภอสามชูก อำเภอสรีประจันต์ อำเภอเมือง อำเภอสองพี่น้อง ซึ่งผู้คนที่ย้ายอยู่ในบริเวณนี้เรียกแม่น้ำตอนนี้ว่า "แม่น้ำสุพรรณบุรี" และเมื่อไหลเข้าสู่จังหวัดนครปฐม เรียกว่า "แม่น้ำนครไชยศรี" แล้วไหลผ่านจังหวัดสมุทรสาครออกสู่อ่าวไทยจึงเรียกว่า "แม่น้ำท่าจีน" ซึ่งมีความยาวตลอดเส้นทางรวมทั้งสิ้นประมาณ 315 กิโลเมตร

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีนมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ พื้นที่บางส่วนของแม่น้ำท่าจีนเดิมมีผู้สันนิษฐานว่าเคยเป็นทะเลมาก่อน โดยมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่อ่อน พ.ศ.1600 ซึ่งมีหลักฐานว่าอาณาจักรทวารวดี (พ.ศ. 1200 – พ.ศ.1600) ตั้งอยู่บริเวณนี้ ดังนั้นในภูมิภาคนี้จึงมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนใหญ่น้อยทั่วไป จนกระทั่งเกิดการรวมตัวกันเป็นอาณาจักรปกครองขึ้น²⁵ ด้วยลักษณะสภาพภูมิประเทศของลุ่มน้ำท่าจีนเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกและมีเส้นทางคมนาคมออกสู่ทะเล ทำให้มีพัฒนาการของบ้านเมืองตั้งแต่ยุคเริ่มแรกในช่วงก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยทวารวดี ลพบุรี ยุชยา และรัตนโกสินทร์ สืบเนื่องโดยไม่ขาดระยะ บ้านเมืองที่สำคัญในลุ่มน้ำนี้ได้แก่ เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี และเมืองท่าจีน โดยมีคนเชื้อชาติต่างๆ เช่น ไทย ลาว จีน มอญ และเขมร เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่อยู่บริเวณริมแม่น้ำ และริมฝั่งคลองที่แยกออกจากแม่น้ำสายหลัก เพื่อใช้น้ำในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทั้งอุปโภคและบริโภค และการคมนาคมขนส่ง

²⁵ สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ และคณะ, "รายงานการศึกษา โครงการศึกษาลุ่มน้ำท่าจีน การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนเมืองในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดชัยนาท", กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2534, หน้า 3 (2) – 3 (3).

แม่น้ำท่าจีนยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญสามารถเชื่อมต่อกับชุมชนสำคัญอื่นๆ ได้ ทั้งยังสามารถติดต่อกับกรุงเทพฯ ได้สะดวก ดังนั้นความเจริญทางวัตถุและความมั่งคั่งจากเศรษฐกิจการค้าจึงหลั่งไหลสู่เมืองและชุมชนสองฝั่งลำน้ำท่าจีนสะสมมาเป็นเวลานานแล้ว และเฟื่องฟูถึงขีดสุดเมื่อราวช่วง 100 ปีที่ผ่านมา จากการพัฒนาเส้นทางน้ำให้เป็นการคมนาคมที่สำคัญที่สุดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ก่อนที่การคมนาคมขนส่งทางน้ำจะค่อยๆ ลดความสำคัญลงเรื่อยๆ เมื่อถนนเข้ามามีบทบาทแทน

3.2 สภาพทั่วไปของจังหวัดสุพรรณบุรี

ตลาดเก่าห้องตั้งอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดสุพรรณบุรี โดยตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองสุพรรณบุรีมาทางตอนใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร ดังนั้นพื้นที่ในบริเวณตลาด จึงมีความเกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของเมืองสุพรรณบุรีไม่มากนัก

3.2.1 ประวัติความเป็นมา และการตั้งถิ่นฐาน

เมืองสุพรรณบุรีเป็นชุมชนเมืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในบริเวณนี้พบหลักฐานทางโบราณคดีมีอายุไม่ต่ำกว่า 3,500-3,800 ปี โบราณวัตถุที่ขุดพบมีทั้งยุคหินใหม่ ยุคสัมฤทธิ์ ยุคเหล็ก ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีการสืบทอดวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ เดิมจังหวัดสุพรรณบุรีเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เมืองทวารวดีศรีสุพรรณภูมิ” หรือ “พันธุมบุรี” ต่อมาเมื่อพระเจ้ากาแต ซึ่งมีเชื้อสายไทยปนพม่า เสด็จขึ้นครองราชย์ และย้ายเมืองมาอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำท่าจีน ได้ทรงสร้างวัดสนามชัยและบูรณะวัดป่าเลไลยก์ ได้ทรงชักชวนข้าราชการออกบวช จำนวน 2,000 คน จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สองพันบุรี” ครั้นพระเจ้าอู่ทองทรงย้ายเมืองไปอยู่ทางฝั่งใต้ (ทิศตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน) เมืองนี้จึงได้ชื่อใหม่ว่า “อู่ทอง” จนกระทั่งเข้าสู่สมัยขุนหลวงพะงั่ว จึงเปลี่ยนชื่อเป็นสุพรรณบุรีในที่สุด

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมืองสุพรรณบุรี เป็นเมืองหน้าด่านและเป็นเมืองอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญต้องผ่านศึกสงครามหลายต่อหลายครั้ง สภาพเมืองตลอดจนประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ถูกทำลาย แต่สุพรรณบุรีก็มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์การกอบกู้เอกราชไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาแห่งนี้เอง อันได้แก่ ชัยชนะแห่งสงครามยุทธหัตถีที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงมีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชา ณ สมรภูมิตอนเจดีย์ จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองสุพรรณได้เริ่มฟื้นตัวขึ้นและพัฒนาขยายตัวต่อเนื่องมาเรื่อยๆ โดยตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำท่าจีนตราบจนทุกวันนี้

3.2.2 อาณาเขต

จังหวัดสุพรรณบุรี มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดชัยนาท และจังหวัดอุทัยธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดอ่างทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสิงห์บุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดกาญจนบุรี

3.2.3 เขตการปกครอง

จังหวัดสุพรรณบุรี มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 5,358 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบางปลาม้า อำเภอศรีประจันต์ อำเภอดอนเจดีย์ อำเภอเดิมบางนางบวช อำเภออู่ทอง อำเภอสามชุก อำเภอหนองหญ้าไซ อำเภอสองพี่น้อง และ อำเภอด่านช้าง โดยตลาดเก่าห้องตั้งอยู่ในเขตอำเภอบางปลาม้า

3.2.4 สภาพทางภูมิศาสตร์

จังหวัดสุพรรณบุรีอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 107 กิโลเมตร ภูมิประเทศส่วนใหญ่ของสุพรรณบุรีเป็นที่ราบต่ำติดชายฝั่งแม่น้ำ มีทิวเขาขนาดเล็กอยู่ทางเหนือและทางตะวันตก ด้านตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่ราบลุ่มของแม่น้ำสุพรรณบุรี (แม่น้ำท่าจีน) ประกอบด้วยโคลนตะกอน ซึ่งเป็นดินเหนียวปนทรายเล็กน้อย เหมาะกับการปลูกข้าวนาลุ่ม ปัจจุบันมีพื้นที่เกษตรกรรม 2,308,053.19 ไร่ หรือคิดเป็น ร้อยละ 68.92 ของพื้นที่จังหวัด มีพื้นที่ป่าไม้ 825,102.52 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 24.64 ของพื้นที่จังหวัด

3.2.5 ลักษณะภูมิประเทศ

มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนสลับซับซ้อนจากทางด้านตะวันตกของอำเภอด่านช้างจนถึงเทือกเขาสูงชันและเป็นเทือกเขาที่ติดกับเขตเขาตะนาวศรีในจังหวัดกาญจนบุรี ถัดจากหุบเขามาทางด้านตะวันออกเป็นแนวลูกคลื่นลอนชันกึ่งเนินเขา แล้วค่อยๆ ลาดชันมาทางทิศตะวันตกผ่านอำเภออู่ทอง ซึ่งมีกลุ่มภูเขาหินปูนอยู่หลายแห่ง โดยมีความลาดชันระหว่าง 2-8 เปอร์เซ็นต์ สลับเชิงเขากระทั่งถึงทิศตะวันออกของแม่น้ำท่าจีน ส่วนพื้นที่ราบลุ่มอยู่บริเวณแม่น้ำท่าจีน (แม่น้ำสุพรรณบุรี) มีความลาดชันระหว่าง 0-3 เปอร์เซ็นต์ อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด ในฤดูฝนมักมีน้ำหลากมาท่วมขังทำให้เกิดน้ำท่วมในบางท้องที่ในเขตอำเภอสองพี่น้อง และอำเภอบางปลาม้าซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดเก่าห้อง และตามประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดเก่าห้องก็เคยประสบปัญหาน้ำท่วมมาหลายครั้ง

3.2.6 ประชากร

จากรายงานของสำนักทะเบียน กรมการปกครองในปีพ.ศ.2551 จังหวัดสุพรรณบุรี มีประชากรทั้งหมด 844,498 คน แยกเป็นชาย 410,204 คน และหญิง 434,294 คน ความหนาแน่นของประชากร 158 คน/ตารางกิโลเมตร

3.3 สภาพทั่วไปของเทศบาลตำบลบางปลาม้า

3.3.1 ประวัติความเป็นมา และการตั้งถิ่นฐาน

อำเภอบางปลาม้าตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2440 สมัยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีเจ้าพระยาศรีวิชัยเป็นสมุหเทศาภิบาล พระสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้นำราชการ

จังหวัดสุพรรณบุรี คำว่า "บางปลาม้า" นั้น มาจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน ตั้งแต่ตอนใต้ตลาดเก่าห้องลงไป ซึ่งเป็นบริเวณที่มีปลาชุกชุมมากที่สุดโดยเฉพาะปลาม้า เพราะมีห้วยหนอง และลำคลองอยู่มาก เป็นที่ซึ่งน้ำในคลองต่างๆ ไหลมารวมกัน เมื่อมีการกำหนดขอบเขตอำเภอขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2440 จึงได้ตั้งที่ว่าการอำเภอขึ้นบริเวณปากคลองบางปลาม้า จากนั้นจึงได้ขนานนามว่า "อำเภอบางปลาม้า" มาตั้งแต่บัดนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2442 ได้เกิดเพลิงไหม้ที่ว่าการอำเภอ ประกอบกับบริเวณปากคลองบางปลาม้ามีน้ำเซาะ ทำให้ตลิ่งพังอยู่ตลอดเวลา ไม่เหมาะสมที่จะสร้างที่ว่าการอำเภอขึ้นใหม่ในที่เดิม จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมายัง ณ สถานที่ในปัจจุบัน คือ บริเวณหมู่ที่ 5 ตำบลโคกคราม ส่วนชื่ออำเภอคงใช้ชื่อ "บางปลาม้า" ตามเดิม

3.3.2 อาณาเขต

เทศบาลตำบลบางปลาม้า มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อ หมู่ 1 ตำบลบางปลาม้า

ทิศใต้ ติดต่อ หมู่ 4 ตำบลบางปลาม้า

ทิศตะวันออก ติดต่อ แม่น้ำท่าจีน

ทิศตะวันตก ติดต่อ หมู่ 5 ตำบลบางปลาม้า

3.3.3 เขตการปกครอง

เทศบาลตำบลบางปลาม้า มีพื้นที่ครอบคลุมหมู่ที่ 2 (บ้านเก่าห้อง) และหมู่ที่ 7 (บ้านกกม่วง) มีพื้นที่ 3.98 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,487.5 ไร่

3.3.4 ลักษณะภูมิศาสตร์

เทศบาลตำบลบางปลาม้า มีพื้นที่ 3.98 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ภายในเขตเทศบาลเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน ซึ่งเป็นแนวเขตเทศบาลตำบลบางปลาม้ากับตำบลโคกคราม อยู่ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศตะวันตก เป็นระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดสุพรรณบุรี ประมาณ 10 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครมาทางทิศเหนือ ประมาณ 110 กิโลเมตร สามารถเข้าถึงพื้นที่โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 (สุพรรณบุรี-บางสาม) เป็นถนนสายหลัก

3.3.5 ลักษณะภูมิประเทศ

เทศบาลตำบลบางปลาม้ามีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำซึ่งเกิดจากการทับถมกันของตะกอนลำน้ำใหม่และค่อนข้างใหม่ ยุคควอเทอร์นารี (Quaternary) มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านจากทิศตะวันออกสู่ทิศใต้ผ่านชุมชนเมือง สภาพพื้นที่เหมาะแก่การทำนาข้าวเนื่องจากดินเป็นดินเหนียวที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง และมีคลองธรรมชาติอยู่หลายสาย เช่น คลองบ้านสูตร จากทิศเหนือไปยังทิศใต้ไหลสู่แม่น้ำท่าจีน คลองบ้านเก่า จากทิศเหนือไปยังทิศตะวันออกไหลสู่แม่น้ำท่าจีน และคลองบ้านหมี่ จากทิศตะวันตกไปยังทิศ

ใต้ไหลสู่มแม่น้ำท่าจีน โดยสองฝั่งแม่น้ำเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของประชาชน ซึ่งในบางฤดูประสบปัญหาน้ำเอ่อล้นตลิ่ง

3.3.6 ลักษณะภูมิอากาศ

เทศบาลตำบลบางปลาหมอ โดยทั่วไปมีสภาพภูมิอากาศคล้ายกับจังหวัดใกล้เคียงในภาคกลาง อยู่ใต้อิทธิพลของลมมรสุมที่พัดผ่านประจำฤดูกาล ทำให้สามารถแบ่งฤดูกาลออกเป็น 3 ฤดูกาล ได้แก่

1) ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม โดยได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมร้อนและชื้นพัดจากมหาสมุทรอินเดียผ่านอ่าวไทยปกคลุมประเทศไทย ทำให้มีฝนตกชุกทั่วไป

2) ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะพัดเอาความแห้งแล้งและหนาวเย็นจากประเทศจีน เข้ามาปกคลุมประเทศไทย ทำให้มีอากาศหนาวเย็นทั่วไป

3) ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนเมษายน ระยะเวลาเป็นช่วงระหว่างของฤดูมรสุม จึงมีลมจากทิศใต้และตะวันออกเฉียงใต้พัดปกคลุม ทำให้มีอากาศร้อนอบอ้าวโดยทั่วไป

3.3.7 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเทศบาลตำบลบางปลาหมอพบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในบริเวณชุมชนตลาดเก่าห้อง โดยร้านค้าส่วนใหญ่กระจายตัวปะปนอยู่กับเรือนแถวพักอาศัย สำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่พักอาศัยส่วนใหญ่ที่มีลักษณะบ้านเป็นเรือนแถวไม้จะอยู่บริเวณตลาดเก่าห้อง แต่หากเป็นบ้านเดี่ยวจะอยู่โดยรอบวัดต่างๆ ส่วนสถาบันราชการจะอยู่บริเวณริมทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3351 ได้แก่ สำนักงานเทศบาลตำบลบางปลาหมอ สถานีดับเพลิง สถานีอนามัย เป็นต้น

กรรมสิทธิ์และการครอบครองที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปลาหมอส่วนใหญ่เป็นของเอกชน สำหรับที่ดินบริเวณตลาดเก่าห้องนั้นมีผู้ถือกรรมสิทธิ์รายใหญ่ 3 ราย ดังนี้

- ตลาดบน (บริเวณตรงข้ามวัดลานคา) เป็นกรรมสิทธิ์ของ นางสาวสุคนธ์ ยะมะรัต
- ตลาดกลาง (บริเวณที่เป็นที่ตั้งของโรงสีข้าว ปัจจุบันปิดกิจการแล้ว) เป็นกรรมสิทธิ์ของ นายศุภชัย นรานนท์กิจติกุล
- ตลาดล่าง (บริเวณตรงข้ามกับบ้านเก่าห้อง) เป็นกรรมสิทธิ์ของ นายอุดม ทุ่ไพเราะห์ เป็นตลาดแรกที่สร้างขึ้นโดย นายบุญรอด เหลียงพาณิชย์

3.3.8 ประชากร

จากรายงานของสำนักทะเบียน กรมการปกครองในปีพ.ศ.2551 เทศบาลตำบลบางปลาหมอ มีประชากรทั้งหมด 2,049 คน แยกเป็นชาย 973 คน และหญิง 1,076 605 คน ความหนาแน่นของประชากร 514 คน/ตารางกิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับพาณิชยกรรม ด้านการค้า

ขายสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ ทั้งค้าปลีก และค้าส่ง รวมถึงธุรกิจบริการต่างๆ รองลงมาจะเป็นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานในองค์กรเอกชน และรับจ้างทั่วไป

3.4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

3.4.1 ประวัติและความเป็นมาของชุมชนตลาดเก่าห้อง

ชุมชนตลาดเก่าห้องตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรี (แม่น้ำท่าจีน) ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 2 เทศบาลตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีตลาดเก่าห้องเป็นศูนย์กลางของชุมชน เมืองตลาดแห่งนี้เป็นชุมชนชาวจีนที่อพยพเข้ามาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่นเดียวกับชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในส่วนอื่นของประเทศ ชาวจีนเหล่านี้ประกอบอาชีพค้าขาย จนทำให้ชุมชนริมแม่น้ำสุพรรณบุรีเหล่านี้พัฒนาเป็นเมืองตลาดในหลายแห่งในยุคต่อมา เช่น ตลาดหันคา ตลาดเดิมบางนางบวช ตลาดสามชุก ตลาดสุพรรณบุรี ตลาดเก่าห้อง ตลาดบางปลาหมอ ตลาดศรีประจันต์ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นเมืองตลาดริมแม่น้ำนี้ทั้งสิ้น จากการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัย และงานวิจัยก่อนหน้านี้²⁶ พบข้อมูลที่สอดคล้องกันว่าในบริเวณเมืองตลาดเก่าห้องในปัจจุบันเคยเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลาวพวนที่อพยพมาจากหลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยย้ายมาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ตั้งแต่ครั้งสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3)²⁷ ชุมชนของชาวลาวพวนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ยึดมั่นในศาสนา และความเชื่อเดิม มีการประกอบพิธีกรรมของศาลปู่ตา ปู่เมืองย่าเมือง ผู้คนโดยส่วนใหญ่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด ประกอบอาชีพทำนา เป็นอาชีพหลัก ทำไร่ และค้าขายกับชาวจีน

ในส่วนของบ้านเก่าห้อง ซึ่งตั้งอยู่ติดกับวัดลานคาและเป็นที่มาของชื่อตลาดเก่าห้องซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำนั้น มีประวัติเล่าสืบต่อกันมาว่า สมัยที่พม่ายกทัพเข้าไปตีกรุงเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2322 ชาวลาวจากเวียงจันทน์ได้พากันอพยพหลบหนีพม่าไปยังที่ต่างๆ บางพวกอพยพไปไกลถึงเมืองสุพรรณ และแยกไปอยู่เป็นกลุ่มๆ ตามที่ต่างๆ ในจำนวนนั้นมีอยู่กลุ่มหนึ่งซึ่งนำโดย ขุนกำแหงฤทธิ์ ซึ่งเป็นผู้มีความสามารถเป็นที่นับถือของชาวลาว และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นนายกองส่วย ทำหน้าที่เก็บอากรเข้ากรุงเทพฯ และเป็น “กำนัน” หัวหน้าหมู่บ้านคอยดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน ตัดสินคดีความและช่วยเหลือชาวบ้านให้ร่มเย็น²⁸ ได้อพยพมาทางบางปลาหมอ และเล็งเห็นทำเลที่ตั้งของบริเวณดังกล่าวว่าเป็นทำเลที่ดี จึงได้ช่วยกันปักหลักตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านเรือนจนมั่นคงขึ้น ขุนกำแหงฤทธิ์จึงได้สร้างบ้านขึ้น แต่ต่อมาถูกไฟไหม้เสียหาย จึงได้สร้างบ้านใหม่ขึ้นอีก แต่ด้วยคำแนะนำของโหรจึงสร้างบ้านให้มีขนาดใหญ่ขึ้น และจำนวนห้องมากขึ้น บ้านหลังใหม่ดังกล่าวมีจำนวนเก่าห้อง และมีศาลเจ้าอยู่ภายในบริเวณเดียวกันด้วย ซึ่งตั้งแต่นั้นมาผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวก็อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดมา

²⁶ อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล, “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง”, กรุงเทพฯ : เจ พรีน, 2544, หน้า 18.

²⁷ มนชญา วาแก้ววิศุทธิ์, “เสนาสาธิตจรรยา ชุมชนตลาดริมแม่น้ำ: พิพิธภัณฑสถานมีชีวิต”, กรุงเทพฯ: โอโดโมสไทย, 2548, หน้า 23.

²⁸ สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, “ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีน”, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532, หน้า 173.

ภาพ 3-1 ตลาดเก่าห้องตั้งอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรี และถูกขนาบด้วยทางหลวงหมายเลข 3351 ในยุคต่อมา

ในอดีตพื้นที่บริเวณตลาดเก่าห้องนี้เต็มไปด้วยต้นมะขาม ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “วังมะขาม” นายบุญรอด เหลียงพาณิชย์ หรือที่รู้จักกันในนาม หลวงอรรถวาทีธรรมประวัติ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินดั้งเดิมได้สร้างเรือนแถวและตลาด ขึ้นริมฝั่งแม่น้ำ ตรงข้ามกับบ้านเก่าห้อง นายบุญรอด เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2422 มีชื่อเดิมว่า ฮง เป็นลูกของชาวจีนอพยพ เมื่อตอนอายุได้ 12 ขวบได้เข้ากรุงเทพฯ มาค้าขายและทำงานก่อสร้าง ด้วยความประหยัดและอดสาเห ทำให้มีทรัพย์สินพอเป็นทุนกลับมาค้าขายที่สุพรรณบุรี ซึ่งนายฮงทำการเร่ค้าไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็รับงานก่อสร้างพระเจดีย์ พระปรางค์ ตามวัดต่าง ๆ เนื่องจากมีความรู้ทางการก่อสร้างติดตัวมาจากกรุงเทพฯ นายฮงแต่งงานกับสาวชาวบ้านมะขามลัม และช่วยกันทำมาหากินจนมั่งคั่ง จนกระทั่งมาทำธุรกิจต่อแพค้าขายถาวรอยู่หน้าวัดเก่าห้อง และเปลี่ยนชื่อมาเป็น นายบุญรอด ความร่ำรวยของนายบุญรอดเองกับส่งผลร้ายให้กับตัวเขา เนื่องจากโจรได้มาจี้ปล้นทรัพย์และทำร้ายภรรยาของนายบุญรอดจนเสียชีวิต แต่สุดท้ายทางอำเภอก็สามารถตามจับตัวคนร้ายมาได้ หลังจากนั้นนายบุญรอดจึงคิดสร้างตลาดเพื่อการค้าบนบกขึ้นมาแทน และชาวบ้านเรียกตลาดนี้ว่า “ตลาดเก่าห้อง” ต่อมานายบุญรอดได้แต่งงานใหม่กับนางส้มจีน ทั้งคู่เป็นคนชอบทำบุญบริจาคทรัพย์ เพื่อสร้างสาธารณะประโยชน์มากมาย ทำให้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วเมืองสุพรรณพร้อมกับชื่อของตลาดเก่าห้อง สิ่งที่นายบุญรอดได้สร้างไว้อีกอย่างหนึ่ง คือ หอดูโจร ภายในตลาด ซึ่งมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีนผสมผสานอยู่ โดยหอดูโจรดังกล่าวได้ถูกเปิดใช้ในปี พ.ศ. 2477 หลังจากที่ใช้ระยะเวลาปีเศษในการก่อสร้าง โดยมีพระยารามราชภักดี เจ้าเมืองสุพรรณบุรีในสมัยนั้นเป็นผู้ทำพิธีเปิด วัดอุประสงค์ในการก่อสร้างเพื่อไว้คอยสอดส่องโจรผู้ร้ายซึ่งมีอยู่ชุกชุมในสมัยดังกล่าว

ตลาดเก่าห้องซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามบ้านเก่าห้องและวัดลานคา แรกเริ่มที่ตั้งชุมชนมีเพียงตลาดสดเก่าเป็นศูนย์กลาง มีเรือนแถวเก่าชั้นเดียวขนาบซ้ายขวาของตลาด และหอดูโจร เมื่อตลาดมีความเจริญมากขึ้นจึงได้ขยายตัวออกไป เริ่มมีโรงสี และเรือนแถวแบบ 2 ชั้น โดยมีการขยายตัวเป็นช่วง ๆ ขนานไปกับตัวตลาดสดเดิมในแนวตั้งฉากกับแม่น้ำ และเมื่อมีการสร้างถนนและสะพานข้ามไปยังวัดลานคาที่อยู่ฝั่งตรงข้าม ก็มีการสร้างเรือนแถวชั้นเดียวขนาบสองฟากถนนไปด้วย ในขณะเดียวกันตลาดก็ขยายตัว

ออกมาทางถนนด้านหลัง ห่างจากฝั่งแม่น้ำออกมาเรื่อยๆ ตามการสัญจรทางบกที่เริ่มสะดวกขึ้น ตลาดเก่าห้องเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญต่อชุมชนที่ตั้งอยู่โดยรอบ เช่น ชุมชนโคกครามและชุมชนบ้านแหลม ในอดีตเคยมีท่าเรือหน้าตลาดถึง 4 ท่า เป็นท่าโดยสารและขนถ่ายสินค้า 2 ท่า และท่าโรงสี 2 ท่า แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงแค่ 2 ท่า ภายในตลาดมีเรือนแถวไม้ ทั้งแบบชั้นเดียวและสองชั้น เรียงเป็นแถวยาวตั้งฉากกับแม่น้ำ มีโรงสีและยุ้งข้าว ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเช่นกัน มีตลาดสดซึ่งเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวเปิดโล่ง อาคารไม้เพื่อประโยชน์ใช้สอยต่างๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบดั้งเดิมเริ่มแรก ก่อนที่ตลาดจะขยายตัวห่างออกไปจากริมฝั่งแม่น้ำขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งจะพบเห็นอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ และอาคารก่ออิฐฉาบปูน ได้ในบริเวณที่ขยายตัวออกมาใหม่นี้ องค์ประกอบในพื้นที่ของส่วนนี้เช่น อาคารตลาดสดใหม่ สถานีดับเพลิง ห้องสมุดประชาชน ศาลเจ้า และสำนักงานเทศบาลตำบลบางปลาหมอ

ภาพ 3-2 ตลาดเก่าห้องในอดีตและปัจจุบัน มองจากวัดลานคาที่อยู่ฝั่งตรงข้ามมายังตัวตลาด

3.4.2 วัฒนธรรมและประเพณีที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

ชุมชนตลาดเก่าห้อง เป็นชุมชนที่มีการผสมผสานระหว่างชนบทธรรมนิยม ประเพณี และวัฒนธรรม ของชาวไทย ชาวจีน และชาวลาวพวน โดยแต่ละประเพณีจะมีเอกลักษณ์ของตนเองและเน้นการสร้างสามัคคี รวมถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันในชุมชนด้วยกัน เช่น ประเพณีสารทไทยพวน ประเพณีสงกรานต์ บั้งไฟไทยพวน ประเพณีกำฟ้า (การบูชาเทพยดาฟ้าดิน) ประเพณีเหี้ยะขวัญข้าว (การเรียกขวัญข้าว) ประเพณีแข่งเรือยาว และงานสมโภชประจำปีของศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งจะมีในช่วงเดือน 5 ถึงเดือน 7 ของทุกปี และจะมีการเฉลิมฉลองด้วยจ๊ว

ส่วนประเพณีที่ผู้วิจัยเห็นว่าส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างมาก คือ ประเพณีการปลูกเรือน ซึ่งมีรายละเอียดที่แตกต่างจากเรือนไทยภาคกลางทั่วๆ ไปดังนี้²⁹

- การขยายตัวของเรือน หากเป็นเรือนไทยภาคกลางจะมีการขยายต่อเติมเรือนออกไปสองข้างของเรือนพ่อเรือนแม่ แต่เรือนของลาวพวนจะไม่มีการขยายต่อเติมเพราะเชื่อว่า “เรือนมารชานต่อ”

²⁹ อรศิริ ปาณินท์, “ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย : การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น”, กรุงเทพฯ: เจพรีน, 2546, หน้า 215-221.

เป็นสิ่งที่ไม่นำความอับมงคลมาสู่ครอบครัว ดังนั้นเรือนของลาวพวนจะไม่มีระเบียบหรือชานกว้างแบบบ้านเรือนไทยภาคกลาง

- ผังบริเวณของบ้านเรือนไทยพวนที่แตกต่างจากเรือนไทยภาคกลางโดยทั่วไปมีองค์ประกอบหลัก คือ เรือนใหญ่และยั้งข้าว ต้องสร้างห่างกันตามความเชื่อ “ห้ามเงาบ้านทับยั้ง และห้ามเงายั้งทับบ้าน” เพื่อกันเอาสิ่งอับมงคลทับแม่โพสพ การสร้างยั้งข้าวจะนิยมสร้างบริเวณทิศเหนือของบ้านตามความเชื่อที่ว่า “ยั้งข้าวอยู่เหนือยั้งเกลืออยู่ใต้” แสดงว่ายั้งข้าวที่อยู่ทางทิศเหนือต้องอยู่ห่างจากตัวบ้านพอควรเพื่อให้อากาศและแสงแดดส่องถึงสะดวก ทำให้ข้าวไม่ขึ้น ไม่ขึ้นรา³⁰ และมีการใช้พื้นที่ปลูกเรือนค่อนข้างมาก

- ความเชื่อของทิศทางการวางเรือนและบันไดทางขึ้น พบว่าปัจจุบันความเชื่อเรื่องนี้อยู่คงอยู่ โดยทิศทางการวางเรือนของลาวพวนจะเน้นไปที่ความสะดวกในการใช้สอยมากกว่า จึงพบว่าบางเรือนหันหน้าเข้าหาแม่น้ำ บางเรือนวางเรือนแบบขวางตะวัน โดยยึดหลักตามลักษณะของชุมชนริมน้ำที่อาศัยน้ำเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เพื่อการค้าขาย หรือเป็นเส้นทางคมนาคม จึงหันหน้าเรือนเข้าหาแม่น้ำ เรือนที่หันหน้าเข้าหาแม่น้ำส่วนใหญ่เป็นเรือนเก่าที่ปลูกมานานตั้งแต่ในช่วงที่การสัญจรทางน้ำยังคงมีบทบาท ส่วนบางเรือนจะวางเรือนแบบตามตะวัน คือ หันจั่วมาทางแม่น้ำ อย่างไรก็ตามคติความเชื่อของชาวลาวพวนที่เน้นมากคือเรื่องของทิศทางบันได ที่จะไม่หันบันไดลงแม่น้ำ เพราะถือว่าเป็นการตัดแม่น้ำเป็นสิ่งไม่ดี นำความอับมงคลมาให้

3.4.3 สถานที่สำคัญบริเวณพื้นที่ศึกษา

3.4.3.1 บ้านเก่าห้อง

บ้านเก่าห้อง ซึ่งเป็นบ้านทรงไทยที่ตั้งอยู่ในฝั่งตรงข้ามของตลาดเก่าห้อง อยู่ในเขต อบต.โคกคราม ฝั่งเดียวกับวัดลานคา โดยตั้งอยู่ด้านใต้ของพื้นที่วัด ติดกับโรงเรียนวัดลานคา บ้านเก่าห้องสร้างโดยขุนกำแหงฤทธิ์ (เอกสารบางฉบับใช้ชื่อ “ขุนกำแหงลือชัย”) ซึ่งมีหน้าที่เก็บภาษี ส่วย อากร ส่งให้กับหลวง และเป็นผู้นำชุมชนของหมู่บ้านเก่าห้อง ซึ่งชุมชนกลุ่มนี้เป็นชุมชนที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ (ลาวพวน) ลักษณะของบ้านเป็นเรือนไทยมีห้องอยู่เก่าห้อง ซึ่งสร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 4 ในบ้านเก่าห้องแต่ละห้อง จะจัดเป็นสัดส่วน สำหรับกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

ห้องที่หนึ่ง	ใช้เป็นห้องรับแขกที่มาติดต่อหรือพบปะกับเจ้าของบ้าน
ห้องที่สอง	ใช้เป็นห้องเก็บภาษี ส่วย อากร
ห้องที่สาม	ใช้เป็นห้องรักษาโรค โดยรักษาแผนโบราณ และเป็นที่เก็บตำรายาแผนโบราณ
ห้องที่สี่	ใช้เป็นห้องดูฤกษ์ยามในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ปลูกบ้าน แต่งงาน
ห้องที่ห้า	ใช้เป็นห้องเก็บตำราฤกษ์จัดตน และเป็นสถานที่ทำกายบำบัดรักษาโดยใช้ตำราฤกษ์จัดตน

³⁰ ต้นข้าว ปาณินท์ และคณะ, “คติความเชื่อและระบบสังคมซึ่งสัมพันธ์กับเรือนและการอยู่”, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548, หน้า 24.

ห้องที่หก ใช้เป็นห้องกักขังผู้กระทำความผิดลหุโทษ โดยมีโซ่ตรวนล่ามไว้

ห้องที่เจ็ด ใช้เป็นห้องเก็บพัสดุ

ห้องที่แปด ใช้เป็นห้องนอน

ห้องที่เก้า ใช้เป็นโรงครัว

และภายในบริเวณบ้านมีศาลปู่เมือง ย่าเมือง ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้านละแวกนั้น

ภาพ 3-3 บ้านเก้าห้อง ผังตรงข้ามตลาดเก้าห้อง

3.4.3.2 ตลาดเก้าห้อง

ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลบางปลาหมอ อยู่ในเขตเทศบาลตำบลบางปลาหมอ คำว่า “เก้าห้อง” นำชื่อมาจากบ้านเก้าห้อง ซึ่งอยู่ฝั่งวัดลานคา (เขต อบต.โคกคราม) ตรงข้ามกับตลาดเก้าห้อง ตลาดเก้าห้องสามารถแบ่งออกเป็นตลาดย่อยๆ ได้ 3 ตลาด ได้แก่ ตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) **ตลาดบน** มีอายุประมาณ 75 ปี ลักษณะเป็นเรือนแถวไม้ 2 ชั้น พระชาญสุวรรณเขต เป็นผู้สร้าง รูปแบบการก่อสร้างเป็นสถาปัตยกรรมเรือนแถวไม้ยาวต่อเนื่องทั้งสองฝั่งขนานทางเดินตรงกลางที่พุ่งลงสู่แม่น้ำท่าจีนในลักษณะซึ่งถือว่าเป็นจุดที่มีความสวยงามที่สุดของพื้นที่ เนื่องจากการสร้างหลังคาคร่อมระหว่างเรือนแถวทั้งสองฝั่งที่หันหน้าเข้าหาทางเดินตรงกลาง

2) **ตลาดกลาง** มีอายุประมาณ 75 ปี สภาพเดิมเป็นโรงสีของนายทองดี ต่อมาเมื่อโรงสีเริ่มเป็นที่รู้จักจึงสร้างเพิ่มเติมเป็นเรือนแถวเพื่อค้าขาย มีประมาณ รูปแบบการก่อสร้างเป็นสถาปัตยกรรมจีน

3) **ตลาดล่าง** สร้างโดย นายบุญรอด เหลียงพานิช คหบดีของตำบลวังมะขาม (ตำบลบางปลาหมอ) อำเภอบางปลาหมอ มีอายุประมาณ 90 ปี สร้างเป็นห้องแถว 2 ชั้น รูปแบบการก่อสร้างเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน สำหรับปีที่สร้างตลาดแห่งนี้สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างหลังจากนางแพ ผู้เป็นภรรยาของนายบุญรอดได้ถูกโจรปล้นแพค้าขายปล้นทำร้ายจนเสียชีวิตในปีพ.ศ.2467 ซึ่งจากบันทึกในหนังสือ

ที่ระลึกงานฉาปนกิจศพเจ้าแก้วบุญรอดและอุบาสิกาสัมจีน เหลียงพาณิชย์ ได้บันทึกไว้ว่า “หลังจากที่เจ้าแก้วบุญรอดและคุณแม่แพ ซึ่งได้วางแผนการก่อสร้างตลาด ผู้เป็นคู่ทุกข์คู่ยากก่อร่างสร้างมาด้วยกัน ภรรยา ก็มาจากไปเสียก่อน ทั้งความอาลัยไว้ให้เจ้าแก้วแต่ผู้เดียว เมื่อคลายความโศกเศร้าลงได้บ้างแล้ว ได้เริ่มวางแผนผังตลาด จัดการยกเรือนแพ ลำดับต่อมาได้จัดการทำศพให้ภรรยาสุดที่รักอย่างสมเกียรติของภรรยาเจ้าแก้วในครั้งนั้นๆ”³¹

ภาพ 3-4 เรือนแถวค้าขายแบบต่างในตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่าง (จากซ้ายไปขวา)

3.4.3.3 หอดูโจร

เป็นหอดูโจรก่อปูน ขนาดกว้าง 3 x 3 เมตร สูงเท่าตึก 4 ชั้น ชั้นบนเป็นลานดาดฟ้า ชั้น 2-3 มีรูเจาะไว้รอบผนัง 4 ด้าน เพื่อไว้สำหรับส่องปืนชুমยิงโจรที่จะมาปล้น โดยนายบุญรอด เหลียงพาณิชย์ เป็นผู้สร้างขึ้น ใช้เวลาก่อสร้าง ราว 1 ปีเศษ ซึ่งมีพระยารามราชภักดีเจ้าเมืองสุพรรณบุรีในสมัยนั้นได้ทำพิธีเปิดเมื่อปี พ.ศ.2477 เหตุที่สร้างหอนี้มาเพื่อป้องกันโจรผู้ร้ายซึ่งขณะนั้นมีโจรชุกชุมมาก เช่น โจรมเหศวร เสือดำ ฯลฯ จะให้ชายฉกรรจ์เข้าเวรยามที่ป้อมคอยระวังโจรที่จะเข้ามาปล้นตลาด ชั้นบนของป้อมมีไว้สำหรับเป็นสถานที่ดูโจรผู้ร้ายที่จะมาปล้นโดยมีเวรยามประจำอยู่เพื่อบอกกล่าวแก่ชาวบ้านที่อยู่เวรยามบริเวณป้อม ให้เข้าประจำที่ส่องปืน เพื่อต่อสู้กับโจรผู้ร้าย ซึ่งเมื่อสร้างป้อมแล้วโจรผู้ร้ายก็ต่าง ๆ ก็ไม่กล้ามาปล้นตลาดเก้าห้องอีก ทำให้ประชาชนภายในตลาดอยู่กันอย่างสงบสุข หอนี้จะมองเห็นทัศนียภาพได้ในระยะไกลไม่ว่าทั้งทางบกและทางน้ำ และจากคำบอกเล่าของคนแก่คนแก่เล่าว่าในสมัยสงครามโลก เวลากลางคืนจะมียามขึ้นไปคอยสังเกตการณ์บนป้อม ถ้ามีเครื่องบินบินผ่านมาก็จะส่งสัญญาณให้คนในตลาดหรือตบตะเกียงเพื่อไม่ให้เครื่องบินมองเห็นไฟจากชุมชนด้านล่างจะได้ไม่ทิ้งระเบิดลงมา

³¹ เจริญ สวัสดิ์ , “พ่อฮงผู้ใจบุญ สุพรรณบุรี : ที่ระลึกงานฉาปนกิจศพเจ้าแก้วบุญรอดและอุบาสิกาสัมจีน เหลียงพาณิชย์”, 2508, หน้า 12-13.

ภาพ 3-5 หอดูโจรในตลาดล่าง (ซ้าย) และทิวทัศน์เมื่อมองจากด้านบนไปยังวัดบ้านหมี่ (ขวา)

3.4.3.4 วัดลานคา

วัดลานคา ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนแถบตะวันออก เลขที่ 1 หมู่ที่ 3 ตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี จากหลักฐานทางจังหวัด (ฉบับกรมศาสนา) ได้บันทึกว่า วัดลานคาตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2364 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2462 มีเนื้อที่ 10 ไร่ 3 งาน 55 ตารางวา ที่ธรณีสงฆ์ 117 ไร่ 3 งาน 24 ตารางวา วัดลานคาในปัจจุบันเดิมชื่อวัดจำปา ตั้งอยู่ในที่ดอนห่างจากแม่น้ำท่าจีน ประมาณ 1 กิโลเมตร ทำให้การคมนาคมติดต่อไม่สะดวก เนื่องจากสมัยโบราณการคมนาคมนิยมใช้ทางน้ำเป็นหลัก ชาวบ้านจึงได้ช่วยกันย้ายวัดมาตั้งในที่ใหม่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ซึ่งที่ตั้งวัดในปัจจุบัน บริเวณดังกล่าวเป็นที่รกร้างว่างเปล่า มีต้นไม้ และหญ้าขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น โดยเฉพาะหญ้าคา ขึ้นอยู่มากเป็นพิเศษ และด้วยเหตุนี้จึงได้ลงความเห็น เปลี่ยนชื่อวัดใหม่เป็นชื่อ วัดลานคา ส่วนวัดจำปานั้นปัจจุบันยังมีเจดีย์และบ่อน้ำเหลืออยู่เป็นหลักฐาน

ภาพ 3-6 วัดลานคา และบ้านเก่าห้องฝั่งตรงข้ามตลาดเก่าห้อง

3.4.3.5 วัดบ้านหมี่

วัดบ้านหมี่ ตั้งอยู่เลขที่ 123 หมู่ที่ 7 ตำบลบางปลาหม้อ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี มีเนื้อที่ 18 ไร่ 1 งาน 20 ตารางวา วัดบ้านหมี่ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2506 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40 เมตร ยาว 60 เมตรภายในวัดประกอบด้วยอุโบสถ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2505 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ภายในเขตวัดมีหอสวดมนต์ ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2543 เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ จำนวน 6 หลัง ปูชนียวัตถุมีพระประธานประจำอุโบสถพร้อมพระโมคคัลลาห์และพระสารีบุตร พระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ 3 องค์ พระพุทธรูปสมัยอยุธยา 1 องค์ และพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย 1 องค์³²

³² สำนักงานเทศบาลตำบลบางปลาหม้อ, “แผนพัฒนาสามปี เทศบาลตำบลบางปลาหม้อ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี (พ.ศ.2551 – 2553)”, สุพรรณบุรี: เทศบาลตำบลบางปลาหม้อ, 2551, หน้า 9.

บทที่ 4

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยของงานศึกษานี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเก็บข้อมูลจากหลายแหล่งข้อมูลด้วยกัน เพื่อให้ได้ภาพรวมของกำเนิด พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก้าห้องที่ครอบคลุมและไม่วนเวียนอยู่กับการอ้างแหล่งข้อมูลเดิมๆซ้ำไปซ้ำมา งานศึกษาจึงเน้นการค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ ด้วยการทบทวนวรรณกรรมจากงานศึกษาวิจัย หนังสือ งานเขียน วารสาร ที่คาดว่าจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกำเนิด พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของตลาด โดยเฉพาะงานเขียนในศาสตร์อื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของชุมชนในสังคมไทย เช่น เศรษฐกิจ การค้า สังคม ความเป็นอยู่ การเมือง การปกครอง โบราณคดี แผนพัฒนาในแต่ละยุคสมัย ซึ่งจะทำให้งานศึกษาได้รับข้อมูลใหม่ๆที่สามารถนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของตลาดในแต่ละยุคสมัยได้ นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ทั้งในบริเวณตลาดเก้าห้องเอง และจากพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์พัฒนาการของตลาดที่ถูกกล่าวถึงจากเอกสารอ้างอิงต่างๆ ด้วยวิธีการสังเกต เช่น สภาพแวดล้อมของชุมชนโดยรวม องค์ประกอบที่มีอยู่ในพื้นที่ การดำเนินชีวิต การแสดงออกทางวัฒนธรรม การสัมภาษณ์บุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ผู้ที่มาเยี่ยมเยียน หน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่ทั้งภาครัฐ และเอกชน และการสำรวจจริงวัดอาคารประเภทต่างๆที่มีอยู่ในพื้นที่ รวมทั้งผังชุมชน และองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญต่อหน้าที่ใช้สอยของชุมชนในองค์รวม และภูมิทัศน์ของพื้นที่โดยรวมทั้งหมด โดยระเบียบวิธีวิจัยมีเนื้อหา และลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 การสร้างระเบียบวิธีวิจัย

การออกแบบวิธีวิจัยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นหลัก เพื่อสร้างการออกแบบวิธีวิจัยที่มุ่งหาคำตอบแก่วัตถุประสงค์ ซึ่งวัตถุประสงค์ของงานวิจัยมีอยู่ 3 ประเด็นหลัก คือ 1) สรรวจเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดและพัฒนาการของตลาดเก้าห้อง รวมทั้งข้อมูลขององค์ประกอบทางกายภาพของพื้นที่ทั้งในระดับผังชุมชน และสถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง และสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ 2) วิเคราะห์ถึงอิทธิพลและปัจจัยต่างๆที่ควบคุมและกำหนดรูปแบบของกระบวนการพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนเมืองตลาดริมน้ำ และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม ผังเมือง สถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3) เสนอแนวทางเบื้องต้นในการฟื้นฟู ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของตลาดเก้าห้อง

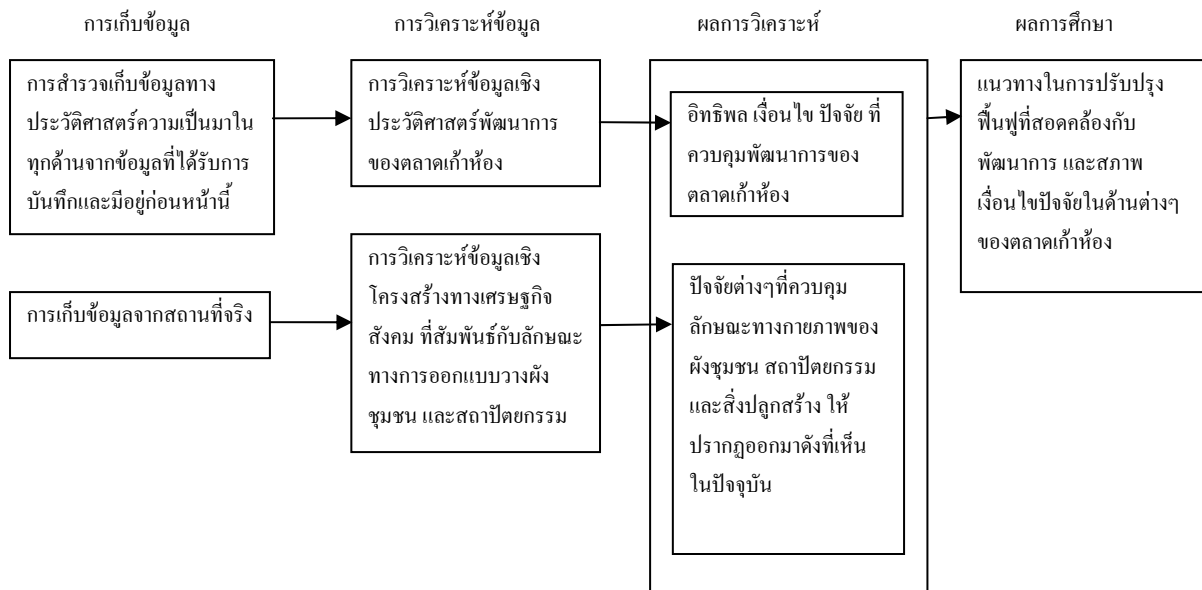
การตอบวัตถุประสงค์แต่ละข้อข้างต้น จึงต้องมีการสร้างระเบียบวิธีวิจัยขึ้นมา โดยในวัตถุประสงค์ข้อแรก การได้มาซึ่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมในเบื้องต้น จะทำได้โดยการสืบค้นประวัติ และข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ทุกรูปแบบ รวมทั้งแผนที่ ภาพถ่าย และงานวิจัยที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ ทำการรวบรวมวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดในเบื้องต้น เพื่อตรวจสอบความ

ถูกต้องของข้อมูล และเพื่อกำหนดทิศทางและขอบเขตการดำเนินงานวิจัยที่ชัดเจน และละเอียดมากขึ้น สำหรับการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งในการออกไปสำรวจเก็บข้อมูล จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล เอกสารสิ่งพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย จากชุมชนตลาดเก่าห้องเพิ่มเติม เก็บข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคมของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์และสืบประวัติ โดยใช้ความรู้และข้อมูลที่มีอยู่จากการศึกษาเอกสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ เป็นตัวตั้งคำถามชี้แนะในการเก็บ และรวบรวมข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคมที่ต้องการเป็นพิเศษ ขณะเดียวกันก็จะทำการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทั้งหมดในทุกๆด้านในทุกยุคสมัย โดยข้อมูลทางด้านกายภาพจะทำการสำรวจตั้งแต่ระดับของผังตลาด จนถึงสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ เพื่อสร้างแผนที่ฐานที่ใช้ในการเก็บข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจสังคมต่อไป และใช้ตรวจสอบเปรียบเทียบพัฒนาการทางด้านกายภาพของพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ซึ่งมุ่งเน้นการค้นหาคำตอบว่าอิทธิพลและปัจจัยอะไรที่ควบคุมและกำหนดพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม ผังเมือง และสถาปัตยกรรมสถาปัตยกรรม จะอาศัยข้อมูลทั้งหมดที่เก็บรวบรวมมาจากกิจกรรมที่มุ่งเน้นตอบคำถามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง มาทำการวิเคราะห์โดยอาศัยข้อมูลแผนที่ที่จัดทำขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ โดยเปรียบเทียบกับข้อมูลต่างๆในรูปของตาราง และแผนผัง เพื่อหาความสัมพันธ์ของลักษณะทางกายภาพ กับปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ในแต่ละช่วงสมัย

วัตถุประสงค์ข้อสุดท้ายในข้อที่สามที่มุ่งสร้างแนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางกายภาพของตลาดเก่าห้อง จะอาศัยผลลัพธ์จากการวิเคราะห์ที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ซึ่งจะช่วยอธิบายกลไกของพัฒนาการของตลาดเก่าห้อง ที่เกิดจากเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง เศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆในแต่ละช่วงสมัย จนเกิดเป็นลักษณะที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันของตลาดเก่าห้องในด้านต่างๆ ความเข้าใจดังกล่าวยังจะช่วยทำให้สามารถสร้างแนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนตลาดเก่าห้องได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความเป็นมา และเงื่อนไขทางโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมของพื้นที่ และแผนพัฒนาตลาดเก่าห้องในระดับต่างที่มีอยู่

ดังนั้นในการศึกษานี้ จึงสามารถสรุประเบียบวิธีในการวิจัยได้ดังนี้ เริ่มจากการสืบประวัติที่เกี่ยวข้องในทุกๆด้านของตลาดเก่าห้อง เพื่อให้เข้าใจประวัติความเป็นมา ก่อนที่จะทำการสำรวจเก็บข้อมูลในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมจากสถานที่จริง แล้วจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์โดยการจัดทำแผนที่ แผนที่ และตารางเพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการ และความสัมพันธ์ของลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมในแต่ละช่วงสมัย โดยความรู้ความเข้าใจที่ได้มานำมาซึ่งข้อเสนอแนะที่จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนตลาดเก่าห้องที่สอดคล้องกับความเป็นมาในอดีต และเหมาะสมกับสภาพเงื่อนไขต่างๆในปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุประเบียบวิธีในการวิจัยได้ดังภาพ 4-1 โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัยที่สามารถอธิบายเป็นหัวข้อต่างๆได้ดังต่อไปนี้ 4.1.1 ขอบเขตของการวิจัย 4.1.2 เครื่องมือในการวิจัย 4.1.3 การเก็บข้อมูล 4.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

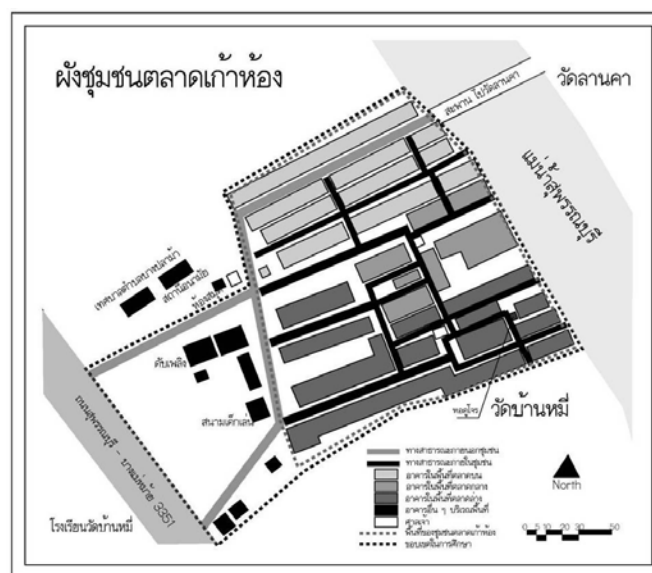

ภาพ 4-1 ลำดับของระเบียบวิธีวิจัยโดยสรุป

4.1.1 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยในด้านต่างๆของโครงการสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. **ขอบเขตทางด้านพื้นที่** จะทำการศึกษาในบริเวณตลาดเก่าห้องซึ่งมีอาณาเขตทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่ทางเข้าตลาดจากริมทางหลวงหมายเลข 3351 สุพรรณบุรี-เก่าห้อง จนถึงริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี และทางด้านทิศออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ตลาดบนจากเรือนแถวสองข้างถนนที่ข้ามสะพานไปยังฝั่งวัดลานคา จนถึงตลาดล่างการศึกษาจะครอบคลุมลักษณะทางกายภาพของผังบริเวณและองค์ประกอบทางกายภาพอื่นๆภายในพื้นที่ที่กำหนดดังกล่าว

ภาพ 4-2 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

2. ขอบเขตทางด้านเนื้อหา ครอบคลุมประวัติของการสัญจรทางน้ำโดยอาศัยแม่น้ำสุพรรณบุรีที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับเครือข่ายแม่น้ำลำคลองในเขตที่ราบลุ่มภาคกลาง ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญในการสัญจรของผู้คน และขนถ่ายสินค้าทางการเกษตรจากชุมชนสู่เมืองหลวง และประเทศอื่นๆ ตามลำดับ และนำเสนออุปโลกปรีภคที่ไม่สามารถผลิตได้ในชุมชนนำกลับเข้ามาจำหน่าย ซึ่งเนื้อหาจะวิเคราะห์ถึงกลไกทางเศรษฐกิจการค้าดังกล่าว ที่เป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ผลักดันให้ชุมชนริมเครือข่ายแม่น้ำต่างๆ ในภาคกลางของประเทศดำรงอยู่ได้ เนื้อหายังมุ่งอธิบายถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในบริเวณพื้นที่ข้างเคียงโดยรอบ และตามลำน้ำสุพรรณบุรีที่สัมพันธ์กับการกำเนิดของตลาดเก่าห้อง ลักษณะทางกายภาพของฝั่งและองค์ประกอบของตลาดที่สัมพันธ์กับโครงสร้างและกลไกทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้สามารถวิเคราะห์กำเนิด พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้องได้อย่างเป็นระบบ สัมพันธ์กับเงื่อนไขปัจจัยควบคุมต่าง และให้ได้มาซึ่งแนวทางในการฟื้นฟู ปรับปรุงชุมชนที่สอดคล้องกับสิ่งที่ได้วิเคราะห์อธิบายมา

3. ขอบเขตทางด้านประชากร ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคมของแต่ละครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนตลาดเก่าห้อง จะทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว หรือบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลแทนหัวหน้าครอบครัวได้จากครัวเรือนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในขอบเขตของพื้นที่ที่ทำการศึกษาที่ให้ความร่วมมือ นอกจากนี้ผู้ควบคุมดูแลสถานที่ หรือองค์ประกอบอื่นๆ ในพื้นที่ เช่น เจ้าอาวาสวัด เจ้าของตลาดสด และผู้ดูแลศาลเจ้า รวมทั้งนักท่องเที่ยว ที่มาเยี่ยมชมก็รวมอยู่ในขอบเขตของประชากรที่จะทำการศึกษาวิจัยด้วย

4. ขอบเขตทางด้านเวลา จะเริ่มตั้งแต่ยุคที่มีการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำสุพรรณบุรีเป็นเส้นทางในการเดินทางติดต่อ ขี่ขาย และลำเลียงสินค้า จนกระทั่งกลายเป็นชุมชนริมฝั่งแม่น้ำในยุคต่อมา และพัฒนาเป็นเมืองตลาดมากมายริมเครือข่ายแม่น้ำลำคลองในเขตภาคกลางของประเทศ จนกระทั่งปัจจุบัน

4.1.2 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่สำคัญสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ในการเก็บข้อมูลจากสิ่งพิมพ์เอกสาร ภาพถ่ายแผนที่ที่มีอยู่แล้วที่เก็บไว้ในห้องสมุด หอจดหมายเหตุ หรือสถานที่อื่นๆ และที่ค้นพบในพื้นที่จะใช้วิธีการถ่ายสำเนา ถ้าเป็นภาพถ่าย และแผนที่ จะใช้การถ่ายสำเนา และบันทึกไว้โดยกล้องถ่ายภาพดิจิทัลควบคู่กันไป

การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จะใช้การสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามที่จัดทำขึ้นในกระดาษขนาด A4 เพื่อง่ายต่อการพกพาเวลาออกไปสำรวจยังพื้นที่วิจัย กล้องถ่ายภาพดิจิทัลจะถูกใช้ควบคู่กันไปในการบันทึกรูปผู้ให้สัมภาษณ์

การเก็บข้อมูลด้านกายภาพจะใช้ แผนที่ฐานซึ่งจัดทำขึ้นในคอมพิวเตอร์ โดยโปรแกรม Auto Cad โดยพัฒนามาจากแผนที่ต่างๆ ที่แสดงขอบเขตพื้นที่วิจัย เช่น แผนที่ภาษี แผนที่ผังเมืองที่ดินรวม ที่ได้รับมาจากเทศบาลตำบลบางปลาม้า ภาพถ่ายทางอากาศสมัยต่างๆ จากกรมแผนที่ทหาร และจากอินเทอร์เน็ต ผนวกเข้ากับข้อมูลจากการรังวัดผังอาคาร และชุมชนในสถานที่จริง โดยใช้เทปวัดสำหรับ

การวัดขนาดสัดส่วนของอาคาร และพื้นที่ขนาดเล็ก และล้อยากวัดระยะสำหรับการวัดผังชุมชนขนาดใหญ่ ข้อมูลการวัดระยะสัดส่วนจะถูกบันทึกลงในกระดาษขนาด A4 บนแผ่นกระดาษรองที่มีลึบหนึบด้านบน ซึ่งง่ายต่อการพกพา และเปลี่ยนแผ่นเมื่อย้ายไปวัดระยะในอาคารหลังต่อไป หรือพื้นที่ถัดไป ดินสอ และปากกาสีน้ำเงินหนึ่งด้าม ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการบันทึกข้อมูล เพื่อความสะดวกในการแยกประเภทของข้อมูลในการทำงานบนสถานที่จริง ที่ต้องการความรวดเร็ว และถูกต้องไปในขณะเดียวกัน กล้องถ่ายภาพดิจิทัลจะถูกใช้ควบคู่กันไปใน การเก็บข้อมูลในขณะทำการวัดระยะอาคาร และผังชุมชนในทุกๆ หลัง และทุกๆ พื้นที่ เพื่อใช้ในการตรวจสอบความถูกต้อง และประสานกับข้อมูลตัวเลข และการจัดบันทึกโดยการสเกตช์ผังอาคารและชุมชน และระยะขนาดสัดส่วนต่างๆ

โปรแกรม Auto Cad จะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแปลงชั้นข้อมูล และประเภทของข้อมูลต่างๆ ลงในรูปแบบของแผนที่ รวมทั้งการสร้างแผนผัง และแผนภาพเพื่ออธิบาย และวิเคราะห์เนื้อหาในขั้นตอนต่างๆ ของการวิจัย ในขณะที่ข้อมูลตัวเลข กราฟ ตาราง และแผนผังอื่นๆ จะใช้โปรแกรม Microsoft Office เป็นเครื่องมือในการรวบรวม และสังเคราะห์ข้อมูลหลายๆ ประเภทเข้าด้วยกัน

4.1.3 การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลสามารถแบ่งออกได้เป็นสองขั้นตอนใหญ่ด้วยกันคือ การเก็บข้อมูลที่ได้รับการบันทึก และเก็บรวบรวมอยู่ก่อนแล้ว และการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลที่ได้มีการรวบรวมอยู่ก่อนหน้าแล้วคือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานศึกษา หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัย รูปถ่าย แผนที่ที่มีการผลิตและรวบรวมออกมาก่อนหน้านี้ที่จะมีการศึกษานี้ การเก็บข้อมูลในขั้นตอนนี้จะได้อ้อมมูลมาจากการสืบค้นจากห้องสมุด หอจดหมายเหตุ และพิพิธภัณฑ์ต่างๆ รวมทั้งจากหนังสือที่มีการจำหน่ายอยู่ตามท้องตลาด และการสืบค้นข้อมูลจากทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งข้อมูลทุกประเภทในขั้นตอนนี้จะได้รับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ก่อนนำมาใช้เพื่อการอ้างอิงที่ถูกต้อง

การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันเป็นหลัก และเป็นการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับการเก็บข้อมูลในขั้นตอนแรกที่ยังไม่มีความสมบูรณ์ การเก็บข้อมูลในขั้นตอนที่สองนี้สามารถแบ่งประเภทของการเก็บข้อมูลออกได้เป็นสองประเภท คือ การเก็บข้อมูลด้านกายภาพ และการเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคม

การเก็บข้อมูลด้านกายภาพ เป็นการสำรวจเก็บข้อมูลตั้งแต่ระดับกว้าง ตั้งแต่ตำแหน่งที่ตั้งของตลาดเก่าห้องที่สัมพันธ์กับ องค์ประกอบเชิงพื้นที่อื่นๆ ในอาณาบริเวณกว้าง ความสัมพันธ์กับเครือข่ายแม่น้ำลำคลองต่างๆ ของภาคกลางในภาพรวม ตำแหน่งเมืองและชุมชนสำคัญต่างๆ ตามแม่น้ำสุพรรณบุรี แล้วค่อยๆ กระจับลงมาถึงระดับผังของชุมชนตลาดเก่าห้อง องค์ประกอบที่ปรากฏในผังทั้งหมด ทั้งที่สังเกตเห็นได้ในปัจจุบัน และที่เคยมีอยู่ในอดีต ซึ่งจะทำการสืบค้นตำแหน่งที่ตั้งและประวัติโดยการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่หรือองค์ประกอบดังกล่าว จากระดับผังชุมชนจากนั้นการเก็บข้อมูลจะให้ความสำคัญกับ การวางผังออกแบบเรือนแถวพักอาศัยและค้าขายประเภทต่างๆ ที่พบในชุมชน โดยจะทำการวัดระยะสัดส่วน สเกตช์ผังการจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอย และบันทึกภาพ

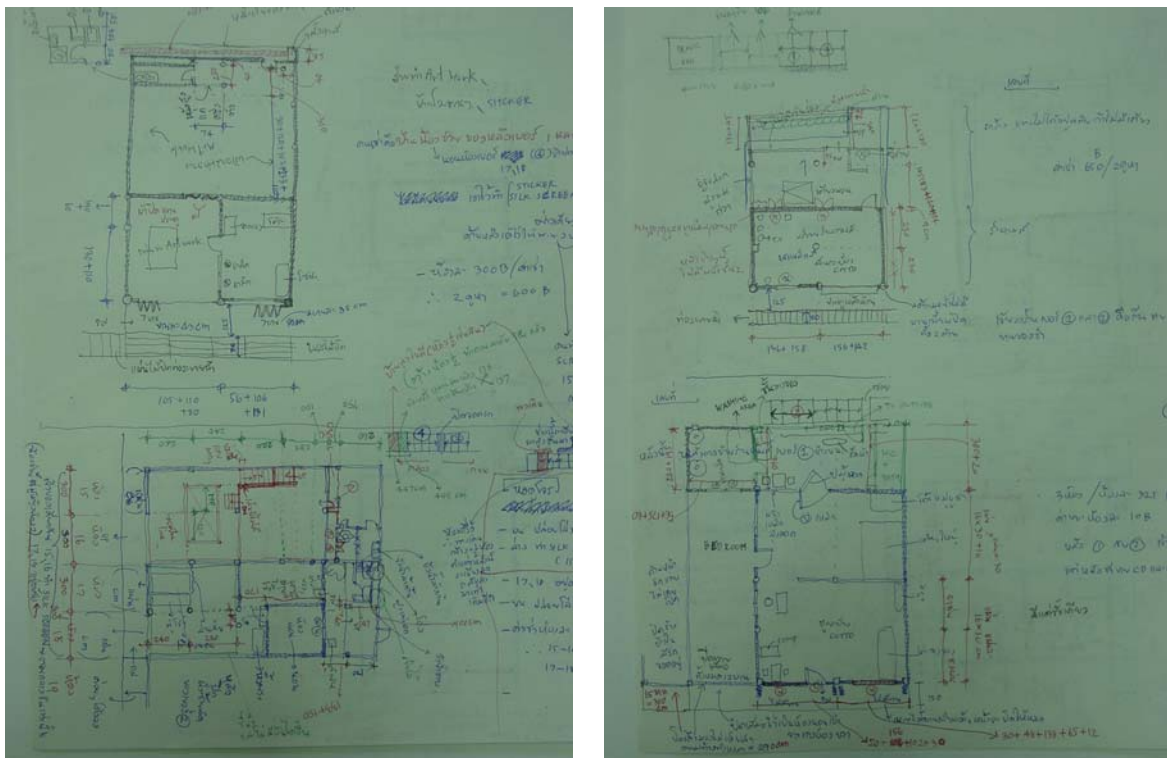
ตั้งแต่ระดับผังชุมชน จนถึงระดับองค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญของชุมชน เช่น ตลาด โรงสีข้าว ตรอกทางเดิน หอดูโจร และเรือนแถวต่างๆ การสัมภาษณ์เจ้าของอาคารต่างๆ ในชุมชนตลาดเก่าห้องเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สอยพื้นที่อาคาร การปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยและรูปทรงของอาคารตามแต่ละช่วงเวลา จะเน้นการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในอาคารเป็นหลัก เนื่องจากอาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารให้เช่า ผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินและอาคารไม่ได้อาศัยอยู่ในตัวอาคารเอง ลักษณะการใช้ประโยชน์ และการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยและรูปทรงของอาคารจึงเป็นไปตามความต้องการของผู้เช่าเป็นหลัก ในการสัมภาษณ์จะเลือกสัมภาษณ์ผู้ที่เป็หน้าหน้าครอบครัวของแต่ละครัวเรือน และจะทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวของอาคารทุกหลัง ยกเว้นกรณีที่อาคารหลังนั้นปิดตาย ว่างผู้เช่าหรือผู้พักอาศัย หรือได้รับอนุญาตให้เข้าไปทำการสำรวจพื้นที่ใช้สอยภายใน ในกรณีที่หัวหน้าครอบครัวไม่อยู่ ในขณะที่ไปทำการสำรวจเก็บข้อมูลจะทำการสัมภาษณ์สมาชิกในครอบครัวที่อาวุโสที่สุด หรือผู้ที่สามารถให้ข้อมูลตามการสัมภาษณ์ได้ชัดเจนที่สุดแทน ขณะเดียวกันก็จะทำการสัมภาษณ์เจ้าของอาคารด้วยเช่นกัน ในการเก็บข้อมูลทางกายภาพเกี่ยวกับผังชุมชน และสถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง องค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ และประวัติความเป็นมา

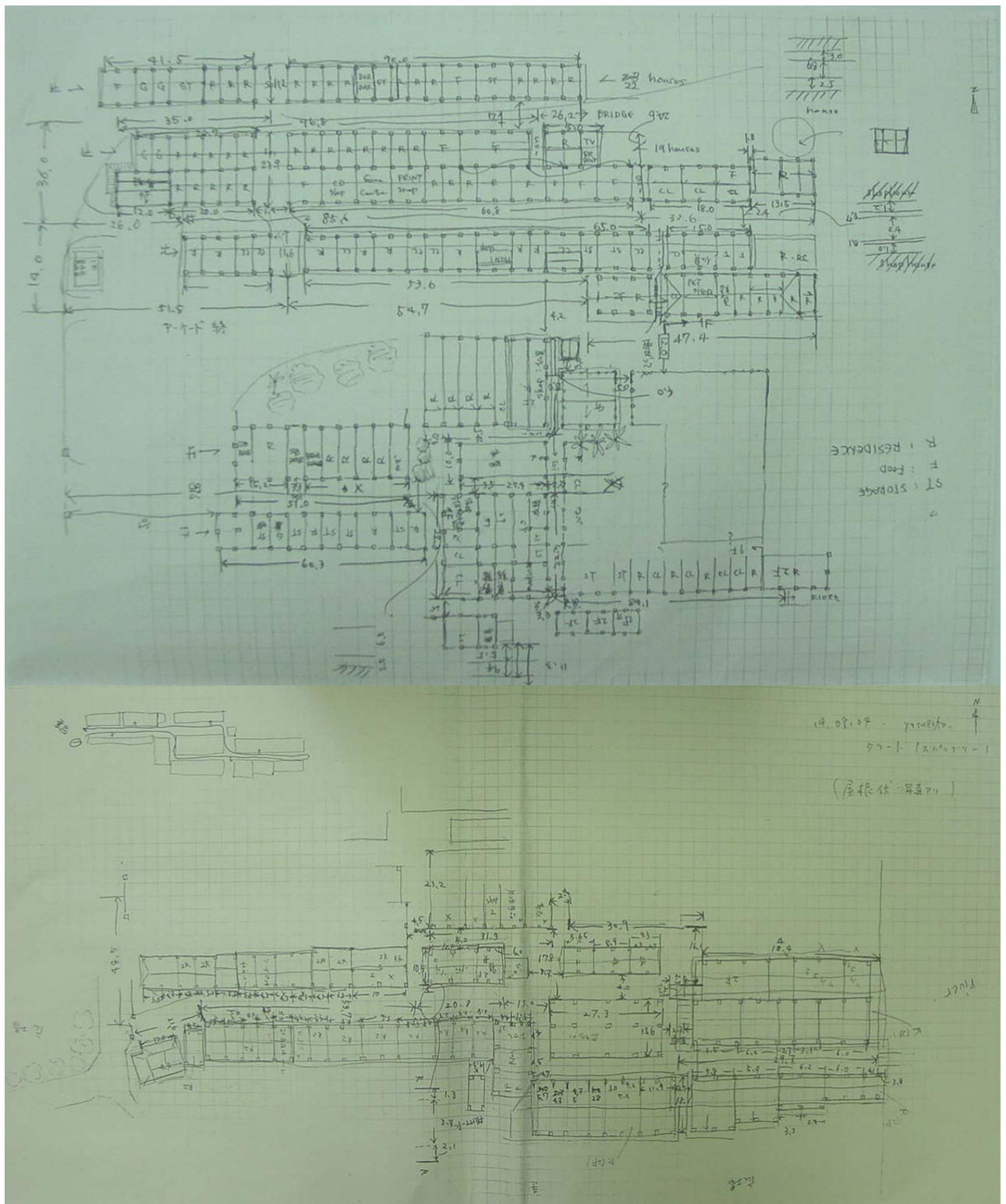
ภาพ 4-3 บรรยากาศในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ภาพ 4-4 ตัวอย่างการบันทึกภาพถ่ายลักษณะทางภูมิทัศน์ของสถาปัตยกรรมเมืองที่พบในชุมชนตลาดเก่าห้องตลาดล่าง ตลาดกลาง และตลาดบน (แถวบนจากซ้ายไปขวา) เรือนแถวสองชั้นตลาดบน (แถวกลาง) เรือนแถวชั้นเดียวตลาดบน (แถวล่าง)

ภาพ 4-5 การวัดระยะสัดส่วน สเกตช์ผังการจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอย ของเรือนแถวค้าขายในตลาดเก่าห้อง

ภาพ 4-6 การวัดระยะสัดส่วน สเกตซ์ลักษณะการจัดผังชุมชน และการจัดระเบียบองค์ประกอบของชุมชนตลาดเก่าห้อง

การเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคม จะทำการเก็บข้อมูลทางสถิติทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องจากอำเภอ บางปาลมัว และเทศบาลตำบลบางปาลมัว ในลำดับแรกเพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมที่เป็นระบบและ น่าเชื่อถือตรวจสอบได้ ข้อมูลในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ และไม่ทันสมัยจะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากการ สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ต่อไป การเก็บข้อมูลจากหน่วยงานทั้งสองยังรวมไปถึงการเก็บข้อมูล เกี่ยวกับแผนพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันพื้นที่ตลาดเก่าห้อง เพื่อตรวจสอบว่าปัจจุบันหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องและรับผิดชอบพื้นที่วิจัยอยู่ มีแนวโน้มและทิศทางในการพัฒนาพื้นที่ไปในรูปแบบใด และมีการ คาดหวังผลจากการพัฒนาเช่นไร สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ และความต้องการของชุมชนมาก น้อยเพียงใด ซึ่งจะเป็นเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์หาแนวทางในการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชน ตลาด เก่าห้องส่วนหนึ่ง

การเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมจากผู้อยู่อาศัยในพื้นที่จะทำโดยการสัมภาษณ์หัวหน้า ครอบครัวในแต่ละครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในที่พักอาศัยแต่ละหลัง ถ้าหัวหน้าครอบครัวไม่อยู่ จะทำการ สัมภาษณ์สมาชิกในครอบครัวที่อาวุโสที่สุด หรือผู้ที่สามารถให้ข้อมูลตามการสัมภาษณ์ได้ชัดเจนที่สุด แทน โดยข้อมูลด้านเศรษฐกิจจะตั้งคำถามในประเด็นดังต่อไปนี้

- การประกอบอาชีพ
 - แหล่งที่มาของรายได้
 - รายได้พอเพียงกับการดำรงชีวิตหรือไม่
 - การใช้พื้นที่อาคารเพื่อประกอบการค้าหรือบริการ มีรูปแบบอย่างไร
- ข้อมูลด้านสังคมจะตั้งคำถามในประเด็นต่อไปนี้
- ภูมิลำเนาเดิม
 - สมาชิกในครอบครัว อายุ และโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก
 - ความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับผู้อยู่อาศัยในอาคารหลังอื่นๆใช้พื้นที่
 - จำนวนปีที่เข้ามาอยู่อาศัยในอาคารหลังนั้นๆ หรือภายในตลาดเก่าห้อง
 - รูปแบบการถือครอง และอยู่อาศัยในปัจจุบัน เช่น เป็นเจ้าของเอง หรือ เป็นผู้เช่า
 - ลักษณะรูปแบบในการดำเนินชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ยังทำการสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม การดำรงชีวิต ประวัติของตนเองและตลาดเก่าห้องที่เกี่ยวข้องกับกำเนิด พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่า ห้องเช่น ประวัติความเป็นมาของตลาดเก่าห้องที่ตนเองรับรู้เข้าใจ ประวัติความเป็นมาของตนเองที่ทำให้ ได้มาอาศัยทำมาหากินอยู่ในตลาดเก่าห้อง การเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้องในด้านต่างๆที่ตนเอง ประสบมาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ ความคาดหวังที่มีต่อชุมชนของตนเองในปัจจุบันและ อนาคต โอกาสและปัญหาของชุมชนในการพัฒนาฟื้นฟูปรับปรุงชุมชน แนวทางในการพัฒนาฟื้นฟู ปรับปรุงชุมชนที่คิดว่าเหมาะสม และความเป็นไปได้ การเก็บข้อมูลในขั้นตอนนี้ยังใช้วิธีการสังเกต ลักษณะรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตลาดเก่าห้องควบคู่กันไป เพื่อบันทึกเป็นข้อมูลว่าคนใน ชุมชนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชนอย่างไร มีการใช้สอย และจัดการพื้นที่ร่วมภายใน ชุมชนอย่างไร และมีความผูกพันกับองค์ประกอบต่างๆที่ตั้งอยู่ภายในพื้นที่ และแวดล้อมชุมชนที่ตัวเอง

อาศัยอยู่อย่างไร เช่น วัดลานคา บ้านเก่าห้อง ศาลเจ้า ท่าเรือ โรงสี แม่น้ำสุพรรณบุรี และที่ทำการเทศบาลตำบลบางปลาหมอ เป็นต้น

ภาพ 4-7 กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนตลาดเก่าห้อง ที่ทำการสังเกตและบันทึกไว้ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนาม

การเก็บข้อมูลภาคสนามจะกระทำโดยแบ่งพื้นที่สำรวจเป็น 3 ส่วนด้วยกันคือ ตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่าง ตามชื่อเรียกแต่ละส่วนของพื้นที่ ที่คนในชุมชนตลาดเก่าห้องคุ้นเคยกันดี โดยเริ่มจากการวัดระยะฝั่งของชุมชนตลาดเก่าห้องทั้งหมดโดยรวมก่อน ถ่ายภาพภูมิทัศน์ชุมชนในพื้นที่แต่ละส่วนเริ่มจากตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่างตามลำดับ เมื่อได้ข้อมูลจากการวัดระยะฝั่งชุมชนแล้ว จึงนำเปรียบเทียบกับข้อมูลแผนที่ และภาพถ่ายทางอากาศที่ได้เก็บรวบรวมมาก่อนหน้านี้ เพื่อจัดทำเป็นแผนที่ฐาน ที่มีความถูกต้องในขนาดสัดส่วนตามสถานที่จริง โดยใช้โปรแกรม Auto Cad ในการผลิตแผนที่ฐานที่ได้ผลิตออกมาจะถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลด้านกายภาพ และเศรษฐกิจสังคม ในแต่ละครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในอาคารแต่ละหลังในชุมชนโดยละเอียดต่อไป ซึ่งการเก็บข้อมูลโดยละเอียดในขั้นนี้ จะเริ่มเก็บข้อมูล และสำรวจจากตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่างตามลำดับเช่นกัน โดยการเก็บข้อมูลด้านกายภาพ และเศรษฐกิจสังคมจะกระทำควบคู่กันไปในแต่ละอาคาร โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในอาคารแต่ละหลัง โดยเริ่มสัมภาษณ์ข้อมูลด้านสังคม

เศรษฐกิจ และกายภาพตามลำดับ ในด้านกายภาพ การสัมภาษณ์ จะมุ่งเน้นไปที่รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ใช้สอยทั้งภายในและภายนอกอาคารในบริเวณด้านหน้าอาคารของตนเอง รวมทั้งพื้นที่ใช้สอยร่วมในชุมชน เช่น ตลาด ทางเดิน หอจุใจ และท่าเรือ เป็นต้น การสัมภาษณ์จะรวมไปถึงการขอทราบข้อมูลเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอย ปรับปรุง ต่อเติม ซ่อมแซม พื้นที่ใช้สอย รายละเอียดประกอบอาคาร และรูปทรงของอาคารที่กระทำก่อนหน้านี้ ทั้งโดยผู้ให้สัมภาษณ์เอง หรือครอบครัวผู้ให้สัมภาษณ์ หรือผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนหน้านี้ หลังจากนั้นจะขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ วัดขนาดสัดส่วนของอาคาร และสเกตช์รายละเอียดการจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารทั้งชั้นล่าง และชั้นบน รวมทั้งบันทึกภาพการใช้สอยพื้นที่ภายในอาคาร และลักษณะรูปแบบของอาคารทั้งภายในและภายนอกควบคู่ไปด้วย

ลำดับตัวเลขและตัวอักษรจะถูกบันทึกลงในแผนที่ฐานที่ใช้ในการสำรวจ เพื่อบ่งบอกถึงลำดับที่และวันเวลาที่ทำการสำรวจ สัมภาษณ์ เก็บข้อมูลของอาคารแต่ละหลัง ซึ่งจะสัมพันธ์กับข้อมูล และภาพถ่ายที่ทำบันทึกไว้ของอาคารแต่ละหลังที่เข้าไปสำรวจ สำหรับอาคารที่ตกหล่นจากการสำรวจเนื่องจากอาคารปิดร้าง เจ้าของบ้านไม่อยู่ หรือไม่ได้รับความร่วมมือในการขอสัมภาษณ์ และเข้าไปเก็บข้อมูลภายในอาคาร ผู้วิจัยจะวกกลับตามไปเก็บตกข้อมูลอีกรอบ โดยจะเข้าไปในวัน และเวลาที่แตกต่างจากครั้งแรกที่เข้าไปเก็บข้อมูล เพื่อเพิ่มโอกาสในการพบกับเจ้าของบ้าน และให้ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น โดยการแสดงข้อมูลที่ได้เก็บสำรวจมาก่อนหน้านี้เป็นจำนวนมากให้เจ้าของบ้านที่ไม่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลในการสำรวจรอบแรก เพื่อแสดงให้เห็นถึงการให้ความอนุเคราะห์ร่วมมือจากสมาชิกท่านอื่นในชุมชนเป็นจำนวนมาก และเพื่อยืนยันว่าการเก็บข้อมูลตั้งใจจะเก็บข้อมูลจากผู้อยู่อาศัยในทุกๆหลังคาเรือนของอาคารที่อยู่ในชุมชนตลาดเก่าห้อง โดยข้อมูลจะถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเท่านั้น และข้อมูล ความรู้ความเข้าใจจะถูกนำกลับมาใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนตลาดเก่าห้องเองในท้ายที่สุด

การลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลจะแบ่งเวลาลงพื้นที่ให้เท่าๆกันระหว่างวันหยุดนักขัตฤกษ์ วันเสาร์-อาทิตย์ และวันธรรมดา เพื่อความให้สามารถเก็บข้อมูลในทุกๆด้านได้ครบถ้วน ตามข้อจำกัดของประเภทวันที่แตกต่างกัน เช่น หัวหน้าครอบครัวบางหลังคาเรือนไม่อยู่บ้านในวันธรรมดา ร้านค้าบางหลังเปิดขายเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์เท่านั้น แต่ในวันอื่นๆจะย้ายไปอยู่ที่อื่น หรือเรือนแถวบางคูหาเป็นบ้านพักอาศัยเท่านั้นในวันธรรมดา แต่ในวันเสาร์-อาทิตย์จะใช้พื้นที่บางส่วนของชั้นล่างเป็นร้านค้า นอกจากนี้รูปแบบการใช้พื้นที่พื้นที่ส่วนกลางของชุมชน ยังแตกต่างไปตามแต่ละวัน รวมถึงลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ดังกล่าว และในชุมชนทั้งหมด รวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียง จำนวนผู้อยู่อาศัย จำนวนบ้านที่เปิด จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามา และกิจกรรมระหว่างวันยังแตกต่างไปตามแต่ละประเภทของวันด้วยเช่นกัน

การลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลนอกจากจะให้ความสำคัญในเรื่องของประเภทวันแล้ว ยังคำนึงถึงช่วงระยะเวลาในแต่ละวันด้วยเช่นกัน โดยปกติการสำรวจเก็บข้อมูลจะเริ่มตั้งแต่ช่วงเช้าจนถึงเย็น ตั้งแต่เวลาประมาณ 9.00 น - 17.00 น ซึ่งจะทำให้ได้เห็นลักษณะการใช้พื้นที่ระหว่างวัน และกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างวันในพื้นที่เกือบทั้งหมด อย่างไรก็ตามในวันแต่ละประเภท ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจเพิ่มเติม

โดยการสังเกตเป็นหลักในช่วงเวลาก่อน 9.00 น. และหลัง 17.00 น. จนถึงเวลาประมาณ 19.30 น. ซึ่งเป็นเวลาที่แทบจะไม่มีกิจกรรมใดเป็นพิเศษเกิดขึ้นหลังช่วงเวลาดังกล่าว

หลังจากการเก็บข้อมูลภาคสนามเสร็จสิ้น และได้ข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ที่สมบูรณ์เพียงพอแล้ว ผู้วิจัยยังได้เข้าไปดำเนินการสำรวจ และสังเกตพื้นที่วิจัยอยู่เป็นระยะๆ เพื่อนำผลที่ได้จากการรวบรวม สังเคราะห์ข้อมูลไปพูดคุยกับผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง สอบถามข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไปหรือไม่สมบูรณ์ และสอบถามความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์การวิเคราะห์ และความเป็นไปได้ในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ตลาดเก่าห้อง จากการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆร่วมกัน นอกจากนี้ยังเป็นการเฝ้าสังเกตเป็นระยะๆในการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้อง ซึ่งเริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และเริ่มมีกิจกรรมการค้าโดยคนในชุมชน และคนนอกพื้นที่เปิดดำเนินการมากขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆทางวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนตลาดเก่าห้อง และการจัดงานเทศกาลเที่ยวตลาดเก่าห้อง ตลาดโบราณ 100 ปี เป็นต้น

4.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเก็บข้อมูลทั้งหมด จะถูกนำมารวบรวม สังเคราะห์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลตามแต่ละประเภทคือ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางกายภาพ และข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคม และตามแต่ละชนิดของข้อมูลคือ ข้อมูลทางตัวอักษรจากการจดบันทึก และเอกสารสิ่งพิมพ์ทุกรูปแบบ ข้อมูลทางสถิติและตัวเลข ข้อมูลทางแผนที่และแผนผัง ข้อมูลภาพถ่ายและภาพวาด และข้อมูลจากการบอกเล่าและสัมภาษณ์

ข้อมูลทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นจะถูกนำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์โดยใช้การวิเคราะห์ในขั้นแรกจะใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงบรรยายหาความสัมพันธ์ของข้อมูลทางการจดบันทึกในรูปแบบต่างๆ สถิติ ตัวเลข และภาพถ่าย ตามลำดับช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงสาเหตุปัจจัยที่ควบคุมและส่งอิทธิพลต่อการก่อตั้งชุมชนเมืองขึ้นมาตามริมฝั่งแม่น้ำต่างๆของระบบสัจจกร และขนถ่ายสินค้าตามเครือข่ายแม่น้ำลำคลองในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศ โดยจะวิเคราะห์เชิงบรรยายประกอบหลักฐาน ลำดับตามช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีแกนเนื้อหาหลักอยู่ที่กำเนิด และพัฒนาการของการตั้งชุมชนริมเครือข่ายแม่น้ำ ลำคลองภาคกลาง โดยยกให้เห็นถึงสาเหตุปัจจัยต่างๆที่เป็นตัวผลักดันส่งเสริมให้เกิดกลไกดังกล่าว จากนั้นจึงลดขอบเขตลงมายังเฉพาะพื้นที่ตามลำน้ำสุพรรณบุรี ชุมชนและเมือง การประกอบอาชีพและดำรงของผู้คนในชุมชนริมฝั่งแม่น้ำในอดีต ที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ จนก่อเกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนมากมายริมฝั่งแม่น้ำ จากนั้นจึงลดขอบเขตการวิเคราะห์ลงมาที่ตลาดเก่าห้อง เพื่อวิเคราะห์ถึงประวัติความเป็นมาของการพัฒนามาเป็นชุมชนเมืองตลาดริมน้ำแห่งนี้ บทบาทสถานะภาพของตลาดที่เกี่ยวข้องกับกลไกทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคม และแผนในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ที่ทำให้เมืองตลาดเก่าห้องค่อยมีพัฒนาการขึ้นจนก่อรูปเป็นเมืองตลาดดังที่เห็นในปัจจุบัน

การวิเคราะห์ขั้นที่สองเป็นการวิเคราะห์ในระดับรายละเอียดของลักษณะทางเศรษฐกิจ และโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อการจัดรูปที่ว่างของชุมชนเมืองตลาดเก่าห้อง และสถาปัตยกรรม รวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆของชุมชน ข้อมูลจากการสำรวจจริงวัดผังชุมชน สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบในชุมชนจะถูกนำมาบันทึกรายละเอียดในรูปแบบของแผนที่ และแผนผัง ซึ่งจะนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจสังคม ในรูปแบบของตารางที่รวมเนื้อหา ตัวเลข และสถิติไว้ด้วยกัน ข้อมูลตารางนี้จะถูกแปลงเป็นแผนผังเพื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์กับการจัดระเบียบที่ว่าง และลักษณะทางกายภาพของผังชุมชน สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบต่าง โดยอาศัยแผนที่ที่แสดงการกระจายตัวของข้อมูลที่ต้องการเปรียบเทียบเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลเชิงกายภาพกับเศรษฐกิจและสังคม

การวิเคราะห์ขั้นที่สาม เป็นการนำผลจากการวิเคราะห์ในสองขั้นตอนแรก ที่ทราบถึงกำเนิด พัฒนาการของตลาดเก่าห้องตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ รวมทั้งโครงสร้างทางกายภาพ เศรษฐกิจสังคม ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันและเปลี่ยนแปลงไปมาในแต่ละยุค มาใช้เป็นฐานความรู้ และเกณฑ์ในการเสนอแนวทางอนุรักษ์ และพัฒนาตลาดเก่าห้องให้สอดคล้องกับความเป็นมาในอดีต สภาพเงื่อนไขในปัจจุบัน และความต้องการของคนในชุมชน โดยมีความสอดคล้องกับนโยบาย หรือแผนพัฒนาต่างๆที่มีและที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

4.2 สรุปขั้นตอนในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยทั้งหมดสามารถสรุปขั้นตอนในการดำเนินงานโดยย่อได้ดังต่อไปนี้

- เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่ายที่มีอยู่ก่อนหน้า
- ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา
- สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการสำรวจภาคสนาม พิมพ์รายละเอียดที่จำเป็นที่ต้องใช้ในการสำรวจภาคสนาม เช่น แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ
- สำรวจภาคสนามเก็บข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคม แผนที่ต่างๆจากหน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่วิจัย
- สำรวจเก็บข้อมูลด้านกายภาพในตลาดเก่าห้อง โดยการวัดระยะผังชุมชนทั้งหมด ระบุตำแหน่งที่ตั้งองค์ประกอบทางกายภาพทั้งหมดในผัง ถ่ายรูปภูมิทัศน์ของชุมชนทั้งหมด
- สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ และข้อมูลที่ต้องไปเก็บเพิ่มเติม
- ทำการสร้างแผนที่ฐานเพื่อใช้เก็บข้อมูลภาคสนามอย่างละเอียดในครั้งถัดไป
- จัดทำแบบสอบถามเพื่อใช้สัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม
- เก็บข้อมูลภาคสนามอย่างละเอียดทั้งข้อมูลด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม จากทุกครัวเรือนในอาคารแต่ละหลัง โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว สังเกตและวัดระยะขนาดสัดส่วนของ

อาคาร โดยเริ่มจากตลาดบน ตลาดกลาง ตลาดล่างตามลำดับ บันทึกภาพทั้งภายใน ภายนอกอาคาร และวิธีการดำเนินชีวิตของคนชุมชน

- สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ และข้อมูลที่ต้องไปเก็บเพิ่มเติม

- เก็บข้อมูลที่ตกหล่นเพิ่มเติม และสังเกตการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้องควบคู่กันไป ด้วยในทุกครั้งที่กลับไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

- วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมาทั้งหมดถึงสาเหตุปัจจัยที่ควบคุม และส่งอิทธิพลต่อกำเนิด และพัฒนาการของเมืองตลาดริมเขื่อนแม่น้ำลำคลองในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทย โดย การวิเคราะห์แบบบรรยายเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลแต่ละประเภททั้ง ตัวหนังสือ ตัวเลขสถิติ แผนที่ ภาพถ่าย แผนผัง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

- นำข้อมูลที่ได้จากการรังวัดสำรวจมาจัดทำผังชุมชน และผังพื้นที่สถาปัตยกรรมใน ลักษณะของผังทั้งชุมชน และเพื่อใช้เป็นผังพื้นฐานสำหรับข้อมูลด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ

- จัดทำผังการกระจายตัวของข้อมูลต่างๆ เช่น รูปแบบและชนิดสถาปัตยกรรม ลักษณะ การใช้ประโยชน์ภายในอาคาร และข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ โดยอาศัยผังพื้นฐานที่ได้จากขั้นตอน ก่อนหน้านี้

- วิเคราะห์ผังชุมชน โดยการเปรียบเทียบการกระจายตัวของข้อมูลชนิดต่างๆ ที่ปรากฏ ออกมาในผังชุมชน

- สรุปคุณลักษณะของชุมชนตลาดเก่าห้อง ที่ได้จากการวิเคราะห์ข้างต้นว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัจจัย และอิทธิพลในด้านต่างๆอย่างไร

- เสนอแนวทางในการอนุรักษ์พัฒนาที่สอดคล้องกับประวัติความเป็นมา คุณลักษณะของ ชุมชนตลาดเก่าห้อง และแผนต่างๆในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ที่มีอยู่ และที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

บทที่ 5

ผลของการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆที่เก็บรวบรวมมาจากแหล่งต่างๆ และจากการสำรวจพื้นที่วิจัย ได้ผลลัพธ์ที่สามารถอธิบายกำเนิด พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของตลาดเก่าห้องใต้ใน 2 ประเด็นหลักคือ 1) อิทธิพล และปัจจัยที่ส่งผลต่อกำเนิด พัฒนาการ และการกำหนดรูปแบบของกระบวนการพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนเมืองตลาดริมน้ำของชุมชนตลาดเก่าห้อง และ 2) รูปแบบการออกแบบวางผังเมืองตลาดเก่าห้อง พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบ และโครงสร้างของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ดังนี้

5.1 อิทธิพล และปัจจัยที่ส่งผลต่อกำเนิด พัฒนาการ และการกำหนดรูปแบบของกระบวนการพัฒนาเข้าสู่การเป็นชุมชนเมืองตลาดริมน้ำของชุมชนตลาดเก่าห้อง

พื้นที่ตั้งของตลาดเก่าห้อง และการกำเนิด พัฒนามาเป็นชุมชนเมืองตลาดริมฝั่งแม่น้ำสัหมันท์กับบริบทของที่ตั้ง สภาพเงื่อนไข ปัจจัย และพัฒนาการทางด้านสังคม เศรษฐกิจการค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ การพัฒนาประเทศทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการในด้านต่างๆ ซึ่งจะวิเคราะห์อธิบายในรายละเอียดต่อไป

5.1.1 ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ที่ตั้งของตลาดเก่าห้อง เป็นตำแหน่งที่สัมพันธ์กับพื้นที่อื่นๆที่อยู่ภายในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีเครือข่ายแม่น้ำ คูคลองอยู่เป็นจำนวนมาก มีแม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำขนาดใหญ่หลายสาย ด้วยกันคือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำสุพรรณบุรี แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำบางปะกง แม่น้ำเหล่านี้ แม่น้ำเหล่านี้มีมาแต่ช้านาน เป็นสิ่งที่ธรรมชาติประทานให้กับผู้คนในสยามประเทศนี้ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ และดิน และสภาพภูมิประเทศที่เอื้อให้พืชผลเจริญงอกงาม อันยังผลให้ผู้คนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศยังชีพด้วยเกษตรกรรม ตั้งแต่สมัยโบราณกาลที่การทำเกษตร และเศรษฐกิจของชุมชนต่างๆของประเทศเป็นลักษณะเพื่อยังชีพ (Subsistence economy) และค่อยๆพัฒนาเข้าสู่ระบบศักดินาในยุคต่อมา เมื่อมีการรวมแว่นแคว้นต่างๆเป็นสยามประเทศ และมีการปกครองภายใต้กษัตริย์องค์เดียวกัน ระบบศักดินาได้รับพัฒนาขึ้นจนเป็นข้อกำหนดกฎหมายที่ชัดเจนในสมัยอยุธยา โดยเฉพาะในช่วงที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นพระมหากษัตริย์ (พ.ศ. 1991 - พ.ศ. 2031) พระองค์ได้ พระองค์ได้ทรงตราพระราชกำหนดศักดินาขึ้นมาใช้อย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 1997 โดยกำหนดให้ทุกคนในสังคมไทยมีศักดินาด้วยกันทั้งสิ้น

นับตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์ ชุนนางผู้ใหญ่ ลงไปถึงบรรดาไพร่ ทาส และพระสงฆ์ ยกเว้นองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งมีได้ระบุงศ์ดินาเอาไว้ เพราะทรงเป็นเจ้าของศักดินาทั้งหมด (สังเกตได้จากชื่อเรียก “พระมหากษัตริย์” ซึ่งคำว่า “กษัตริย์” และ “เกษตร” ต่างก็มีรากศัพท์มาจากคำคำเดียวกัน ซึ่งสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการครอบครองที่ดิน เพื่อการเพาะปลูก หรือคำว่า “พระเจ้าแผ่นดิน” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการทรงเป็นเจ้าของแผ่นดิน อันเป็นอาณาจักรของพระองค์) ระบบศักดินาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ทำให้การเพาะปลูก การทำเกษตรกรรม มีการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นระบบมากขึ้น โดยข้าวถือเป็นทรัพยากรทางการเกษตรที่เป็นผลผลิตสำคัญอันดับหนึ่งของประเทศ สัดส่วนของผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน และในแต่ละแคว้นจะถูกส่งไปยังเมืองหลวงในรูปแบบของส่วย ซึ่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถือเป็นจุดเปลี่ยน และเป็นจุดเริ่มต้นของวิวัฒนาการการเก็บผลผลิตทางการเกษตรแบบเดิมๆ มาเป็นการจัดเก็บแบบส่วยอากร ซึ่งเรียกว่าการบริหารปกครองแบบ จตุสดมภ์ อันประกอบด้วย เวียง วัง คลัง และนา โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการบริหารผลผลิตทางการเกษตรคือ คลังซึ่งทำหน้าที่ จัดการพระราชทรัพย์ เก็บส่วยอากร ซึ่งเป็นผลประโยชน์แผ่นดิน โดยมีโกษาธิบดีเป็นผู้ดูแล และ นาซึ่งทำหน้าที่ ดูแลเรือสวนไร่นา การเพาะปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ โดยมีเกษตราธิบดีเป็นผู้ดูแล การบริหารปกครองบ้านเมืองแบบจตุสดมภ์นี้ ทำให้สามารถรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรได้เป็นจำนวนมาก โดยส่วนที่เหลือจากการบริโภคในประเทศจะถูกส่งออกไปขายยังต่างประเทศ การบริหารจัดการทรัพยากรของพระคลังจึงมีลักษณะของการผูกขาด รูปแบบของการทำการเกษตร การกระจาย และการบริหารจัดการผลผลิตมีลักษณะดังที่กล่าวมาจวบจนกระทั่งเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ ที่ไทยเริ่มมีการค้าขายกับชาติตะวันตกเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ พร้อมๆกับการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมเข้ามาในเอเชีย โดยจุดเปลี่ยนของรูปแบบการค้าที่สำคัญ โดยทางฝ่ายไทยมีกรมพระคลังสินค้าคอยดูแลกิจการค้าขายกับต่างชาติ เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2369 ที่ไทยได้ลงนามในสนธิสัญญาเบอร์นี (Burney Treaty) กับอังกฤษ ซึ่งเป็นสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ฉบับแรก ที่ไทยได้ทำกับประเทศตะวันตกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีเนื้อหาที่สำคัญคือ การที่ไทยควรแก้ไขให้การค้ากับชาวต่างชาติไม่ต้องขึ้นกับเจ้าพระยาพระคลังคนเดียว และควรให้พ่อค้าอังกฤษมีเสรีภาพทางการค้าเหมือนกับที่พ่อค้าไทยได้รับเมื่อไปค้าขายกับดินแดนข้างเคียงในบังคับอังกฤษ เนื้อหาที่ตกลงกันในสนธิสัญญาเบอร์นีทำให้ไทยเริ่มเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น จากระบบเดิมที่ผูกขาดการดูแลกิจการอยู่กับกรมพระคลังสินค้ามาโดยตลอด ซึ่งเป็นปัจจัยนำมาสู่การเซ็นสนธิสัญญาเบาริง (Bowring Treaty) กับอังกฤษเช่นเดียวกันในปี พ.ศ. 2398 ซึ่งในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระประมุขของประเทศ สนธิสัญญานี้ยังผลทำให้ไทยต้องทำการเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศ ปรับเปลี่ยนกฎระเบียบการค้าระหว่างประเทศ โดยสร้างระบบการนำเข้าและส่งออกใหม่ เพิ่มเติมจากสนธิสัญญาเบอร์นี โดยมีเนื้อหาที่สำคัญคือ คนในบังคับอังกฤษได้รับสิทธิในการค้าขายอย่างเสรีในเมืองท่าทุกแห่งของไทย ไทยต้องยกเลิกค่าธรรมเนียมปากเรือ และกำหนดอัตราภาษีขาเข้าและขาออกให้ชัดเจน พ่อค้าอังกฤษได้รับอนุญาตให้ซื้อขายโดยตรงได้กับเอกชนของไทย และสินค้าประเภทข้าว เกลือและปลาไม่เป็นสินค้าต้องห้ามอีกต่อไป แต่ไทยสงวนสิทธิ์ในการห้ามส่งออกข้าว เกลือและปลา เมื่อสินค้านี้ดังกล่าวมีที่ท้าวว่าจะเกิดการขาดแคลนขึ้นในประเทศ

การเปลี่ยนแปลงจากการผูกขาดทางการค้ามาเป็นการค้าเสรีทำให้ข้าวกลายมาเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญที่สุดของไทย ในช่วงเวลานั้นมีเรือสินค้าจำนวนมากเข้ามาบรรทุกเข้าไปขายยังต่างประเทศ ราคาข้าวสูงขึ้น และพื้นที่เพื่อการทำนาขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากกว่าช่วงก่อนการลงนามในสนธิสัญญา มีที่นาเกิดใหม่เพิ่มขึ้นในทุกๆปี ในขณะที่พ่อค้าเข้าก็ขนข้าวออกไปขายต่างประเทศเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆทุกปี ปีละหลายหมื่นเกวียน เงินตราเกิดการหมุนเวียนแพร่สะพัดไปสู่ผู้คนทุกระดับไปจนถึงราษฎรทั่วไปอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ในเขตเมืองหลวงประชากรที่เข้ามาค้าขายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เมืองเกิดการขยายตัวขึ้น ทำให้เกิดการสัญจรเดินทางของผู้คนมากขึ้นตามลำดับ ในขณะที่พ่อค้าชาวต่างชาติก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นเช่นกัน และต้องการสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ได้มาตรฐานตามอย่างประเทศแม่ของตน จึงเกิดการร้องเรียนขึ้น ขณะเดียวกัน ต้องการพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาดังกล่าวจึงทรงมีพระราชดำริให้ตัดถนนขึ้นเช่น ถนนเจริญกรุง ถนนหัวลำโพง ถนนสีลม และยังทรงโปรดให้สร้างตึกแถวเลียบไปตามสองฝั่งถนนที่ตัดใหม่นี้ เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง ซึ่งค่อยๆเปลี่ยนจากเมืองน้ำมาเป็นเมืองบกในขณะเดียวกัน นอกจากนี้ยังทรงโปรดให้สร้างสะพานคอนกรีตสมัยใหม่ข้ามลำคลองต่างๆที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก

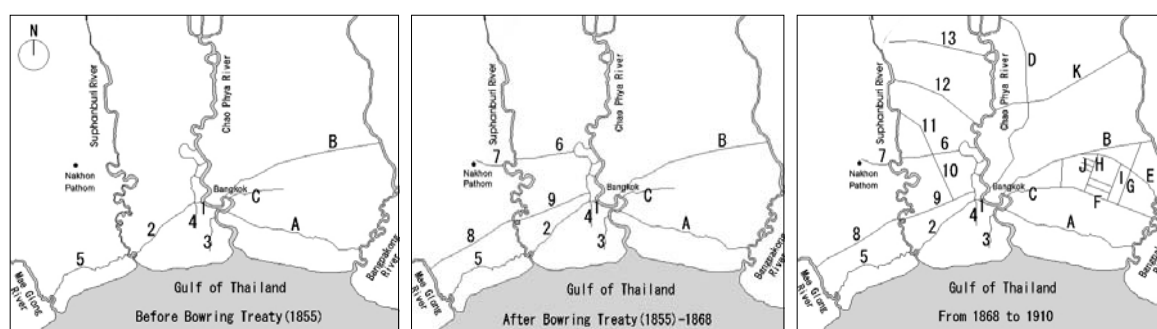
ห่างจากเมืองหลวงออกไปรอบนอก ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศ มีการขยายตัวการทำเกษตรออกไปอย่างรวดเร็ว เพื่อรองรับความต้องการของตลาดโลกที่เพิ่มขึ้น จากการค้าขายข้าวและผลผลิตทางเกษตรกับประเทศอื่นๆที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากข้าวแล้วอ้อยเป็นผลผลิตทางการเกษตรอีกอย่างหนึ่งที่เป็นที่ต้องการมาก และมีราคาสูงในตลาดโลก พื้นที่เพื่อการเกษตรจึงเกิดขึ้นใหม่อย่างมากมายเพื่อสนองความต้องการดังกล่าว การเกษตรที่เริ่มจากผลิตเพื่อบริโภคแบบพอประทังชีพ และเพื่อเป็นส่วยอากรให้พระคลัง ได้เปลี่ยนมาเป็นการค้าขาย และส่งออกอย่างเต็มรูปแบบ ทำให้ต้องอาศัยน้ำในการเพาะปลูกและระบบชลประทานที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งเส้นทางขนส่งผลผลิตทางการเกษตรเหล่านี้ไปสู่เมืองหลวง

แหล่งน้ำ และระบบชลประทานในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศ ซึ่งประกอบด้วยแม่น้ำสำคัญ 4 สายดังที่กล่าวไปข้างต้น สามารถเชื่อมโยงถึงกันด้วยระบบคูคลอง ซึ่งมีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมาแต่ช้านาน และที่ถูกขุดขึ้นภายหลังในแต่ละยุคสมัย โดยในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริง (ก่อนปี พ.ศ. 2398) คูคลองซึ่งเป็นระบบชลประทานและเส้นทางสัญจรทางน้ำ ก็ได้มีการขุดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงแม่น้ำทั้ง 4 สายเข้าด้วยกันแล้วบางส่วนทั้งในฝั่งตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เพิ่มเติมจากคลองธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนหน้า โดยในฝั่งตะวันตกมีการขุดคลองพระพุทธเจ้าหลวง และคลองมหาชัยชลมาตขึ้นในปี พ.ศ. 2248 คลองลัดหลวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ในปี พ.ศ. 2369 ซึ่งเป็นปีที่ไทยทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ ขณะเดียวกันในฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีการขุดคลองสำโรงขึ้นมาตั้งนานแล้วตั้งแต่ปีพ.ศ. 2041 หลังจากนั้นการขุดคลองทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มมีขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2380 ที่เริ่มมีการขุดคลองแสนแสบ และคลองพระโขนงขึ้นในปีเดียวกัน ซึ่งเป็นเวลาที่ไทยได้เข้าสู่สนธิสัญญาเบอร์นีมาได้ประมาณทศวรรษแล้ว การเข้าสู่ข้อตกลงตามสนธิสัญญาเบอร์นีทำให้ไทยต้องเริ่มเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้น แต่ยังไม่เต็มระบบ การขยายตัวของภาคเกษตร เพื่อผลิตผลทางการค้า และการส่งออกเริ่มค่อยๆขยายตัวขึ้น ในช่วงหลังสนธิสัญญานี้ทางฝั่งตะวันตกของ

แม่น้ำเจ้าพระยาก็มีการขุดคลองบางขุนเทียน และคลองสุนัขหอนขึ้นในปี พ.ศ. 2374 และ 2377 ตามลำดับ

ตาราง 5-1 รายชื่อและปีที่ทำการขุดคลองต่างๆในเขตที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำภาคกลางของไทย

ลำดับที่	คลองแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก	ปี พ.ศ.
1	คลองพระพุทธเจ้าหลวง	2248
2	คลองมหาชัยชลมาศ	2248
3	คลองลัดหลวงเมืองนครเขื่อนขันธ์	2369
4	คลองบางขุนเทียน	2374
5	คลองสุนัขหอน	2377- α
6	คลองมหาสวัสดิ์	2403
7	คลองเจดีย์บูชา	2403
8	คลองดำเนินสะดวก	2403 – 2411
9	คลองภาษีเจริญ	2409 – 2415
10	คลองทวีวัฒนา	2421
11	คลองนราภิรมย์	2421 – 2423
12	คลองราชาพิมล	2433 – 2442
13	คลองพระยาบันลือ	2435 – 2442
คลองแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก		
A	คลองสำโรง	ก่อน – 2041
B	คลองแสนแสบ	2380 – 2383
C	คลองพระโขนง	2380 – 2383
D	คลองสวัสดิ์เปรมประชากร	2413 – 2415
E	คลองนครเนื่องเขต	2419 – 2420
F	คลองประเวศบุรีรมย์	2421 – 2423
G	คลองเปรม	2429 – 2431
H	คลองหลวงแพ่ง	2431 – 2433
I	คลองอุดมชลจร	2431 – 2433
J	คลองเจริญ	2433 – 2435
K	คลองรังสิตและสาขา	2433 – 2447

ภาพ 5-1 พัฒนาการของระบบเครือข่าย แม่น้ำ คูคลองในเขตที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำภาคกลางของไทย

พัฒนาการของระบบสัญจร ขนถ่ายสินค้าทางน้ำ และชลประทานเพื่อการเกษตรในเขตที่ราบลุ่มเครือข่ายแม่น้ำลำคลองในภาคกลางของประเทศ เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่หลังจากไทยเข้าสู่ข้อตกลงตามรายละเอียดของสนธิสัญญาเบาริง ซึ่งทำให้ไทยต้องเปิดเสรีทางการค้าอย่างเต็มระบบ เกิดการขยายตัวในการทำการเกษตรครั้งใหญ่ในเขตที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำภาคกลางของประเทศ คูคลองจำนวนมากได้รับการขุดขึ้น เพื่อตัดเส้นทางน้ำที่มีอยู่เก่าให้ใช้เวลาและระยะทางสั้นลงสำหรับการเดินทางสัญจรและขนถ่ายสินค้า และเพื่อเป็นแหล่งน้ำสำหรับการชลประทานเพาะปลูก โดยทางด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาได้เริ่มมีการขุดคลองมหาสวัสดิ์ คลองเจดีย์บูชา และคลองดำเนินสะดวกในปี พ.ศ. 2403 จากนั้นในปี พ.ศ. 2409 มีการขุดคลองภาษีเจริญเพิ่มขึ้น การขุดคลองทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเพิ่มขึ้นนี้ ช่วยเพิ่มพื้นที่ปลูกอ้อยขึ้นเป็นจำนวนมาก หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 2411 ประเทศไทยได้รับการปรับปรุงโครงสร้างทางการปกครอง และเศรษฐกิจครั้งใหญ่ มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ การขุดคลองก็เช่นกันมีการนำเครื่องมือเครื่องจักรที่ทันสมัยมาใช้ นอกเหนือจากการใช้แรงงานคนในการขุดคลองเพียงอย่างเดียวอย่างที่เคยเป็นมาตลอดในอดีต เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าเครือข่ายการสัญจรและขนส่งทางน้ำเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการเป็นตัวเร่งการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า การพัฒนาระบบเครือข่ายแม่น้ำคูคลองในช่วงนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลาใหญ่ๆด้วยกัน

1. ช่วงแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2411 – พ.ศ. 2428

ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่การขุดคลองใหม่เกิดขึ้นเพื่อเร่งการขนส่งอ้อยจากพื้นที่ปลูกทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เข้าสู่กรุงเทพมหานคร ให้มีระยะเวลาที่สั้นลง และสะดวกขึ้น การขุดคลองยังเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อการปลูกอ้อยมากขึ้นด้วยเช่นกัน แต่หลังจากนั้นไม่นานได้เกิดวิกฤตการณ์ราคาอ้อยในตลาดโลกลดต่ำลง ด้วยสาเหตุผลผลิตออกมามากเกินไปเกินความต้องการ รัฐบาลในตอนนั้นพยายามหาทางแก้ไขสถานการณ์ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ รัฐบาลจึงเปลี่ยนมาสนับสนุนการปลูกข้าวแทน เพื่อเป็นผลผลิตหลักทางการเกษตรเพื่อการส่งออก คลองสำคัญๆที่ถูกขุดขึ้นในช่วงนี้เช่น คลองทวีวัฒนา และคลองนราภิรมย์ ในปี พ.ศ. 2421 ซึ่งคลองทั้งสองขุดเพื่อเชื่อมแม่น้ำสุพรรณบุรี และแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าด้วยกัน เพื่อร่นระยะทางและเวลาในการเดินทางโดยขุดตัดผ่านคลองมหาสวัสดิ์ และคลองภาษีเจริญที่ขุดขึ้นก่อนหน้านี้ ในขณะที่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาคลองสวัสดิ์เปรมประชากรเป็นคลองแรกที่ถูกขุดขึ้นช่วงนี้ในระหว่างปี พ.ศ. 2413 - พ.ศ. 2415 เพื่อเป็นเส้นทางในการลำเลียงข้าวจากอยุธยาสู่กรุงเทพฯ ได้โดยตรงอีกเส้นทางหนึ่ง และเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อการปลูกข้าวในด้านนี้ คลองนครเนื่องเขตเป็นคลองที่ถูกขุดขึ้นลำดับต่อมาในปี พ.ศ. 2419 - พ.ศ. 2420 การขุดคลองทั้งสองนี้ไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าใดนัก สาเหตุมาจากผู้ครองครองที่ดินเดิมตามสองฝั่งที่แนวคลองทั้งสองพาดผ่านไม่สามารถปรับเปลี่ยนผืนที่ดินของตนเป็นนาข้าวได้ทั้งหมด เนื่องจากเจ้าของที่ดินแต่ละคนครอบครองที่ดินที่ใหญ่เกินกว่าความสามารถของตนที่จะแปลงพื้นที่นาได้ทั้งหมด เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวคลองประเวศบุรีรมย์จึงถูกขุดขึ้นต่อมาในทันทีในปี พ.ศ. 2421 ซึ่งเป็นคลองที่ขุดต่อไปจากคลองพระ

โขง และเป็นคลองแรกที่ถูกขุดขึ้นหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติ "ประกาศขุดคลอง" ในปี พ.ศ. 2420 เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณริมสองฝั่งคลองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด คลองประเวศบุรีรมย์จึงใช้งบประมาณในการขุดส่วนหนึ่งจากพระคลังมหาสมบัติ และอีกส่วนหนึ่งเป็นเงินจากราษฎรที่ช่วยกันสมทบเงินเสียค่าขุดคลอง โดยผู้ที่ออกเงินสมทบจะได้รับผลประโยชน์จากการจับจองที่ดินสองฝั่งคลองเพื่อทำการเกษตรเป็นค่าตอบแทน การขุดคลองประเวศนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากจนพื้นที่ดินที่เปิดใหม่ริมสองฝั่งคลองไม่เพียงพอต่อการจัดสรรให้แก่ผู้ที่ต้องการที่ดินไปครอบครองเพื่อทำการเกษตร ซึ่งในท้ายที่สุดราษฎรที่ต้องการที่ดินจึงช่วยกันออกเงินจ้างแรงงานชาวจีนให้ขุดคลองสาขาขึ้นอีก 4 คลอง คือ คลองหนึ่ง คลองสอง คลองสาม และคลองสี่ คลองทวีวัฒนา และคลองนราภิรมย์ที่กล่าวถึงข้างต้น ก็เป็นคลองที่ถูกขุดขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติ "ประกาศขุดคลอง" เช่นกัน ในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

ในช่วงปี พ.ศ. 2424 - พ.ศ. 2428 เป็นช่วงที่ราคาข้าวในตลาดโลกตกต่ำเป็นอย่างมาก การขุดคลองเพื่อเปิดพื้นที่ทางการเกษตรใหม่ๆ จึงหยุดการเคลื่อนไหวไปด้วยเช่นกัน

2. ช่วงหลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2429 – พ.ศ. 2453

หลังจากราคาข้าวในตลาดโลกตกต่ำมาเป็นเวลานาน วิกฤตการณ์ก็เริ่มคลี่คลายในปี พ.ศ. 2429 การขุดคลองก็เริ่มมีการเคลื่อนไหวกลับมาอีกครั้ง ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่มีการขุดคลองในพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเปิดพื้นที่ทางการเกษตรใหม่ๆ สำหรับการปลูกข้าวเป็นหลัก หลังจากที่มีความต้องการของตลาดโลกหยุดนิ่งมาเป็นระยะเวลานาน คลองเปรมถูกขุดขึ้นก่อนทันทีในปี พ.ศ. 2429 ตามมาด้วยคลองหลวงแพ่ง และคลองอุดมชลจรในปี พ.ศ. 2431 และคลองเจริญในปี พ.ศ. 2433 คลอง ทั้ง 4 เชื่อมต่อกับคลองประเวศบุรีรมย์ ขณะเดียวกันทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาก็มีการขุดคลองเชื่อมแม่น้ำสุพรรณบุรีกับแม่น้ำเจ้าพระยาด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะทางตอนเหนือของลุ่มน้ำเหนือขึ้นไปจากคลองที่ขุดเพื่อเชื่อมแม่น้ำทั้งสองในสมัยก่อนหน้านี้ คลองที่ถูกขุดในช่วงนี้ได้แก่ คลองราชาพิมล และคลองพระยาบันลือ ซึ่งถูกขุดขึ้นในปี พ.ศ. 2433 และพ.ศ. 2435 ตามลำดับ แต่เหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดในช่วงสมัยนี้คือ โครงการจัดการชลประทานให้กับพื้นที่เพาะปลูกอย่างเป็นระบบและเต็มรูปแบบขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “คลองรังสิต” ซึ่งทำให้มีพื้นที่เพาะปลูกใหม่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในเขตที่ราบลุ่มฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง โครงการนี้รัฐบาลในตอนนั้นได้ว่าจ้างบริษัท เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ ซึ่งโครงการได้เสร็จสิ้นลงในปี พ.ศ. 2447 หลังจากนั้นก็ไม่มีโครงการขุดคลองใดๆ เกิดขึ้นอีกจนกระทั่งสิ้นสุดสมัยการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2453 ซึ่งในตอนนั้นการชลประทานได้มีการสร้างระบบเครือข่ายแม่น้ำคลองที่สมบูรณ์ไปทั่วทั้งที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศแล้ว ในขณะที่การสัญจรเดินทาง และการขนส่งของประเทศได้เริ่มเปลี่ยนจากการพึ่งพาเส้นทางสัญจรทางน้ำ เป็นทางบกโดยเครือข่ายถนน และทางรถไฟ ที่ได้รับการก่อสร้างเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย

5.1.2 การพัฒนาเป็นชุมชนค้าขายเมืองตลาดริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี

ในฐานะที่เป็นหนึ่งในแม่น้ำสายหลักของเขตที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศ ซึ่งถือว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของประเทศไทยทั้งประเทศ แม่น้ำสุพรรณบุรีจึงเป็นแม่น้ำที่มีบทบาทสำคัญต่อการการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตมาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ดังที่อธิบายไปในหัวข้อข้างต้น นอกจากนี้พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรียังเป็นต้นกำเนิดของการตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งเดินทางสัญจรเข้ามา อพยพออกไปผ่านช่วงเวลาต่างๆ ที่มีเงื่อนไขจากการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิต และเศรษฐกิจการค้า ที่ยึดโยงกับความต้องการภายในประเทศ ไปถึงความต้องการในตลาดโลก ซึ่งส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐาน และรวมทั้งรูปแบบของสถาปัตยกรรม และชุมชน

พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรีมีการตั้งถิ่นฐานกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ อย่างน้อยก็สามารถนับถอยหลังไปได้ถึงสมัยทวารวดี โดยจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำสุพรรณบุรีมากที่สุด ดังนั้นจึงมีการตั้งถิ่นฐานริมฝั่งแม่น้ำเกิดขึ้นมากมาย การขยายตัวด้านการเพาะปลูกข้าวทำให้มีคนอพยพเข้ามาอยู่ในเขตลุ่มน้ำสุพรรณบุรีมากขึ้นเรื่อยๆ ตลอดช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ ทั้งคนไทยเอง และคนต่างชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวลาวพวนซึ่งมีความถนัดในการเพาะปลูกข้าว เช่นเดียวกับคนไทย คนจีน และมอญซึ่งมักประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าย่อย และพ่อค้าคนกลาง³³ รองรับระบบเศรษฐกิจการค้าที่ขยายตัวขึ้น นอกจากนี้วิทยาการสมัยใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการเปิดประเทศตามสนธิสัญญาเบอร์เนี และสนธิสัญญาเบาริงยังดึงดูดให้คนตะวันตกเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น โดยตั้งแต่ในสมัยปลายรัชกาลที่ 4 ชาวตะวันตกต่างก็เข้ามาเริ่มตั้งถิ่นฐาน และตั้งโรงงานในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เช่น โรงสีข้าว โรงงานน้ำตาลทราย อุตสาหกรรม โรงเลื่อยไม้ เป็นต้น การที่ไทยอนุญาตให้ชาวตะวันตกเหล่านี้เข้ามาค้าขาย และตั้งถิ่นฐานกิจการ ทำให้ไทยได้รับเอาวิทยาการสมัยใหม่หลายอย่างเข้ามาใช้ โดยปริยาย และค่อยๆ เผยแพร่ออกไปสู่จังหวัดรอบนอกที่ไกลเมืองหลวงออกไปตามการขยายตัวออกไปตั้งถิ่นฐานของประชาชน และการประกอบกิจการการค้า จนแพร่หลายไปทั่ว กลไกในบทบาทหน้าที่ที่เกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการอพยพมาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพของผู้คนเหล่านี้ ทำให้เกิดเป็นชุมชนเมืองตลาดน้อยใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำ เป็นจำนวนมากไล่ตามลำน้ำสุพรรณบุรีขึ้นไปทางด้านเหนือเช่น ตลาดดอนหวาย ตลาดนครชัยศรี ตลาดลำพญา ตลาดบางเลน ตลาดศรีประจันต์ ตลาดเดิมบางนางบวช ตลาดสามชุก ซึ่งชุมชนเหล่านี้หลายๆ แห่งมีความสมบูรณ์ในตัวเอง ในฐานะที่เป็นเมืองหรือชุมชนที่มีองค์ประกอบพื้นฐานของการเป็นเมืองครบถ้วน จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “เมืองตลาด – market town”

การขยายพื้นที่ปลูกข้าวเนื่องจากข้าวมีราคาดีในตลาดโลก ส่งผลต่อการอพยพผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยเฉพาะในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งถือว่าเป็นเขตพื้นที่ทำนาที่อุดมสมบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาอาศัยอยู่ในจังหวัดอื่นๆ ของภาคกลางก่อน ก่อนที่ผู้คนจำนวนมากจะอพยพมาอาศัยอยู่ในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรีในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะหลังจากการเซ็นสนธิสัญญาเบาริง ชาวลาวพวนที่อาศัยอยู่ในบริเวณตลาดเก่าห้องก็เช่นกัน ได้อพยพมาอาศัยอยู่ในแถบนี้ตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาลที่ 4 ในขณะที่ชาวจีนก็เช่นกันมีการอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ตั้งแต่ก่อนสมัยรัชกาล

³³ สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. “ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีน”. กรุงเทพฯ, 2532, หน้า 44

ที่ 4 แต่หลังจากที่มีการขุดคลองใหม่ๆขึ้นในบริเวณตอนกลางและตอนล่างของกลุ่มน้ำสุพรรณบุรี เชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้เกิดการหลั่งไหลของชาวจีนอพยพเข้ามาในฐานะแรงงานกสิกรรมในการขุดคลอง ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นจีนไต้หวัน คือ ชาวจีนที่อพยพจากจีนในสมัยราชวงศ์แมนจูที่กำลังเสื่อมอำนาจ และถูกลัทธิจักรวรรดินิยมเข้าคุกคามในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25³⁴

คนจีนที่อพยพมาเหล่านี้ไม่ได้ถูกบังคับอยู่ภายใต้ระบบศักดินา ดังนั้นคนจีนเหล่านี้จึงไม่ได้ถูกขึ้นทะเบียนแรงงาน แต่จะถูกใช้เป็นกสิกรรมในการกำลังสำคัญหลักในการขุดคลองแทน ในขณะที่การหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนอพยพมากขึ้นเรื่อยๆ ก็เป็นหลักประกันให้กับรัฐบาลได้เป็นอย่างดีว่าจะมีแรงงานเพียงพอในการขุดคลองให้เสร็จทันตามแผนการที่กำหนดไว้ ในเวลาเดียวกัน ราษฎรโดยทั่วไปเริ่มมีสิทธิในการครอบครองที่ดินทำกินตามกฎหมายในปี พ.ศ. 2403 ซึ่งเป็นผลมาจากข้อตกลงตามสนธิสัญญาเบาริง และการประกาศ "พระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณลูกทาสลูกไทย" ในปี พ.ศ. 2417 ตามมาด้วย "พระราชบัญญัติเลิกทาส ร.ศ. 124" ในปีพ.ศ. 2448 ยังผลให้เกิดความมั่นใจและเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนแสวงหาที่ดินมาประกอบอาชีพของตน โดยเชื่อมั่นได้ว่าจะมีแรงงานเพียงพอมารองรับการขยายตัวของการใช้ที่ดินเพื่อประโยชน์ทางการเกษตร และการประกอบกิจการต่างๆ อีกทั้งแรงงานใหม่ในสังคมจากการเลิกทาสจำนวนมากเหล่านี้ ยังช่วยให้การเกิดพื้นที่ใหม่ๆเพื่อการทำนาเป็นไปได้ และช่วยเพิ่มปริมาณข้าวที่ส่งออกสู่ท้องตลาด ราษฎรที่ไม่ต้องการประกอบกิจการบนที่ดินของตนเองที่ได้รับกรรมสิทธิ์ หรือต้องการย้ายถิ่นฐาน ก็สามารถที่จะขายฝาก หรือขายขาดที่ดินของตนได้ หรือทำการจำนองที่ดินเพื่อกู้เงินไปประกอบธุรกิจอื่นได้ ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ และการเดินทางของผู้คนมากยิ่งขึ้น

การขุดคลองจำนวนมากจนเกิดเป็นเครือข่ายของระบบแม่น้ำลำคลองที่เป็นร่างแห นอกจากจะช่วยให้การเปิดพื้นที่เพื่อการทำนา และการเกษตรอื่นๆใหม่ๆเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วยังอำนวยความสะดวกในการลำเลียงผลผลิตทางการเกษตรเข้ามาสู่เมืองหลวงก่อนส่งออกไปยังตลาดโลกหรือส่งต่อไปยังภูมิภาคอื่นโดยไม่ต้องผ่านเมืองหลวง ในทางกลับกันเส้นทางสัญจรทางน้ำเหล่านี้ ยังเป็นเส้นทางในการขนส่งสินค้าอุปโภค บริโภค ที่ไม่สามารถผลิตได้ในชุมชนตามเครือข่ายแม่น้ำลำคลองเหล่านี้ เข้าไปขาย ซึ่งทำให้เกิดกลุ่มคนที่ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าขึ้นในวงจรเศรษฐกิจการค้าในเขตที่ราบลุ่มภาคกลางขึ้น ซึ่งพ่อค้าส่วนใหญ่มักเป็นชาวจีน ในช่วงแรกพ่อค้าชาวจีนเหล่านี้มักเป็นพ่อค้าแร่เสียเป็นส่วนใหญ่ โดยมักเดินทางไปขายสินค้าอุปโภค บริโภคที่นำมาจากเมืองหลวง หรือเมืองอื่นๆตามรายทาง ตามชุมชนที่ตั้งอยู่ริมเครือข่ายแม่น้ำลำคลองเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ซื้อข้าวและผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆจากชุมชน กลับมาขายยังกรุงเทพฯ พ่อค้าชาวจีนเหล่านี้จึงมั่งคั่งขึ้นเรื่อยๆจากความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพค้าขาย และความประหยัดมัธยัสถ์ พ่อค้าจีนบางคนเริ่มเปลี่ยนจากการเป็นพ่อค้าแร่ที่ต้องรอนแรมไปมาตามแม่น้ำลำคลอง มาตั้งหลักแหล่งบนริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งมีคนไทยมาตั้งถิ่นฐานปลูกข้าวทำการเกษตรอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว คนจีนเหล่านี้เมื่อขึ้นฝั่งก็ประกอบอาชีพพ่อค้าเหมือนเดิม หรือไม่ก็เป็นแรงงานรับจ้างต่างๆในชุมชน การประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตของชาวจีนค่อยๆผสมกลมกลืนไปกับชาวไทย ประกอบกับความขยันอดทนทำให้คนจีนเริ่มมีความมั่นคงในฐานะ

³⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 49

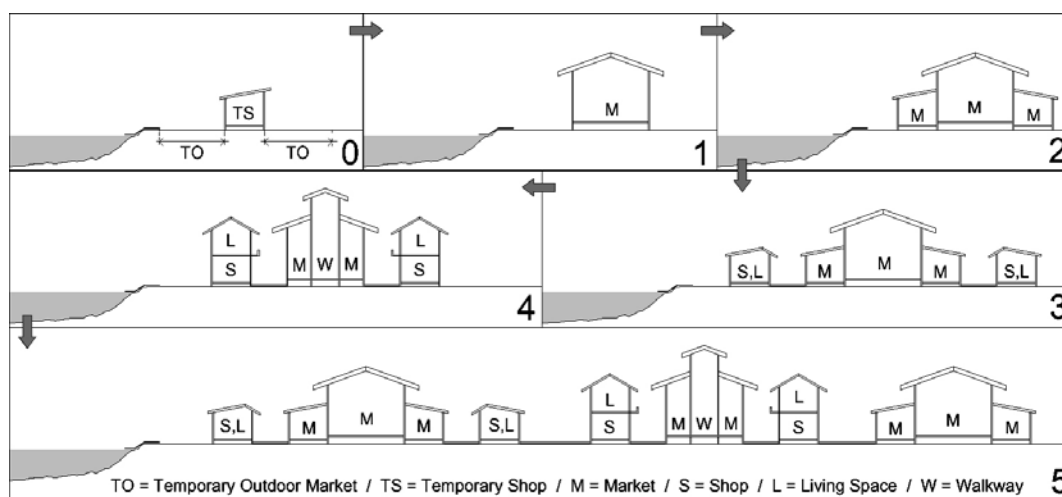
มากขึ้นเรื่อย ๆ ผู้ขายจีนบางคนก็แต่งงานกับหญิงไทยในท้องถิ่น ซึ่งทำให้คนจีนเหล่านี้ได้สิทธิต่าง ๆ ที่ชาวไทยพึงมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ และทำให้การประกอบกิจการค้า การขยายกิจการเป็นไปได้สะดวกขึ้น บทบาทของคนจีนในฐานะพ่อค้าคนกลาง และการเป็นผู้ควบคุมกิจการโรงสีข้าวเริ่มแข็งแกร่งมากขึ้นตามลำดับในยุคต่อมา

การมีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลาง และเจ้าแกโรงสีของคนจีนในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะตามริมฝั่งแม่น้ำ ทำให้ชุมชนเหล่านี้กลายเป็นศูนย์กลางทางธุรกิจการค้า ที่มีการสัญจรติดต่อกับเมืองหลวงและเมืองอื่นๆ ในภูมิภาคได้อย่างสะดวกแทบตลอดทุกฤดูกาล ข้าว และผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆ รวมทั้งสินค้าอื่นที่สามารถผลิตได้ในชุมชน ถูกขนถ่ายมารวบรวมยัง ณ ชุมชนริมน้ำที่เป็นศูนย์กลางทางธุรกิจการค้า เพื่อรอลำเลียงลงเรือไปส่งขายยังกรุงเทพฯ ชุมชนตลาดริมน้ำจึงเกิดมีขึ้น มันคงและมั่งคั่งขึ้น และขยายตัวออกไปกว้างขึ้น มีองค์ประกอบสำหรับการเป็นชุมชนเมืองที่ผู้คนมารวมตัวกันมากขึ้น จนกลายเป็นเมืองตลาดในที่สุด ผู้คนเหล่านี้จับจ่ายซื้อของแลกเปลี่ยนสินค้าที่ตนมี ที่ผลิตได้ออกไป และรับเอาสินค้าที่ตัวเองไม่สามารถผลิตได้หรือหาได้ในชุมชนเข้ามา ชุมชนเมืองตลาดจึงเป็นศูนย์กลางของผู้คนต่างวัฒนธรรม จากหลายอาชีพที่มาชุมนุมประกอบกิจการค้ากัน

ตลาดริมน้ำส่วนใหญ่ถูกสร้างขึ้น หรือมีเจ้าของเป็นชาวจีนที่มีทุนทรัพย์ ซึ่งส่วนมากเคยเป็นพ่อค้าย่อย หรือเจ้านายภาชีอากรมาก่อน จนมีฐานะและทุนทรัพย์เพียงพอในการลงทุนสร้างตลาดในยุคต่อมา³⁵ โดยรูปแบบของกระบวนการพัฒนามาเป็นเมืองตลาดดังที่เห็นในปัจจุบันนั้นเริ่มจากการค้าขายของชุมชนที่ใช้การสัญจร ลำเลียงสินค้าผ่านระบบเครือข่ายแม่น้ำลำคลองเป็นหลัก ทำให้การค้าขายในช่วงเริ่มต้นของการเกิดเป็นชุมทางการค้า มักเกิดขึ้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเป็นหลัก โดยการค้าขายกระทำบนเรือ และริมฝั่งแม่น้ำ เมื่อการค้าเจริญรุ่งเรืองขึ้น มีคนมาประกอบกิจการค้ามากขึ้น ประกอบกับจำนวนเรือที่มารอขนถ่ายสินค้ามีจำนวนมากขึ้น กิจกรรมการค้าขายจึงค่อยๆ เคลื่อนมาบนบกแทน โดยเริ่มจากการสร้างเป็นโครงสร้างง่ายๆ ลักษณะชั่วคราวริมฝั่งแม่น้ำก่อน จากนั้นจึงค่อยๆ พัฒนาเป็นโครงสร้างตลาดที่ถาวรขึ้น และเริ่มมีส่วนต่อเติมขยายออกไปจากโครงสร้างหลักเมื่อมีผู้คนมาค้าขายมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งในหลายๆ กรณี โดยเฉพาะตลาดริมน้ำสำคัญๆ ที่เรือบรรทุกสินค้าต้องจอดแวะพัก อาคารห้องแถวชั้นเดียวเพื่อประกอบกิจการค้าและอยู่อาศัยภายในคูหาเดียวกันมักถูกสร้างขึ้นรอบๆ พื้นที่ตลาด ซึ่งมักตั้งอยู่ตรงใจกลางของชุมชน ถ้าตลาดเฟื่องฟูขึ้นมีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่ และค้าขายกันมากขึ้น เรือนแถวชั้นเดียวมักถูกขยายสร้างขึ้นไปใหม่ หรือสร้างทดแทนกลุ่มเรือนแถวเก่าด้วยอาคารเรือนแถวสองชั้นแทน ที่ทำให้การค้าขายในชั้นล่าง และการอยู่อาศัยในชั้นบน แยกออกจากกันเป็นสัดส่วนชัดเจนยิ่งขึ้น ในขณะที่โรงตลาดก็อาจได้รับการปรับปรุงเพื่อรองรับการขยายตัว ทำให้ต้องมีการกำหนดทางเดิน และช่องตำแหน่งพื้นที่ที่พ่อค้าแม่ค้าจะวางของของตัวเองขายให้เป็นสัดส่วนที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นเช่นกัน การพัฒนามาจนเป็นเรือนแถวสองชั้นเพื่อการค้าขายและอยู่อาศัยในที่เดียวกัน (shop house) ทำให้การค้าขายกระทำได้ตลอดเวลา และกลายเป็นชุมชนค้าขายที่มีผู้คนอาศัยและดำรงชีวิตอยู่ภายในรวมกัน ยังผลทำให้ตลาดกลายเป็นเมืองตลาดในที่สุด เนื่องจากการมาอาศัยอยู่ของผู้คนที่มาประกอบอาชีพเป็น

³⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 108

จำนวนมากทำให้ต้องมีการพัฒนาองค์ประกอบ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานของชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ และโครงสร้างของชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพก็มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นด้วยเช่นกัน³⁶ โดยตลาดอาจขยายตัวกว้างออกไปอีกจนมีหลายตลาด หลายทำน้ำในเมืองตลาดเดียว และมีอาคารเพื่อหน้าที่ใช้สอยอื่นๆที่จำเป็นสำหรับการเป็นชุมชนเมืองถูกสร้างขยายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ภาพ 5-2 การพัฒนาเป็นชุมชนค้าขาย และเมืองตลาดริมฝั่งแม่น้ำในเขตที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำภาคกลางของไทย
ที่มา: อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล, “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง”, กรุงเทพฯ, เจ. พรีน, 2544

รูปแบบและกระบวนการพัฒนามาเป็นเมืองตลาดตามที่อธิบายไปข้างต้น เป็นปรากฏการณ์ร่วมที่ชุมชนตลาดริมเรือขายแม่น้ำโดยส่วนใหญ่มักมีกำเนิด และพัฒนาตามรูปแบบและกระบวนการดังกล่าว เครือข่ายการสัญจรทางถนนที่ไม่กว้างขวาง ไปไม่ถึงทั่วทุกพื้นที่ และมีคุณภาพผิวการจราจรที่ไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ที่ตั้งของเมืองตลาดทั้งหลายเลือกที่จะยึดเกาะติดกับริมฝั่งแม่น้ำเป็นหลัก เพื่ออาศัยเป็นเส้นทางสัญจร ค้าขาย ขนส่งลำเลียงข้าว ผลผลิตทางการเกษตร และผลิตภัณฑ์อื่นๆ ตลาดเก่าห้องก็เช่นกัน ถึงแม้ชุมชนเดิมที่เคยเป็นที่ตั้งของตลาดเก่าห้องนี้ จะเคยเป็นที่อยู่อาศัยของลาวพวน ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่บริเวณรอบวัดลานคาฝั่งตรงข้ามตลาดเก่าห้องก็ยังสามารถสังเกตเห็นตึกฐานของชาวลาวพวนเหล่านี้ได้ ชาวลาวพวนหนีภัยพม่าสู่จังหวัดสุพรรณบุรีในประมาณปี พ.ศ. 2322 โดยอพยพมาจากเวียงจันทร์ และในสมัยต่อมาก็ได้มีชาวพวนจากหลวงพระบาง จำปาศักดิ์ และเวียงจันทร์ อพยพมาเพิ่มเติม มาตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรีก็ตาม แต่ตลาดเก่าห้องก็ถูกสร้างขึ้น และเป็นเจ้าของโดยนายบุญรอด เหลียงพานิช ซึ่งเป็นชาวจีน เช่นเดียวกับตลาดสามชุกที่ถูกสร้างขึ้นโดยขุนจำนงค์ซึ่งเป็นชาวจีนเช่นกัน³⁷

³⁶ อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง”, กรุงเทพฯ, เจ. พรีน, 2544, หน้า 19

³⁷ สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, “ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีน”, กรุงเทพฯ, หมวดีวิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532, หน้า 108

เมืองตลาดริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี มีลักษณะเด่นร่วมกันคือ มักเป็นเรือนแถวยาวสร้างด้วยไม้ เพื่อใช้ค้าขาย โดยตลาดจะมีโรงบ่อน โรงหอย โรงตีปลาตีไก่ โรงฝืน ท่าเรือ โรงเจ ศาลเจ้า วัด อยู่ภายในชุมชน หรือบริเวณใกล้เคียง

5.2 รูปแบบการออกแบบวางผังเมืองตลาดเก่าห้อง พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบ และโครงสร้างของชุมชน

ในยุคเริ่มแรกที่ชุมชนตลาดริมฝั่งน้ำแห่งนี้ยังเป็นเพียงชุมชนริมน้ำเล็กๆ ที่เกิดจากการที่ผู้คนแสวงหาโอกาสทางการค้า และการตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน รวมทั้งพ่อค้าในอดีต ที่มองเห็นความอุดมสมบูรณ์ ความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์ และความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงของที่ดินบริเวณริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรีแห่งนี้ จึงทำให้เริ่มมีการรวมตัวของประชากรและจับจองที่ว่างเพื่อทำการเกษตร ซึ่งปัจจัยนี้เองเป็นลักษณะพื้นฐานของการเกิดชุมชนตลาดริมฝั่งน้ำอื่นๆ ในจังหวัดสุพรรณบุรีเช่นกัน เช่น ชุมชนตลาดสามชุก ชุมชนตลาดศรีประจันต์ ชุมชนตลาดบางลี่ เป็นต้น ต่อมาชุมชนตลาดเหล่านี้ได้กลายเป็นชุมชนริมฝั่งที่มีความสำคัญ และมีบทบาททางการค้าที่สำคัญของจังหวัดสุพรรณบุรี

ในอดีตแม่น้ำถือเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากเป็นทั้งแหล่งอาหาร และมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งอุปโภค บริโภค และทำการเกษตร อีกทั้งยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกที่สุดในสมัยก่อน สำหรับชุมชนตลาดเก่าห้องนับว่าเป็นชุมชนริมฝั่งที่มีบทบาทสำคัญชุมชนหนึ่ง เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณจุดรวมของคลองธรรมชาติสายต่างๆ ซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรในอดีตได้แก่ คลองบ้านสูตร คลองบ้านหมี่ และคลองบ้านเก่า มาบรรจบกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ชุมชนตลาดเก่าห้อง ในขณะนั้นน่าจะเริ่มเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำแล้ว เนื่องจากภายในตลาดมีที่ตั้งของที่ทำการบริษัท สุพรรณชนสง จำกัด นอกจากนี้สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชุมชนตลาดเก่าห้องเป็นศูนย์กลางในการเดินทางคือ ระยะเวลา เนื่องจากการเดินทางไปกลับกรุงเทพฯ ต้องใช้เวลาในการเดินทางกว่าสองวัน จึงจำเป็นต้องมีการแวะพักระหว่างการเดินทาง ซึ่งตลาดเก่าห้องนี้เองมีตำแหน่งที่เหมาะสมอยู่ในระยะที่ต้องพักการเดินทางพอดี กล่าวคือ การเดินทางเข้ากรุงเทพฯ จากจังหวัดสุพรรณบุรีมายังจังหวัดนครปฐม ต้องอาศัยเส้นทางแม่น้ำเป็นหลักแล้วจึงมาต่อรถไฟหรือเรืออีกทอดหนึ่งที่ตำบลจี่วรายเข้ากรุงเทพฯ โดยแบ่งได้ 2 สาย คือ 1) จากท่าเรือจี่วราย (ตลาดท่าเรือจี่วราย เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟวัดจี่วรายซึ่งเป็นสถานีปลายทางแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 30 กิโลเมตร ตัวสถานีอยู่ห่างจากริมแม่น้ำสุพรรณบุรีประมาณ 100 เมตร) แล่นตามแม่น้ำสุพรรณบุรีออกปากอ่าว วกลงปากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงท่าเตียน และ 2) จากท่าเรือจี่วราย แล่นเรือมาตามคลองมหาสวัสดิ์ถึงกรุงเทพฯ ที่บริเวณตำบลศาลายา³⁸ และยังเป็นจุดหยุดของการเดินเรือซึ่งเดินเรือระหว่างตลาดท่าช้างผ่านไปยังสามชุก ศรีประจันต์ ผ่านแวะพักที่ตลาดเก่าห้อง และ

³⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 165-166.

เดินทางต่อไปยังตลาดบ้านสุต บ้านแหลม สีสุก ไปจบเส้นทางที่ตลาดท่าเตียนกรุงเทพฯ การเดินทางลักษณะนี้จะใช้เวลาประมาณ 24 ชั่วโมง ทำให้ต้องแวะกลางทางและจุดแวะคือตลาดเก่าห้อง นั้นเอง³⁹

นอกจากเรือสัญจรของชาวบ้านแล้วยังมีเรือขนส่งสินค้า ที่ส่วนใหญ่เป็นเรือโยงบรรทุกข้าวเปลือกของพ่อค้า และเรือสินค้าที่นำของไปขายที่กรุงเทพฯ ดังคำบอกเล่าของคุณสุคนธ์ ยะมะรัตน์ ที่เล่าให้ฟังว่า “ตอนเช้าจะมีเรื่อนำสินค้ามาขายมากมาย เช่น มะพร้าว น้ำตาล กล้วย อ้อย มาขายกันที่นี้ วันๆหนึ่งเป็นร้อยๆลำ บางลำก็นำผักจากกรุงเทพฯ มาขายกันตั้งแต่ตี 3 ตี 4 ผักวางเต็มไปหมดทั้งสองข้างทาง ส่วนที่บ้านเป็นคนเก็บเงินค่าจอดเรือลำละ 1 สลึง วันหนึ่งได้เป็นร้อย และทุกวันจะมีเรือบรรทุกจากตัวเมืองสุพรรณบุรีมารับคนที่ต้องการเดินทางเข้ากรุงเทพฯ และเข้าสู่สุพรรณ คนจากพื้นที่ใกล้เคียงต้องมาลงเรือโดยสารที่นี้ที่เดียวเท่านั้น”⁴⁰ จากคำบอกเล่า แสดงถึงความรุ่งเรืองของเศรษฐกิจของชุมชนอันคึกคักในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

การเดินทางไปยังตลาดเก่าห้องและส่วนอื่นๆของ จ. สุพรรณบุรีอาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นหลักสืบเนื่องมาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อราว 50 ปีที่ผ่านมาที่เริ่มมีการตัดถนนไปยังพื้นที่ส่วนต่างๆของจังหวัดเชื่อมโยงกับเมืองหลวง การคมนาคมทางน้ำเริ่มลดน้อยลง เหลือเพียงการขนส่งข้าวเปลือกและข้าวสารจากโรงสี และสิ้นสุดการขนส่งโดยทางเรือในยุคถัดมา ถนนสายสำคัญต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้น เช่น หมายเลข 3138 ไปอำเภออู่ทอง หมายเลข 3351 ไปอำเภอสองพี่น้อง หมายเลข 3195 ไปจังหวัดอ่างทอง ทำให้การขนส่งทางน้ำถูกลดความสำคัญลง ชุมชนน้อยใหญ่ โดยเฉพาะที่อยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี รวมทั้งตลาดเก่าห้อง เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ตลาดเก่าห้องเริ่มลดบทบาทลงและค่อยๆเงียบเหงาลงไปในที่สุด

5.2.1 รูปแบบการออกแบบวางผังเมืองตลาดเก่าห้อง

ที่ตั้งของตลาดเก่าห้องถึงแม้จะอยู่ในบริเวณที่เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวลาวพวน แต่ก็มี การประสานความเชื่อในการปลูกเรือนแบบเรือนไทยภาคกลางแฝงความเชื่อของลาวพวน โดยรูปแบบภายนอกของเรือนเป็นการพัฒนามาจากเรือนไทยจั่วแฝด มาเป็นเรือนจั่วแฝดที่ไม่เป็นเรือนไทยเดิมและเรือนแฝดที่ผสมผสานทั้งจั่ว บันยาศ มณิล⁴¹ เรือนไทยภาคกลางแฝงความเชื่อลาวพวนมีองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรม ดังนี้

- หลังคา หลังคาเป็นรูปจั่วสูงหรือจั่วแฝด มีทั้งแบบทั้งชายปีกนกกลางและแบบไม่ทั้งชายตรงกลาง ซึ่งทำให้ไม่มีปัญหาในเรื่องรางน้ำ วัสดุที่ใช้มีทั้งแบบหลังคาสังกะสี กระเบื้อง หางเหยี่ยว และกระเบื้องหางমন

³⁹ อรศิริ ปาณินท์และสมคิด จิระทัศนกุล. , “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง : ความเป็นมาและความสำคัญของตลาดเก่าห้อง อำเภอบางปลาม้า”, กรุงเทพฯ, เจ. พริน, 2544, หน้า 19.

⁴⁰ สุวัฒน์ คงแป้น, ชุมชนคนไท (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2549), หน้า 180.

⁴¹ อรศิริ ปาณินท์, ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย: การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น (กรุงเทพฯ: เจพรีน, 2546), หน้า 215-221.

- พื้น วัสดุที่ทำพื้นจะเป็นพื้นไม้จริง ที่เปลี่ยนมาจากไม้ไผ่ที่เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในสมัยก่อน แต่ผุพังเร็ว จึงเปลี่ยนมาใช้ไม้จริงแทน โดยพื้นเรือนจะมีการเล่นระดับจากโถงกลางไปห้องนอนจะเพิ่มระดับ หรือจากโถงกลางไปเรือนครัวก็จะมีการเล่นระดับ โครงสร้างของพื้นเรือนที่เล่นระดับส่งผลในการระบายอากาศได้ดี

- ฝา มีทั้งแบบฝาประกน ฝาตีตามแนวนอน ฝาตีทึบช่วงล่าง ตีโปร่งช่วงบน ฝาระแนงโปร่ง ทั้งหลัง ฝาขัดแตะ ลักษณะเด่นของฝาเรือน คือ การระบายอากาศ ถ้าแบบที่เป็นฝาทึบจะมีช่องลมโปร่งเหนือฝาเรือน หรือช่องลมโปร่งของหน้าต่างติดพื้น ทำให้เกิดลมพัดเย็นสบาย

- บันได จะพบว่าบันไดเรือนด้านที่ชาวพวนนิยม คือ ด้านทิศตะวันออก และทิศเหนือ ส่วนทิศตะวันตกไม่เป็นที่นิยมเพราะมีความเชื่อว่าเป็นทิศของคนตาย สำหรับการวางบันได คนลาวพวนมีความเชื่อว่าจะไม่หันลงไปแม่น้ำเพราะถือว่าเป็นการตัดแม่น้ำ เป็นสิ่งที่ไม่ดี

- รั้วบ้าน ชาวลาวพวนไม่นิยมทำรั้วบ้าน เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วเรือนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน จะมีแต่คนที่ เป็นเครือญาติใกล้ชิดสนิทสนมกันทั้งสิ้น

ปัจจุบันประเพณีเกี่ยวกับการปลูกเรือนที่เคร่งครัดตามแบบโบราณได้เลือนหายไปหมดแล้ว คติความเชื่อที่ยังหลงเหลืออยู่มีเพียงเล็กน้อย เช่น ยังมีการดูทิศทางทางลงเสาเอก การหันทิศทางของเรือนไม่มีกำหนดตายตัว เพราะมีทั้งตามตะวันและขวางตะวัน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นขวางตะวันเสียมากกว่า และเน้นทิศทางเข้าบ้านตามทิศทางของเส้นทางสัญจรเป็นหลัก แต่สิ่งที่สำคัญ คือ การกำหนดทิศทางและตำแหน่งของยั้งข้าวว่าต้องอยู่ทางทิศเหนือ

เมื่อการพัฒนาตลาดเก้าห้องเกิดขึ้น การผสมผสานระหว่างการออกแบบวางผังที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมของชาวลาวพวน การปลูกเรือนแบบชาวไทยภาคกลาง และเรือนแถวไม้ค้าขายแบบจีน อาจจะมีรูปแบบของการผสมผสานที่ไม่ชัดเจนนัก และอาจจะไม่ส่งอิทธิพลถึงกันในภาพรวมทั้งหมด แต่ในรายละเอียดขององค์ประกอบในพื้นที่ และองค์ประกอบในสถาปัตยกรรมก็อาจสามารถสังเกตเห็นถึงอิทธิพลของสถานที่ตั้ง และผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนหน้านี้ ก่อนที่จะมีการสร้างตลาดเก้าห้องขึ้นมาได้ในระดับหนึ่ง

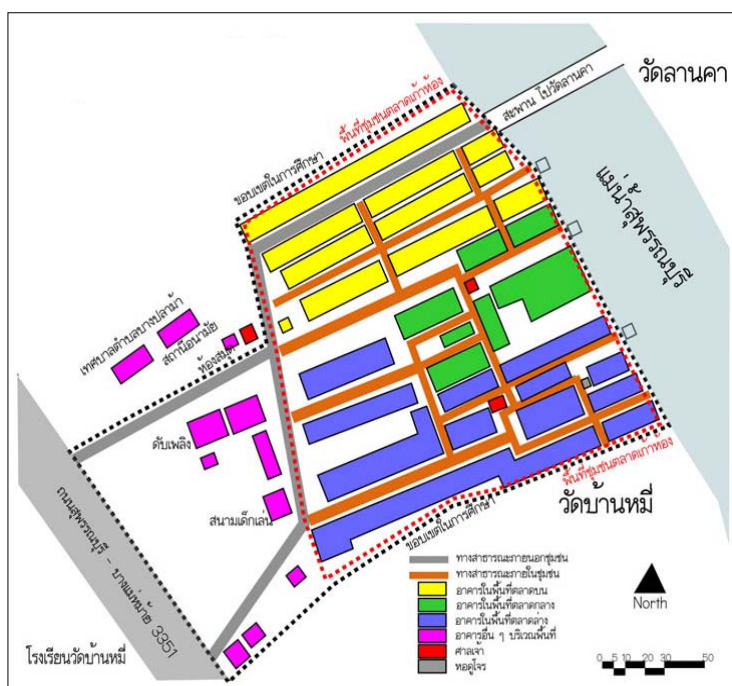
5.2.1.1 ผังเมืองตลาดเก้าห้อง

ชุมชนตลาดเก้าห้องมีความพิเศษกว่าชุมชนตลาดริมแม่น้ำแห่งอื่นๆ ตรงที่ผังชุมชนวางตัวตั้งฉากกับแม่น้ำ แทนที่จะวางตัวขนานไปกับแม่น้ำเหมือนเช่นตลาดริมแม่น้ำแห่งอื่นๆทั่วไป ซึ่งเป็นการวางผังที่ขัดกับพัฒนาการโดยทั่วไปของตลาดริมน้ำ ที่มักจะติดตลาดจากเรือนแพที่มาค้าขายกระจุกตัวกันริมฝั่งแม่น้ำมาก่อน ก่อนที่จะพัฒนาขยายตัวขึ้นบนฝั่งแม่น้ำ และเริ่มสร้างอาคารชั่วคราว และถาวรในยุคต่อไป ซึ่งอาคารที่สร้างขึ้นนี้มักจะหันหน้าเข้าสู่แม่น้ำ เพื่อที่อาคารทั้งหลายจะสามารถติดต่อ และเชื่อมโยงกิจกรรมการค้าที่อยู่ในแม่น้ำกับบนฝั่งได้มากจำนวนหลัง โดยเท่าเทียมกัน เช่นเดียวกับการพัฒนาอาคารพาณิชย์ริมถนนในปัจจุบันที่มักจะออกแบบวางผังให้อาคารทุกหลังหันหน้าออกสู่ถนนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และอาคารที่หันหน้าออกสู่ถนนมักมีราคาซื้อขาย หรือค่าเช่าที่สูงกว่าอาคารที่อยู่ลึก ถัดจากถนนเข้าไปด้านใน ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมพื้นฐานที่ทำให้อาคารเรือนแถว

ค้าขายในอดีต รวมทั้งอาคารพาณิชย์ในปัจจุบันมีด้านหน้าของอาคารที่แคบ และมีความลึกของอาคารเข้าไปในแปลงที่ดินมาก เกิดเป็นลักษณะร่วมของอาคารที่มีรูปทรงแคบยาวเหมือนกัน นอกจากเหตุผลเรื่องของการเก็บภาษีที่จะเก็บแพงขึ้นตามสัดส่วนของความกว้างของอาคารด้านประชิดถนนหรือทางสัญจรที่มากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะที่พบเห็นได้ในการพัฒนาอาคารเรือนแถวในประเทศอื่นๆ เช่นกันเช่น ญี่ปุ่น มาเลเซีย หรือสิงคโปร์

พัฒนาการของผังชุมชนตลาดริมน้ำที่มีเรือนแถวค้าขายวางตัวตั้งฉากกับแม่น้ำเชื่อว่าจะไม่พบเห็นเลย แต่ส่วนใหญ่มักจะพบเห็นได้ในชุมชนตลาดที่เขยิบตัวออกมาจากริมแม่น้ำพอสมควร และมีเส้นทางสัญจรทางบกวิ่งตรงไปสู่ริมแม่น้ำ ทำให้ชุมชนพัฒนาขึ้นมาตามสองฝั่งของเส้นทางสัญจรทางบกเป็นหลักมากกว่าที่จะยึดการพัฒนาขนานไปตามริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งหลายแห่งไม่ได้เป็นชุมชนตลาดริมแม่น้ำเสียทีเดียว แต่เป็นชุมชนตลาดที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากริมฝั่งแม่น้ำ และมีเส้นทางสัญจรทางบกเชื่อมต่อกับชุมชนกับริมฝั่งแม่น้ำอีกที ลักษณะเช่นนี้สามารถสังเกตเห็นได้เช่นที่ ตลาดท่าช้าง ริมแม่น้ำสุพรรณบุรี อำเภอบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี และตลาดถนนนางู ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี

ขณะเดียวกันตลาดที่มีการพัฒนามาจากกลุ่มอาคารเรือนแถวค้าขายที่วางตัวขนานกับแม่น้ำแต่แรกเริ่ม แต่หลังจากนั้นการขยายตัวของชุมชนริมน้ำเข้าไปยังฝั่งแผ่นดิน เลือกที่จะพัฒนาไปในทิศทางตั้งฉากกับแนวขนานแม่น้ำก็พบเห็นได้ทั่วไป เนื่องจากเป็นแนวทางการพัฒนาขยายตัวของตลาดที่เอื้อให้การสัญจรจากกลุ่มอาคารเรือนแถวชุดที่พัฒนาขึ้นที่หลังเข้าสู่พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเป็นไปได้สะดวก ไม่ถูกกั้นขวางจากอาคารที่วางตัวขนานแม่น้ำหลายชั้น ตลาดริมน้ำที่มีรูปแบบการพัฒนาของชุมชนในลักษณะเช่นนี้สามารถพบเห็นได้ในตลาดขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงตามริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรีในปัจจุบัน เช่น ตลาดสามชุก และตลาดศรีประจันต์

ภาพ 5-3 ผังเมืองตลาดเก่าห้อง และองค์ประกอบหลักในชุมชน

ลักษณะการวางผัง และการพัฒนาเติบโตของผังเมืองตลาดที่กล่าวถึงข้างต้น แตกต่างจากการวางผังแต่แรกเริ่ม และพัฒนาการของผังเมืองตลาดเก่าห้องอย่างสิ้นเชิง ซึ่งทำให้ตลาดเก่าห้องมีลักษณะเด่นที่พิเศษกว่าตลาดอื่นๆ ไม่ว่าจะเข้าถึงจากเส้นทางสัญจรทางน้ำผ่านแม่น้ำสุพรรณบุรี หรือจากทางหลวงหมายเลข 3351 ก็ตาม เพราะผังตลาดทั้งหมดต่างวางตัวตั้งฉากกับเส้นทางการเข้าถึงทั้งสองแบบ

ผังเมืองตลาดเก่าห้องสามารถแยกออกได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ๆด้วยกันตามพัฒนาการของตลาดคือ ตลาดบน ตลาดกลาง และตลาดล่าง ตามที่แสดงในภาพ 5-3, 5-4 และ 5-5 โดยองค์ประกอบหลักของตลาดคือ เรือนแถวค้าขาย และตัวตลาดต่างวางตัวตั้งฉากกับแม่น้ำสุพรรณบุรี โดยแต่ละตลาดจะมีการวางผังที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามแต่ละองค์ประกอบแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้น และจัดวางลงในตลาดย่อยแต่ละแห่ง ที่ถูกสร้างเพิ่มเติมขยายขึ้นมาในแต่ละยุค

ตลาดล่างซึ่งเป็นตลาดที่สร้างขึ้นก่อนตลาดย่อยอื่นเป็นตลาดที่เก่าแก่ที่สุด และเป็นจุดเริ่มต้นของเมืองตลาดเก่าห้องทั้งหมดในปัจจุบัน มีอายุประมาณเกือบ 90 ปี ถูกสร้างขึ้นโดยนายบุญรอด เหลียงพานิช ซึ่งเป็นชาวจีนที่อพยพมาจากกรุงเทพฯ มาทำมาค้าขายในบริเวณบ้านเก่าห้อง และได้แต่งงานกับหลานสาวของขุนกำแหงฤทธิ์ ซึ่งเป็นกำนันบ้านเก่าห้องในสมัยรัชกาลที่ 5 และเป็นผู้สร้างบ้านห้องที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามตลาดเก่าห้อง หลานสาวของขุนกำแหงฤทธิ์คนดังกล่าวคือ นางแพ ซึ่งเป็นป้าของคุณวิบูลย์ ประทีปทอง เจ้าของบ้านเก่าห้องในปัจจุบัน หลังจากแต่งงานและประกอบอาชีพค้าขายจากแพที่สร้างไว้หน้าบ้านเก่าห้องจนมีฐานะขึ้นมาแล้ว โจรได้ปล้นแพ และทำร้ายนางแพจนเสียชีวิต หลังจากนั้นนายบุญรอดจึงคิดที่จะสร้างตลาดเก่าห้องขึ้นมาแทน เพื่อโยกย้ายกิจการค้าขายที่อยู่บนแพไปไว้บนบกในฝั่งตรงข้ามบ้านเก่าห้องแทน เจ้าของตลาดล่างในปัจจุบันคือ นายอุดม ทุ้ไพบระ ซึ่งเป็นทายาทของนายบุญรอด

ด้วยเหตุผลที่ต้องการย้ายกิจกรรมค้าขายจากบนแพมาไว้บนบกแทน ในบริเวณตลาดล่างจึงมีอาคารตลาดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งเป็นอาคารโถงขนาดใหญ่ โถงไม่มีผนังทั้ง 4 ด้าน อาคารเรือนแถวค้าขายส่วนใหญ่ของตลาดล่างถูกสร้างล้อมอาคารโถงตลาดนี้ นอกจากนี้ยังมีหอดูโจรที่เป็นองค์ประกอบหลักในการวางผังออกแบบตลาดล่างนี้ หอดูโจรถูกเปิดใช้ในปี พ.ศ. 2477 ซึ่งทำให้หอดูโจรมีอายุประมาณ 80 ปีในปัจจุบัน ซึ่งการวางตำแหน่งหอดูโจรอยู่ในตำแหน่งที่ใกล้กับอาคารโถงตลาด ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน และอยู่ในตำแหน่งที่อยู่เยื้องขึ้นจากกึ่งกลางด้านสกัดของอาคารโถงตลาดขึ้นมาทางด้านเหนือเล็กน้อยทำให้มุมมองการมองเห็นจากด้านบนหอดูโจรสามารถหลบยอดจั่วหลังคาด้านสกัด ซึ่งเป็นจุดสูงสุดได้ การขยับหลบไปทางด้านทิศเหนือยังทำให้ แนวมุมมองที่เกิดไปยังด้านทิศตะวันตกของชุมชน เมื่อมองจากบนหอดูโจรตรงกับแนวถนนทางเข้าตลาดจากทางทิศตะวันตก ทำให้สามารถมองเห็นคนที่สัญจรไปมาเบื้องต้นตามแนวถนนเข้าสู่ตลาดได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ถ้าพิจารณาจากตำแหน่งกึ่งกลางของตลาด การวางตำแหน่งหอดูโจร ให้อยู่เยื้องไปทางด้านฝั่งแม่น้ำมากกว่าทางฝั่งถนน แสดงให้เห็นว่าหอดูโจรให้ความสำคัญกับการสังเกตการเคลื่อนไหวของการทำกิจกรรมค้าขาย และดำเนินชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้งการป้องกันการเข้ามาปล้นสะดมของโจรต่างๆ จากทางฝั่งแม่น้ำมากกว่าจากทางบก ปลายสุดของตลาดด้านทิศตะวันออกที่มุ่งสู่มแม่น้ำมีท่าเรือขนสินค้า

อยู่ 1 ทำซึ่งเชื่อมต่อกับอาคารโถงตลาด และเรือนแถวค้าขายได้ทั้งหมดด้วยทางเดินภายในชุมชน การจัดวางองค์ประกอบซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของชุมชนตลาดล่างที่กล่าวถึงเหล่านี้ ทำให้พื้นที่ตลาดล่างมีการวางผังออกแบบดังที่ปรากฏออกมาให้เห็นในปัจจุบัน และส่งผลต่อการวางตำแหน่ง และออกแบบเรือนแถวค้าขายของทั้งชุมชนตลาดล่าง

ตลาดกลางถูกพัฒนาขึ้น ขยับขยายต่อออกมาจากตลาดล่างทางด้านทิศเหนือ ในแนวขนานกับผังชุมชนตลาดล่าง ซึ่งทำให้ผังชุมชนตลาดล่างวางตัวตั้งฉากกับแม่น้ำสุพรรณบุรีเช่นกัน ปีพ.ศ.ที่ตลาดกลางได้รับการก่อสร้างไม่ปรากฏหลักฐานหรือข้อมูลที่แน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าผังชุมชนได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากตลาดล่างในระยะเวลาตามหลังไล่เลี่ยกันต่อมาไม่นาน เนื่องจากในตลาดกลางมีโรงสีข้าว ซึ่งมีนายทองดีเป็นเจ้าของ และสร้างขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกับเรือนแถวค้าขายในตลาดล่าง เพราะนายบุญรอดกับนายทองดีได้ซื้อที่ดินในบริเวณตลาดนี้ด้วยกันแล้วมาแบ่งคนละครึ่ง⁴² ปัจจุบันตลาดกลางนี้มีนายสุกชัย นรานนท์กิจติกุลเป็นเจ้าของ หลังจากโรงสีได้ถูกสร้างขึ้นมาได้ระยะเวลาหนึ่ง จึงได้มีการสร้างเรือนแถวขึ้นทางด้านทิศเหนือของโรงสี และด้านหลังโรงสีทางทิศตะวันตก ลึกเข้ามาจากฝั่งแม่น้ำโรงสีของตลาดกลางจึงเปรียบเสมือนเป็นองค์ประกอบศูนย์กลางของพื้นที่ตลาดกลางทั้งหมด ซึ่งรอบๆ โรงสียังล้อมรอบไปด้วยยังข้าวโบราณหลายหลัง และด้านประชิดแม่น้ำมีท่าเรือขนถ่ายสินค้า 2 ท่า

ตลาดบนเป็นตลาดที่ใหม่ที่สุด ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของตลาดกลาง ตลาดบนถูกสร้างในลักษณะเดียวกับตลาดย่อยทั้งสองก่อนหน้านี้ คือสร้างในทิศทางตั้งฉากกับแม่น้ำสุพรรณบุรี โดยมีองค์ประกอบหลักคือ แกนทางเดินตรงกลางตลาด ซึ่งพุ่งเป็นเส้นตรงจากริมฝั่งแม่น้ำซึ่งมีท่าเรืออยู่ที่ปลายสุด วิ่งเข้าสู่แผ่นดิน สองฝากฝั่งของทางเดินตรงกลางนี้ ขนาบด้วยเรือนแถวค้าขายสองชั้น ซึ่งมีระเบียงทางเดินด้านหน้าในชั้นบน เชื่อมเรือนแถวค้าขายทั้งหมดในแต่ละฝั่งเข้าด้วยกัน ด้านหลังของเรือนแถวค้าขายด้านทิศเหนือของแกนทางเดินกลาง เป็นที่ตั้งของกลุ่มเรือนแถวค้าขายชั้นเดียว ตลอดทั้งสองฝั่งถนนซึ่งรถยนต์สามารถสัญจรไปมาได้ กลุ่มเรือนแถวค้าขายกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่สร้างขึ้นหลังสุดตามถนนที่ได้รับการก่อสร้างขึ้น ซึ่งปลายสุดของถนนด้านประชิดแม่น้ำสุพรรณบุรีมีสะพานมิตรภาพเก้าห้อง-ลานคา ที่ทำหน้าที่เชื่อมชุมชนบ้านเก้าห้องและวัดลานคาที่ตั้งอยู่ในฝั่งตรงข้ามเข้ากับชุมชนตลาดเก้าห้อง ตลาดบนมีเจ้าของเดิมคือ พระชาญสุวรรณเขต แต่ในปัจจุบันเป็นกรรมสิทธิ์ของ นางสาวสุนทร ยะมะรัต

5.2.1.2 สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบในพื้นที่

องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในตลาดย่อยทั้งสามคือ เรือนแถวค้าขาย ซึ่งวางตัวกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ของตลาดย่อยทั้งสามโดยเรือนแถวค้าขายเกือบทั้งหมดถูกออกแบบวางผังให้ทางเข้าเรือนอยู่ในทิศทางตั้งฉากกับแนวริมฝั่งแม่น้ำ ถนนและทางเดินในชุมชนทำหน้าที่เชื่อมต่อเรือนแถวค้าขาย และองค์ประกอบอื่นๆในพื้นที่เข้าด้วยกัน และไปมาหาสู่กันได้โดยไม่ต้องออกจากตลาดหนึ่งเพื่อเข้าสู่อีกตลาดหนึ่ง แต่มีทางเดินที่ตัดขวาง เชื่อมตลาดย่อยทั้งสามตามระยะต่างๆเข้าด้วยกัน

⁴² สัมภาษณ์ อุดม ทัพไพเราะ อ้างใน หน้าฝน. 2547. หน้า 89

เรือนแถวค้าขายของตลาดเก่าห้องถึงแม้จะมีอายุไม่นานนับร้อยปี แต่ก็มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่สมควรได้รับการศึกษา และอนุรักษ์ฟื้นฟูให้มีสภาพดี และใช้งานได้อย่างเหมาะสมต่อไปในอนาคต เรือนแถวในเมืองตลาดเก่าห้องนี้สามารถแบ่งเป็นประเภทตามลักษณะทางสถาปัตยกรรมได้ 3 ประเภทใหญ่ๆด้วยกันคือ

1. เรือนแถวค้าขายแบบชั้นเดียว

เรือนแถวค้าขายแบบชั้นเดียวนี้มีอยู่กลุ่มเดียว โดยตั้งอยู่ในบริเวณด้านเหนือสุดของตลาดบนริมสองฝั่งถนนที่ข้ามไปสู่วัดลานคาในฝั่งตรงกันข้าม เรือนแถวกลุ่มนี้มีชุดหลังคาเดียวกันตลอดในแต่ละฝากถนน มีหลังคาบางช่วงของเรือนแถวบางหลังที่มีการยกความสูงของหลังคาขึ้น ซึ่งทำให้อาคารหลังนั้นสามารถรับความสูงได้เป็นสองชั้นเต็ม ในขณะที่หลังอื่นๆจะเป็นชั้นลอยในส่วนด้านหลังของอาคาร เพื่อเป็นที่พักอาศัยหรือเก็บของ ซึ่งทำให้ความสูงของชั้นลอยที่ต่อเนื่องขึ้นไปมีระยะที่ต่ำมาก การเข้าถึงกระทำได้โดยบันไดเล็กๆที่สร้างแนบชิดผนังด้านใดด้านหนึ่ง ระบบพื้นที่ใช้สอยมักใช้ส่วนหน้าของอาคารเป็นที่ค้าขาย จอดรถ หรือประกอบกิจกรรมระหว่างวัน ในขณะที่พื้นที่ที่เขยิบลึกเข้ามาในอาคารมักถูกใช้เป็นส่วนพักผ่อน ทานอาหาร หรือนอน ในกรณีที่หลังนั้นๆไม่ได้ทำการต่อเติมชั้นลอยเพื่อใช้เป็นห้องนอน ด้านหน้าของอาคารมีชายคาปีกนกยื่นยาวต่อจากหลังคาหลักออกมาปกคลุมด้านหน้าของอาคาร ซึ่งสามารถเปิดออกได้ตลอดช่วงความกว้าง เนื่องจากเป็นประตูบานเฟี้ยมแผ่นไม้กระดานหน้าแคบ แต่บางหลังได้ปรับเปลี่ยนเป็นประตูบานเหล็กยึดไปแล้ว เรือนแถวชุดนี้มีทั้งหมด 35 คูหาในด้าน

ภาพ 5-11 เรือนแถวแบบชั้นเดียวสองฝั่งถนนข้ามไปสู่วัดลานคา (ซ้าย) บางหลังถูกปรับเป็นสองชั้น (ขวา)

ทิศเหนือของถนน และ 30 คูหาในด้านทิศใต้ของถนน โดยบางห้องอาจมี 2 คูหา 3 คูหา หรือมากที่สุดที่ 4 คูหาต่อเนื่องกันเป็นห้องเดี่ยวขนาดใหญ่ เรือนแถวกลุ่มนี้น่าจะมีอายุไม่นานมากนัก และพัฒนาขึ้นมาตามการมาถึงของถนนที่ข้ามไปสู่วัดลานคาในฝั่งตรงข้าม เนื่องจากการก่อสร้างใช้โครงสร้างที่เรียบง่ายประหยัด ไร้การประดับตกแต่งในรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม ซึ่งน่าจะเป็นด้วยวัตถุประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อให้เช่าเป็นหลัก จากการขยายตัวต่อเนื่องมาเรื่อยๆจากตลาดล่าง ตลาดกลาง สู่ตลาดบน และต่อเนื่องมายังด้านหลังทางเหนือสุดของตลาดบน

2. เรือนแถวค้าขายแบบสองชั้น

เรือนแถวค้าขายแบบสองชั้นในตลาดเก่าห้องมีหลายรูปแบบ แตกต่างกันไปตามการสร้างในแต่ละยุคแต่ละเจ้าของ แต่จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ แบบมีระเบียงทางเดินในชั้นบน และแบบไม่มีระเบียงทางเดิน

เรือนแถวแบบสองชั้นที่มีระเบียงทางเดินในชั้นบน พบเห็นได้เฉพาะในบริเวณสองฝั่งทางเดินลงสู่ท่าเรือริมฝั่งแม่น้ำของพื้นที่ตลาดบน เรือนแถวชุดนี้ไม่ได้ถูกสร้างในคราวเดียวกันทั้งหมด แต่ถูกสร้างเป็นช่วงๆ ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้จากลวดลายราวระเบียงกันตกที่มีลักษณะต่างกันเป็นชุดๆไป อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีระเบียงเชื่อมต่อกันเป็นแนวยาวตลอด ตั้งแต่ปากทางเข้าตลาดจากฝั่งถนนถึงริมท่าหน้า แต่ก็ไม่สามารถใช้เดินทางได้ตลอดแนว เนื่องจากการกันผนังหรือราวเป็นระยะๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากเหตุผลข้างต้นที่เรือนแถวถูกสร้างขึ้นมากคนละชุด และมีบางส่วนที่ถูกกันขึ้นภายหลังจากผู้เช่าเรือนแถวในแต่ละยุค ตำแหน่งและลักษณะของช่องเปิดประตูหน้าต่างที่ไม่เหมือนกัน ยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงระยะเวลาที่ถูกสร้างขึ้นคนละชุด แต่ในภาพรวมของลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารเรือนแถวชุดนี้แล้ว นับว่ามีความกลมกลืนในมวล และรูปทรงเป็นอย่างยิ่ง มีความงามทางภูมิทัศน์ด้วยลักษณะของการเป็นเส้นนำสายตา ที่เกิดจากความสมมาตรในการวางผัง และการลดชั้นเปิดช่องระบายอากาศของระนาบหลังคาระหว่างหลังคาคลุมอาคารเรือนแถวยาวเป็นชุดเดียวทั้งสองฝั่ง ซึ่งหลังคาคลุมทางเดินตรงกลางเรือนแถวชุดนี้มีสองชั้น พื้นที่ในชั้นล่างบริเวณด้านหน้าของอาคารส่วนใหญ่มักถูกใช้เป็นพื้นที่สำหรับประกอบกิจการค้า บริการ และทำกิจกรรมระหว่างวันอื่นๆ ในขณะที่บริเวณด้านหลังของอาคารเป็นพื้นที่บริการต่างๆ เช่น ห้องน้ำ ห้องครัว ห้องรับประทานอาหาร และบันไดขึ้นชั้นสองเป็นส่วนใหญ่ ในชั้นสองพื้นที่บริเวณที่ติดกับด้านหน้าของอาคารสามารถเข้าถึงได้จากบันไดที่วิ่งขึ้นมาจากพื้นที่บริเวณด้าน

ภาพ 5-12 เรือนแถวแบบสองชั้นมีระเบียงทางเดินชั้นบน และหลังคาคลุมทางเดินตรงกลาง (ซ้าย)

รูปแบบที่หลากหลายของเรือนแถวในชุดนี้ (กลาง - ขวา)

หลังของชั้นหนึ่ง ซึ่งเกือบทั้งหมดของอาคารในกลุ่มนี้ใช้พื้นที่บริเวณนี้เพื่อการพักอาศัยหลับนอนเป็นหลัก ในบริเวณพื้นที่ส่วนหลังของชั้นสองเป็นพื้นที่เปิดโล่งที่เชื่อมต่อไปยังชั้นหนึ่ง จึงทำให้พื้นที่ส่วน

หลังของชั้นหนึ่งโล่งจนถึงหลังคา ทางเข้าด้านหน้าชั้นหนึ่งแต่เดิมเป็นประตูบานเฟี้ยมแผ่นไม้กระดาน หน้าแคบ ซึ่งทำให้สามารถเปิดออกได้ตลอดทั้งความกว้างของแต่ละคูหา ปัจจุบันประตูบานเฟี้ยมเหล่านี้ในบางหลังถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นประตูเหล็กยึด หรือประตูบานเปิดทั่วไป ในชั้นสองแต่ดั้งเดิมมีประตูบานเปิดคู่เปิดออกสู่ระเบียงด้านหน้า รวมทั้งหน้าต่างบานเปิดเช่นกัน แต่ตำแหน่งและรูปแบบอาจแตกต่างกันไปตามแต่ละคูหา เนื่องจากผ่านการดัดแปลงต่อเติมจากผู้เช่ามาหลายรุ่น เรือนแถวชุดนี้มีทั้งหมด 31 คูหาในด้านทิศเหนือ และ 30 คูหาในด้านทิศใต้ของทางเดินกลาง โดยบางห้องอาจมี 2 คูหา 3 คูหา 4 คูหาหรือมากที่สุดที่ 5 คูหาต่อเนื่องกันเป็นห้องเดี่ยวขนาดใหญ่

เรือนแถวแบบสองชั้นที่มีระเบียงทางเดินในชั้นบนยังสามารถพบเห็นได้ในตำแหน่งอื่นๆ ภายในตลาดด้วยเช่นกันเช่น เรือนแถวหลังปลายสุดทางออกสู่ถนนในตลาดกลาง และเรือนแถวหลังหัวมุม หน้าอาคารโรงตลาดด้านทิศตะวันตก

ภาพ 5-13 เรือนแถวแบบสองชั้นที่มีระเบียงทางเดินชั้นบนหลังปลายสุดทางออกสู่ถนนในตลาดกลาง (ซ้าย) และหลังหัวมุมหน้าอาคารโรงตลาดด้านทิศตะวันตก (ขวา)

เรือนแถวแบบสองชั้นที่ไม่มีระเบียงทางเดิน พบเห็นได้ทั่วไปนอกเหนือจากในบริเวณที่กล่าวถึงไปในข้างต้น โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ แบบสองชั้นเต็ม และแบบชั้นลอย

เรือนแถวแบบสองชั้นเต็มไม่มีระเบียงทางเดิน เป็นแบบที่มีความสูงของอาคารในชั้นสองเต็ม ความสูงปกติทั่วไป ทำให้การใช้พื้นที่ในชั้นสองเป็นไปได้อย่างสะดวก โดยทั่วไปการจัดระเบียบพื้นที่ใช้สอยจะไม่แตกต่างจากเรือนแถวชนิดอื่นๆ มากนัก ลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากเรือนแถวแบบอื่นๆ คือ รูปด้านหน้าเมื่อมองจากภายนอกจะเห็นเป็นสองชั้นได้อย่างชัดเจน โดยไม่มีระเบียงทางเดินด้านหน้าแต่อย่างใด เรือนแถวชนิดนี้พบเห็นได้ทั่วไปในตลาดล่าง โดยเฉพาะในบริเวณกลุ่มเรือนแถวด้านทิศเหนือของตลาดล่าง ในขณะที่เรือนแถวแบบชั้นลอยไม่มีระเบียงทางเดิน จะพบเป็นส่วนใหญ่ในบริเวณกลุ่มเรือนแถวทางด้านทิศใต้ของตลาดล่าง ซึ่งเรือนแถวกลุ่มนี้เมื่อมองจากภายนอกจะดูเหมือนเป็นอาคารชั้นเดียว ที่มีหลังคาทรงจั่วสูง แต่ภายในจะมีชั้นลอย โดยเฉพาะในพื้นที่ส่วนด้านหลัง ซึ่งมีลักษณะเป็นเหมือนห้องใต้หลังคา โดยมีประโยชน์ใช้สอยหลักเพื่อเป็นส่วนพักอาศัยหลับนอนเป็นหลัก แต่ด้วยลักษณะของการเป็นชั้นลอยทำให้มีความเชื่อมโยงกับชั้นล่างในบริเวณที่เปิดโล่งขึ้นข้างบนจนถึงหลังคา ทำให้พื้นที่ภายในทั้งหมดต่อเนื่องกัน ไม่คับแคบเหมือนที่รู้สึกโดยการสังเกตจากภายนอก

ภาพ 5-14 เรือนแถวแบบสองชั้นที่ไม่มีระเบียบทางเดินแบบสองชั้นเต็ม (ซ้าย) และแบบชั้นลอย (ขวา)

นอกจากสถาปัตยกรรมเรือนแถวแล้วยังมีอาคารที่เป็นองค์ประกอบหลักสำคัญที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตลาดเก่าห้องคือ อาคารโรงตลาด และยุ้งข้าว ในขณะที่อาคารโรงสีข้าวของนายทองดี ถ้าอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ก็คาดว่าจะมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นด้วยเช่นกัน แต่ด้วยสภาพที่ทรุดโทรมลงไปมากจนแทบไม่เหลือสภาพเค้าโครงร่างดั้งเดิม ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์หรืออธิบายถึงได้สภาพดั้งเดิม

อาคารโรงตลาด เป็นอาคารศาลาโล่งไม่มีผนังทั้งสี่ด้าน โครงสร้างเป็นไม้ หลังคามุงสังกะสี มีขนาดกว้างยาวทั้งหมดประมาณ 16 x 27 เมตร ลักษณะเด่นของอาคารคือ การมีหลังคาทรงจั่วเป็นหลังคาประธาน โดยมีหลังคาเพิงหมาแหงนเสริมเข้าไปชนที่ด้านยาวของอาคารเพียงด้านเดียว ซึ่งจากการสันนิษฐานคาดว่าน่าจะเป็นการต่อเติมขึ้นในภายหลังเข้ากับหลังคาทรงจั่วอีกที อย่างไรก็ตามอาคารโรงตลาดนี้ไม่ใช่อาคารเดิมแต่แรกเริ่มเดิมทีที่ทำการก่อสร้างตลาด

ภาพ 5-15 อาคารโรงตลาดในบริเวณตลาดล่าง

ยุ้งข้าวที่ยังคงเหลือโครงสร้างและผนังพอให้เห็นเค้าโครงของอาคารเมื่อแรกสร้างได้ในระดับหนึ่ง เป็นอาคารยุ้งข้าวขนาดใหญ่โครงสร้างไม้ โดยมีไม้ตีทางนอนยึดโยงผนังและเสาโครงสร้างไว้เข้าด้วยกัน ผนังของอาคารทำจากไม้ไผ่ฉาบทับด้วยดินโคลน ผสมกับวัสดุประสานจำพวกหญ้าหรือฟาง ซึ่ง

แสดงออกให้เห็นถึงเชิงช่างในท้องถิ่นในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี ในขณะที่พื้นถนนบริเวณหน้าโรงสีใกล้เคียงกับบริเวณที่ยังชาวตั้งอยู่ ปูด้วยอิฐโบราณก้อนใหญ่โดยวางเรียงชิดติดกัน เพื่อไว้รับน้ำหนักบรรทุกสำหรับพาหนะที่ใช้ในการขนย้ายข้าวได้ดีกว่าพื้นดินปกติ

ภาพ 5-16 ยังข้าวในบริเวณตลาดกลาง

5.2.2 พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบ เศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างของชุมชน

ลักษณะทางเศรษฐกิจของตลาดเก่าห้องเกิดขึ้น และพัฒนามาจากที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลาวพวนที่อพยพเข้ามาด้วยสาเหตุต่างๆ เช่น หนีภัยสงคราม หาทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยการอพยพของชาวลาวพวนมายังพื้นที่บริเวณนี้เริ่มมีความเด่นชัดมากขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า นอกจากกลุ่มไทยและลาวพวนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ในช่วงแรก ยังมีกลุ่มชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ด้วย เพียงแต่ในช่วงแรกยังมีจำนวนไม่มากนัก⁴³ เนื่องจากชาวจีนส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่บริเวณอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐมมากกว่าจังหวัดสุพรรณบุรี เพราะในปลายรัชกาลที่ 2- รัชกาลที่ 4 ชาวจีนส่วนใหญ่มักเป็นแรงงานไปรับจ้างในโรงงานน้ำตาลที่นครชัยศรี ชาวจีนในยุคนี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเรือหรือเรือนแพเป็นส่วนใหญ่

การขุดคลองเพื่อขยายพื้นที่ทำนาในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยเฉพาะคลองในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเช่น คลองเจดีย์บูชา คลองมหาสวัสดิ์ คลองดำเนินสะดวก และคลองภาษีเจริญ และการขุดคลองเพิ่มในสมัยรัชกาลที่ 5 รวมทั้งการพัฒนาเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ – มหาชัย และสายกรุงเทพฯ – เพชรบุรี ทำให้พื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเจริญขึ้นมาก เศรษฐกิจขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะบริเวณลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรีตอนล่างบริเวณจังหวัดนครปฐม และสมุทรสาคร นอกจากนี้การยกเลิกระบบไพร่และทาส ทำให้ลาวพวนทางด้านฝั่งบ้านเก่าห้องมีโยกย้ายการตั้งถิ่นฐานขยายตัวไปอีกฝั่งของแม่น้ำ ประชากรเริ่มหนาแน่นขึ้น ส่งผลให้ชุมชนและเศรษฐกิจการค้าในพื้นที่มีการขยายตัวโดยเริ่มจากเรือนแพขายสินค้า และขยายเป็นเรือนแถวชุดแรกขึ้นในยุคต่อมา เมื่อการค้าเจริญรุ่งเรือง

⁴³ เจริญ สวัสดิ์ ป., พ่อongผู้ใจบุญ, “สุพรรณบุรี: ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพเจ้าแกมบุตรอดและอุปาสิกาสัมจีน เหลียงพาณิช”, 2508, หน้า 4.

มากขึ้น มีการสร้างเรือนแถวเพิ่มเติมขึ้นเรื่อยๆในแต่ละยุคขยายจากตลาดล่างไปสู่ตลาดบน มีโรงสี ทำเรือ โรงฝืน ตลาด ศาลเจ้า วัด เกิดขึ้นในชุมชนจนเป็นเมืองขนาดย่อมเมืองหนึ่ง นอกจากนี้ยังมี โรงเลื่อยขนาดใหญ่ในตลาดบน มีท่าเรือและที่ทำการของบริษัท สุพรรณชนสง์ จำกัด ในตลาดล่าง ซึ่งให้บริการเรือโดยสารประจำทาง วิ่งระหว่างจังหวัดสุพรรณบุรี – กรุงเทพฯ ด้วยเหตุนี้ ชุมชนตลาดเก่า ห้างจึงกลายเป็นชุมชนการค้าขนาดใหญ่ ที่มีท่าเรือถึง 4 ท่า แบ่ง 2 ท่าไว้สำหรับขนส่งข้าวเปลือกและ ข้าวสาร อีก 2 ท่า สำหรับขนสินค้ามาที่ตลาดและเป็นท่าเรือคมนาคมของชาวบ้านด้วย จากงานวิจัยก่อนหน้านี้⁴⁴ ผู้วิจัยพบข้อมูลที่สอดคล้องกันว่าการขยายตัวของตลาดและเรือนค้าขายพื้นถิ่น มีปัจจัยจาก ปริมาณสินค้าที่หลากหลาย การเพิ่มปริมาณสินค้าจากชุมชนข้างเคียง การเพิ่มปริมาณของผู้ค้าขาย และการเพิ่มปริมาณของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2500 ประเทศไทยเริ่มมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ แห่งชาติขึ้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคสาธารณูปการ ส่งผลให้มีการพัฒนา ระบบถนนในพื้นที่ขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาถนนสาย 3351 และสาย 340 ซึ่งเป็นเส้นทางที่สร้างขนาน ไปกับแม่น้ำสุพรรณบุรีทั้งสองฝั่ง ส่งผลให้การพึ่งพิงการคมนาคมทางน้ำเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการ คมนาคมทางบกมีความสะดวกและรวดเร็วกว่า ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อบทบาทของ ชุมชนตลาดเก่าห้องเนื่องจากการสัญจรไปยังกรุงเทพ หรือเมืองหลักอื่นๆ ไม่จำเป็นต้องผ่านชุมชนแห่ง นี้อีกต่อไป ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเริ่มออกไปหางานทำนอกพื้นที่ ชุมชนกลายเป็นชุมชนพักอาศัย และ ประกอบกิจการเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น

ช่วงระยะเวลายาวนานที่ผ่านมา ถึงแม้ชุมชนตลาดเก่าห้องจะเจียบเหงาลงกว่าแต่ก่อนมาก และแทบจะไม่มีมีการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด เนื่องจากการเป็นศูนย์กลางการค้าขายในฐานะ เมืองตลาดได้สูญสิ้นไปหมดแล้ว มีแต่การประกอบกิจการเล็กๆภายในชุมชนเท่านั้น เช่น รับจ้างเย็บผ้า ขายของชำ ร้านเกมส์ ร้านเสริมสวย และรับทำป้าย ซึ่งทำให้เกิดการหมุนเวียนของเศรษฐกิจในชุมชนที่ น้อยมาก และเป็นไปในลักษณะพอเพียงเพื่อยังชีพ ซึ่งไม่ได้เป็นการทำเกษตรกรรมเหมือนดังสมัยก่อน มีเพียงร้านทำขนมเปี๊ยะตั้งกู่ก่ หรือร้านจันอับเท่านั้นที่มีลักษณะการทำกิจการค้าขายที่ชัดเจน (ดูหา เลขที่ 121-122 ในภาพที่ 5-9) และมีการดำเนินธุรกิจที่เป็นรูปธรรม และสามารถดึงเม็ดเงินจากภายนอก เข้ามายังภายในชุมชนได้ นอกเหนือจากนั้นจะเป็นแนวโน้มในลักษณะที่ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนตลาด หดตัวลง และเม็ดเงินถูกดึงออกไปนอกชุมชน เช่น การจัดตลาดนัดในบริเวณลานจอดรถหน้าทำการ เทศบาลตำบลบางปลาหมอสำปด้าห์ละสองครั้ง ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่คือ ผู้อยู่อาศัยในบริเวณตลาดเก่าห้อง และในบริเวณตำบลบางปลาหมอเอง

ถึงแม้ผู้อยู่อาศัยในตลาดเก่าห้องในปัจจุบันเกือบทั้งหมดจะเป็นผู้เช่าก็ตาม แต่ก็เป็นผู้ที่มี ภูมิลำเนาเดิมอยู่ในบริเวณตลาดเก่าห้อง หรือบ้านเก่าห้องเป็นจำนวนมาก หัวหน้าครอบครัวในหลายๆ คูหาเป็นผู้ที่เกิดและอาศัยอยู่ในตลาดเก่าห้องมาโดยตลอด และเห็นความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ครั้งตลาดยัง รุ่งเรือง จนกระทั่งเจียบเหงาไร้ผู้คนดังเช่นในปัจจุบัน ผู้อยู่อาศัยที่เกิดที่ตลาดเก่าห้องและอยู่อาศัยใน ตลาดมาโดยตลอดช่วงอายุของตนนานถึง 74 ปีในตลาดล่าง 76 ปีในตลาดกลาง และ 72 ปีในตลาดบน

⁴⁴ อรศิริ ปาณินท์ และผศ.สมคิด จิระทัศนกุล, “เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง”, กรุงเทพฯ: เจ พรีน, 2544, หน้า 268.

แสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่ของตัวตลาดได้เป็นอย่างดี ตามตาราง 5-2 จำนวนผู้อยู่อาศัยในแต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่ มีประมาณ 2-3 คน มีเพียงบางหลังที่มีสมาชิกอาศัยกันอย่างหนาแน่นกว่า 6 คนขึ้นไป ซึ่งพบเป็นจำนวนน้อยมาก การแก้ปัญหาของความแออัดของจำนวนผู้อยู่อาศัยที่มีมาก กระทำโดยการครอบครองเรือนแถวโดยการเช่าให้มากกว่าหนึ่งคูหาเป็นสอง หรือสาม หรือสี่ หรือแม้กระทั่งมากถึงห้าคูหา มีเพียงครัวเรือนเดียวที่ทำการเช่าเพียงคูหาเดียวแต่มีสมาชิกอาศัยอยู่ภายในมากถึง 9 คน ลักษณะการครองครองที่อยู่อาศัยในปัจจุบันที่ผู้อยู่อาศัยเกือบทั้งหมดเป็นผู้เช่า ซึ่งมีค่าเช่าที่ถูกมากอยู่ในหลักร้อยต่อหนึ่งคูหา ซึ่งแต่ละคูหามีค่าเช่าที่ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับเจ้าของผู้ครอบครองในแต่ละกลุ่ม ความกว้างขวาง และสภาพของพื้นที่ใช้สอยภายใน จำนวนคูหาที่เช่า และรูปแบบการเช่าว่าเช่าตรงกับเจ้าของ หรือว่าเช่าช่วง อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์ค่าเช่าโดยทั่วไปถือว่าเรือนแถวในตลาดเก่าห้องมีค่าเช่าในระดับที่ต่ำ ถึงต่ำมาก แสดงให้เห็นถึงการเป็นชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยมากกว่าการเป็นชุมชนทางการค้าเหมือนเช่นในอดีต เนื่องจากอาคารในชุมชนทางการค้ามักจะมีเกณฑ์ค่าเช่าที่สูงกว่าชุมชนอยู่อาศัยอยู่มาก ค่าเช่าที่ต่ำน่าจะเป็นข้อได้เปรียบในการสร้างต้นทุนที่ต่ำในการประกอบธุรกิจการค้า แต่โดยสัดส่วนของจำนวนคูหาของเรือนแถวทั้งหมดแล้ว มีผู้เช่าอาคารเพื่อทำการค้าขายประกอบธุรกิจภายในตลาดเก่าห้องน้อยมาก ตรงกันข้ามค่าเช่าที่ต่ำก็ไม่สามารถดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่ หรือมาประกอบธุรกิจการค้าได้มากขึ้น แต่กลับมีเรือนแถวปิดร้างไว้ผู้มาเช่าอาศัยเป็นเวลานานอยู่หลายคูหา การเป็นชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยเป็นผู้เช่าเสียเป็นส่วนใหญ่ และอาคารที่ไม่มีผู้เช่าเป็นอาคารปิดร้าง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้อาคารมีสภาพทรุดโทรม ไม่ได้รับการดูแลรักษาตามสมควรจะเป็น และถูกปล่อยให้ทรุดโทรมลงไปตามยถากรรม และเนื่องจากผู้เช่าคิดว่าอาคารที่ตนเองอาศัยอยู่นี้ ตนเองเป็นเพียงแค่ผู้เช่าไม่ใช่สมบัติของตนเอง จึงไม่ยากที่จะลงทุนในการดูแลรักษาปรับปรุงอาคารให้อยู่ในสภาพที่แข็งแรง มั่นคงและสวยงาม ถึงแม้จะมีการอยู่อาศัยสืบเนื่องในอาคารหลังนั้นมาเป็นระยะเวลา นานชั่วอายุคนก็ตาม

ตาราง 5 – 2 รายละเอียดทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ของตลาดเก้าห้อง

ที่มา: จากการสำรวจ และสัมภาษณ์ เมษายน - พฤษภาคม 2551

ตลาดล่าง														
ลำดับ ที่	บ้านเลขที่	ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศ / อายุ	ภูมิลำเนาเดิม	อาชีพ	พื้นที่ (ตร.ม.)	ขนาด / ม.		จำนวน คูหา	จำนวน ชั้น	จำนวน ผู้อยู่ อาศัย	จำนวนปีที่ อยู่อาศัย	การใช้งาน	ลักษณะการเป็นเจ้าของ	หมายเหตุ
						หน้า	ลึก							
1	180	หญิง / 59	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ค้าขาย	89.03	5.80	9.70	2	2	-	59	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
2	181	หญิง / 70	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ข้าราชการบำนาญ	121.80	5.80	10.50	2	2	2	70	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
3	179	หญิง / 74	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ค้าขาย	103.50	7.50	9.30	2	2	3	74	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 600	
4	183	NA	NA	NA	91.26	5.85	10.25	2	2	0	NA	ล่าง - ค้าขาย, เก็บของ / บน - เก็บของ	NA	179 เป็นเจ้าของ
5	178	NA	NA	NA	94.25	9.00	8.80	3	2	0	NA	ล่าง - ค้าขาย / บน - เก็บของ	NA	ลูกชาย 179
6	190	หญิง / 77	บ้านใหม่	ค้าขาย	223.47	11.95	14.60	4	2	3	61	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 900	
7	191	หญิง / 54	บ้านแหลม	ค้าขาย	95.40	6.00	10.20	2	2	2	11	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
8	185	หญิง / 62	ต. มะขามล้ม	ไม่ประกอบอาชีพ	189.50	11.45	10.25	4	2	1	60	ล่าง - อยู่อาศัย / บน - เก็บของ	เช่า / 600	
9	226/1	หญิง / 58	อ. เมือง	รัฐวิสาหกิจ	72.27	3.00	16.39	1	2	4	30	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 150	
10	226/2	ชาย / 75	อยุธยา	ข้าราชการบำนาญ	167.96	7.30	13.70	2	2	2	10	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	ขายของที่หน้าตลาด
11	228	หญิง / 71	อ. บางพลาม้า	ไม่ประกอบอาชีพ	154.20	6.00	16.40	2	2	3	60	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
12	226	หญิง / 53	อยู่มาตั้งแต่เกิด	พนักงานบริษัท	156.02	5.80	17.30	2	2	4	53	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
13	244	ชาย / 63	อยู่มาตั้งแต่เกิด	เจ้าของตลาดล่าง	217.11	16.35	9.80	-	2	2	63	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เจ้าของ	เจ้าของตลาดล่าง
14	216-217	หญิง / 68	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ค้าขาย	245.51	9.30	15.25	4	2	3	68	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 800	
15	221	ชาย / 74	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ไม่ประกอบอาชีพ	85.70	5.85	14.65	2	1	2	74	ล่าง - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
16	224	หญิง / 44	อยู่มาตั้งแต่เกิด	รับราชการ	269.07	11.75	13.95	4	2	3	46	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 600	แต่ก่อนเป็นร้านโชห่วย
17	253	ชาย / 65	บ้านเก้าห้อง	ไม่ประกอบอาชีพ	180.04	11.65	7.85	3	2	2	50	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 600	
18	237	ชาย / 84	อ. บางพลาม้า	ค้าขาย	174.94	8.60	11.10	3	2	8	70	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 450	
19	235	ชาย / 51	ชลบุรี	ข้าราชการบำนาญ	NA	7.80	5.50	2	2	2	10	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / NA	
20	158	ชาย NA	บ้านเก้าห้อง	ประกอบพิธีกรรม	129.90	6.00	13.70	2	2	2	20	ล่าง, บน - อยู่อาศัย / ประกอบพิธีกรรม	เช่า / 300	
21	165	ชาย / 78	กรุงเทพฯ	ไม่ประกอบอาชีพ	90.80	7.80	5.82	2	2	6	28	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	NA	
22	162	ชาย / 81	อ. บางพลาม้า	ไม่ประกอบอาชีพ	150.75	9.00	7.80	3	2	4	60	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 450	
23	249	หญิง / 60	ย้ายมาจากห้องอื่น	รับจ้างเย็บผ้า	75.83	4.50	9.55	1	2	1	30	ล่าง - เย็บผ้า, อยู่อาศัย / บน - วาง	เช่า / 375	
24	193	ชาย / 68	ย้ายมาจากตลาดกลาง	ค้าขาย	102.25	5.80	11.95	2	2	2	40	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
25	215	ชาย / 62	บ. ตะลุง	รับซื้อของเก่า	98.20	4.10	16.95	1	2	2	21	ล่าง - อยู่อาศัย / บน - วาง	เช่า / 500	
26	206	หญิง / 72	บ. ตลาดแก้ว	รับจ้างเย็บผ้า	74.87	4.65	16.10	1	1	2	60	ล่าง - เย็บผ้า, อยู่อาศัย	เช่า / 250	

ลำดับ ที่	บ้านเลขที่	ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศ / อายุ	ภูมิลำเนาเดิม	อาชีพ	พื้นที่ (ตร. ม.)	ขนาด / ม.		จำนวน คูหา	จำนวน ชั้น	จำนวนผู้ อยู่อาศัย	จำนวนปีที่ อยู่อาศัย	การใช้งาน	ลักษณะการ เป็นเจ้าของ	หมายเหตุ
						หน้า	ลึก							
27	210	หญิง / 71	อ. เมือง	ค้าขาย	95.77	5.70	12.15	2	2	0	50	ล่าง, บน - เกือบของ	เช่า / 300	
28	203	หญิง / 66	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ซ่อมจักรยาน	86.52	6.05	10.95	2	2	1	66	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - เกือบของ	เช่า / 300	
29	165/1	หญิง / 51	ย้ายมาจากห้องอื่น	รับจ้างเย็บผ้า	141.98	6.20	14.40	2	2	3	5	ล่าง - เย็บผ้า, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
30	220	หญิง / 58	ประตูน้ำพระอินทร์	ค้าขาย	70.20	4.50	15.60	1.5	1	4	39	ล่าง - อยู่อาศัย	เช่า / 240	
31	193/2	หญิง / 59	บ้านเก่าห้อง	ค้าขาย	114.76	5.90	14.40	2	2	1	12	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	ภรรยา ห้อง 193 ใช้ขายของ
32	204	ชาย / 27	อยู่มาตั้งแต่เกิด	รับจ้างถ่ายรูป	86.43	4.30	13.50	1.5	2	4	27	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 240	
33	205	หญิง / 76	บ้านใหม่	ค้าขาย	93.94	4.40	16.05	1.5	2	3	40	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 240	
34	195/2	หญิง / 82	บ้านกม้าง	ไม่ประกอบอาชีพ	92.09	4.60	15.70	1.5	2	1	50	ล่าง - อยู่อาศัย / บน - ว่าง	เช่า / 240	
ตลาดกลาง														
1	187	ชาย / 57	บ้านเก่าห้อง	ข้าราชการ	100.80	5.60	9.00	2	2	1	35	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 400	
2	172	หญิง / 76	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ค้าขาย	34.65	10.85	3.30	3	2	3	76	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เจ้าของตลาดกลาง	
3	NA	NA	NA	NA	47.20	4.00	5.90	1	2	NA	NA	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	NA	172 เป็นเจ้าของ
4	NA	NA	NA	NA	69.81	7.80	5.90	2	2	NA	NA	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	NA	
5	130	หญิง / 53	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ค้าขาย	101.40	12.00	8.45	4	1	2	53	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย	เช่า / 800	ข้างหลังทะเลาะไปห้องฝั่งตลาดบนได้
6	176	หญิง / 84	อ. เมือง	ค้าขาย	141.96	7.80	9.10	3	2	1	60	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 600	
7	169	ชาย / 78	อ. อุทอง	ค้าขาย	158.34	7.80	12.90	3	2	0	60	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - ว่าง	เช่า / 300	นอนบ้านข้างนอกตลาด

ลำดับที่	บ้านเลขที่	ผู้ให้สัมภาษณ์ เพศ / อายุ	ภูมิลำเนาเดิม	อาชีพ	จำนวนดูหา	จำนวนชิ้น	จำนวนผู้อยู่อาศัย	จำนวนปีที่อยู่อาศัย	การใช้งาน	ลักษณะการเป็นเจ้าของ	หมายเหตุ
ตลาดบม											
1	117	หญิง / 48	บ้านเก่าห้อง	ค้าขาย	2	2	6	4	ล่าง - อยู่อาศัย / บน - เก็บของ	เช่า / 600	
2	129	ชาย / 68	อ. เมือง	ค้าขาย	1	2	1	60	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 350	
3	131	หญิง / 62	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ค้าขาย	2	3	1	62	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 700	
4	81	หญิง / 42	บ้านเก่าห้อง	รับจ้างทั่วไป	2	1	5	50	ล่าง - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
5	107	หญิง / 53	บ้านเก่าห้อง	ค้าขาย	2	1	2	50	ล่าง - อยู่อาศัย	เช่า / 550	
6	86/2	หญิง / 42 (แม่)	อยู่มาตั้งแต่เกิด	รับราชการครู	3	2	3	50	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 1300	
7	88	ชาย / 72	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ค้าขาย	4	2	2	72	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 1250	
8	89	หญิง / 53	บ้านเก่าห้อง	ร้านเสริมสวย	2	2	3	28	ล่าง - ร้านเสริมสวย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 550	
9	98/3	ชาย / 35	บ้านเก่าห้อง	รับราชการ	1	2	2	8	ล่าง - อยู่อาศัย / บน - เก็บของ	เช่า / 300	
10	98/1-2	ชาย / 67	บ้านเก่าห้อง	ไม่ประกอบอาชีพ	2	2	3	20	ล่าง - ร้านเสริมสวย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / NA	
11	136	ชาย / 72	บ้านเก่าห้อง	ไม่ประกอบอาชีพ	2	2	2	47	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 600	
12	138	หญิง	บ้านเก่าห้อง	ข้าราชการบำนาญ	2	2	3	23	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 600	
13	142/3	ชาย	บ้านเก่าห้อง	พนักงานบริษัท	1	2	4	5	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	ลูกชายห้อง 136
14	142/2	หญิง	อ. เมือง	ไม่ประกอบอาชีพ	1	2	2	2	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
15	112/2-3	หญิง	NA	ร้านเช่าหนังสือ	2	2	0	2	ล่าง - ค้าขาย / บน - วาง	เช่า / 600	
16	124	ชาย / 39	บ้านเก่าห้อง	รับซื้อของเก่า	2	2	2	2	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 670	
17	126	ชาย / 69	บ้านเก่าห้อง	ค้าขาย	2	2	7	69	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 600	
18	113	หญิง	NA	รับจ้างขับรถ	1	2	9	30	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
19	122	ชาย / 65	NA	ค้าขาย	5	2	4	60	ล่าง - ค้าขาย, อยู่อาศัย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 1300	
20	110	หญิง	บ้านเก่าห้อง	ข้าราชการบำนาญ	2	2	2	21	ล่าง - อยู่อาศัย / บน - วาง	เช่า / 600	
21	9	หญิง / 17	อยู่มาตั้งแต่เกิด	รับจ้างทั่วไป	1	2	2	54	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
22	119	หญิง / 75	อ. เมือง	ไม่ประกอบอาชีพ	4	2	2	70	ล่าง - อยู่อาศัย / บน - วาง	เช่า / 1200	
23	130/2	หญิง / 49	อยู่มาตั้งแต่เกิด	ค้าขาย	1	2	2	60	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 500	
24	112/2	หญิง	บ้านเก่าห้อง	ค้าขาย	1	2	5	31	ล่าง - ค้าขาย / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 500	
25	112/1	หญิง	บ้านเก่าห้อง	ค้าขาย	1	2	2	0.5	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 300	
26	114	NA	NA	ร้านเกมส์	2	2	0	NA	ล่าง - ร้านเกมส์ / บน - วาง	เช่า / 650	
27	142	NA	NA	NA	3	2	NA	NA	ล่าง - อยู่อาศัย	เช่า / 975	เจ้าของห้อง 114
28	115	NA	เชียงใหม่	NA	2	2	NA	3	ล่าง - ร้านทำ Art Work / บน - วาง	เช่า / 600	
29	136-137	NA	เชียงใหม่	NA	4	2	3	NA	ล่าง - ร้านทำ Art Work / บน - อยู่อาศัย	เช่า / 1200	เจ้าของห้อง 115
30	143	NA	NA	NA	2	2	0	10	ล่าง, บน - เก็บของ	เช่า / 500	เจ้าของชายหนึ่งสื่อ
31	132/1	ชาย / 35	บ้านเก่าห้อง	รับจ้างทั่วไป	1.5	2	3	10	ล่าง, บน - อยู่อาศัย	เช่า / 500	

กระแสการท่องเที่ยวยุคชุมชนโบราณ ตลาดน้ำ ที่เริ่มมีมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเริ่มจากชุมชนเมือง ตลาดริมน้ำขนาดใหญ่ที่มีชื่อหลายแห่งที่นักท่องเที่ยวนิยมไปเช่น ตลาดน้ำอัมพวา ตลาดสามชุก ตลาดคลองสวน เป็นต้น และกลับมาบอกเล่าต่อปากต่อปาก หรือทางอินเทอร์เน็ต ทำให้กระแสความนิยมในการท่องเที่ยวยุคตลาดน้ำมีมากขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับแนวทางการใช้เวลาในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ของคนกรุงเทพฯ ที่นิยมออกไปเที่ยวต่างจังหวัดที่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มากนัก ในลักษณะไปเช้าเย็นกลับเช่น วังน้ำเขียว พัทยา หัวหิน และเขาใหญ่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ในเมืองท่องเที่ยวเหล่านี้ที่พัฒนาขึ้นใหม่โดยผู้ประกอบการนักลงทุนเป็นจำนวนมาก หลายแห่งเป็นลักษณะการจำลองบรรยากาศตลาดเก่าโบราณในอดีตของย่านนั้นๆ มาสร้างขึ้นใหม่แบบผสมผสานกัน กระแสการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ซึ่งมักเกิดขึ้นในสถานที่ที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มากนัก ทำให้ชุมชนโบราณและย่านตลาดเก่าหลายแห่ง เริ่มฟื้นตัวขึ้นมาอีกครั้ง จากการเข้ามาเยี่ยมเยียนของนักท่องเที่ยวที่มาดูบรรยากาศเก่าๆ ที่ยังพอหลงเหลือให้เห็นมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่สถานที่ โดยคนในชุมชนเก่าเหล่านั้นต่างก็เริ่มจัดกิจกรรมต่างๆ ตอบรับกับการมาถึงของนักท่องเที่ยว เกิดการค้าขายและบริการขึ้นใหม่ แต่ไม่ใช่ในลักษณะการค้าและบริการที่ชุมชนเคยมีแต่เมื่อครั้งก่อน แต่เป็นการประกอบกิจการค้าและบริการที่มุ่งไปที่ลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวเป็นหลักเช่น การขายอาหารพื้นเมือง อาหารโบราณ ของเล่น ของใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการจัดบริการนำเที่ยวสภาพความเป็นอยู่บริเวณรอบนอกของชุมชน การจัดล่องเรือ การจัดงานประเพณีซึ่งเคยมี หรือยังมีอยู่แต่เริ่มเสื่อมความนิยม ให้กลับขึ้นมาเป็นที่นิยมอีกครั้ง โดยการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ และให้เป็นเทศกาลท่องเที่ยวของชุมชนไปในตัวด้วยเช่นกัน

ตลาดเก่าห้อง เป็นชุมชนเมืองตลาดอีกแห่งหนึ่งที่ลึกลับวิจิตรดังกล่าวไปไม่พ้น ในช่วงตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา กระแสการท่องเที่ยวในลักษณะที่กล่าวถึงข้างต้นได้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปกับตลาดเก่าห้อง นักท่องเที่ยวเริ่มเข้ามามากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ และช่วงวันหยุดต่อเนื่องยาวๆ ในช่วงเทศกาลพิเศษในแต่ละรอบปี ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเริ่มประกอบอาชีพใหม่ภายในชุมชนของตนเอง จากที่เคยสงบเงียบเป็นชุมชนอยู่อาศัยมานานระยะหนึ่ง คนในชุมชนเริ่มประกอบอาชีพขายอาหาร เครื่องดื่ม ขนม อาหารทำนเล่น ขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งถ้าเป็นสินค้าประเภทอาหารโดยส่วนใหญ่มักจะประกอบเองในพื้นที่อยู่อาศัยเดิม ไม่ได้เป็นลักษณะรับมาขายอีกที ส่วนร้านที่เคยขายของใช้ในชีวิตประจำวัน หรือของชำ ก็ยังคงขายสินค้าดั้งเดิมของตนเองต่อไป แต่มักจะมีผลประกอบการที่ดีขึ้น ตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามามากขึ้น ผู้อยู่อาศัยในเรือนแถวค้าขายหลายหลังเริ่มเปิดบ้านของตนเอง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมเยียนรู้สึกว่ายชุมชนไม่ได้ร้าง และชุมชนยังมีชีวิตอยู่ หลายหลังเปิดเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งยังพอมีเครื่องใช้ไม้สอย เครื่องเรือนโบราณ พอให้นักท่องเที่ยวได้สังเกตเห็น ผู้อยู่อาศัยในเรือนค้าหลายหลังรวบรวมเอาเครื่องใช้โบราณ ที่มีอยู่ในเรือนของตนออกมารวบรวม วางโชว์ไว้ในตู้ด้านหน้า เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้มองเห็นได้โดยง่าย ในขณะที่ผู้เช่าหลายคนลงทุนปรับปรุงพื้นที่ใช้สอยภายใน บริเวณด้านหน้าของอาคารเพื่อเป็นร้านค้าในลักษณะย้อนยุค เช่นร้านกาแฟโบราณ ร้านขายของเก่า ซึ่งจากเดิมที่ผู้เช่าอาคารมักจะไม่ทำการปรับปรุงใดๆ กับตัวอาคาร ยกเว้นแต่ที่กระทบกระเทือนส่งผลต่อความสะดวกสบายในการใช้สอยพื้นที่ภายใน การอยู่อาศัยในชีวิตประจำวัน หรือต้องการเนื้อที่ใช้อยู่ที่

กว้างขวางมากขึ้น ถึงจะทำการปรับปรุง ต่อเติม หรือซ่อมแซม แต่ในปัจจุบันกลับมีผู้อยู่อาศัยที่ยอมลงทุนปรับปรุง ซ่อมแซม เพื่อเพิ่มความสวยงามให้กับตัวอาคาร เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาซื้อสินค้า และบริการของตนเอง แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจในชุมชน การค้า และบริการเริ่มกลับมาอีกครั้งจากการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นตัวผลักดันความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในหลายๆด้าน อาคารโถงตลาดที่แต่ก่อนมักถูกปล่อยร้าง มีผู้เข้ามาตั้งขายของนับจำนวนคนได้ ปัจจุบันได้ติดตลาดขึ้นมาอีกครั้ง โดยเฉพาะในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดตามเทศกาลต่างๆ ซึ่งจะมีพ่อค้าแม่ค้าเอามาขายในอาคารโถงตลาดเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ลูกค้าส่วนใหญ่คือ นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมตลาด ในด้านเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจกลับมาอีกครั้งในชุมชน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อิงกับธุรกิจท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังที่อธิบายไปข้างต้น

ในด้านสังคม เกิดการรวมตัวกันขึ้นของคนในชุมชนขึ้นเพื่อพัฒนาชุมชนตลาดทั้งหมด โดยใช้ชื่อว่าคณะกรรมการพัฒนาตลาดเก่าห้อง ซึ่งนับว่าเป็นพัฒนาการด้านสังคมที่เห็นเป็นรูปธรรมที่สุดของคนในชุมชน ที่มารวมกลุ่มกันร่วมคิดร่วมทำ ค้นหาแนวทางในการฟื้นฟูตลาดให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง โดยเริ่มจากการผลักดันของคนในชุมชนเองก่อน อาศัยทุนเดิมที่มีอยู่และยังไม่สูญหาย คือองค์ประกอบสิ่งปลูกสร้างของตัวตลาด และภายในชุมชนที่ยังคงอยู่ ของใช้ ของสะสมโบราณต่างๆที่ยังหลงเหลืออยู่ภายในแต่ละเรือนแถวค้าขาย การรวมตัวของคนเก่าแก่ที่อยู่อาศัยมานานภายในชุมชน มาพร้อมกับการเข้ามาเปิดบ้านประกอบธุรกิจของผู้อยู่อาศัยที่เคยเป็นแบบชาจรของชุมชน ซึ่งเป็นผู้เช่าที่เช่าเรือนแถวค้าขายเก็บไว้นานแล้ว แต่ไม่ได้ทำประโยชน์อันใด รวมถึงผู้เช่าที่ในอดีตมักกลับมาพักอาศัยอยู่เฉพาะแค่บางช่วง เช่น เฉพาะเสาร์-อาทิตย์ แต่ปัจจุบันผู้เช่าทั้งสองประเภทเริ่มกลับมาอาศัยอยู่แบบถาวร และประกอบการค้า และบริการในพื้นที่มากขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันการฟื้นฟูตัวของตลาดขึ้นมายังทำให้เกิดการเข้ามาครอบครองพื้นที่เพื่อประกอบการค้า และอยู่อาศัยจากคนภายนอกมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งมีทั้งคนในบริเวณรอบนอกตลาดในเขตอำเภอบางปลาม้าเอง คนที่มาจากภูมิลำเนาอื่นๆ และลูกหลานของในตลาดเก่าห้องเองที่ไปประกอบอาชีพที่อื่นเป็นเวลานาน จนแทบไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของตลาดแต่อย่างใดในช่วงเวลาที่นานมา คนภายนอกที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่เพื่อประกอบกิจการค้า ที่ถึงแม้จะเป็นเพียงผู้เช่า มักทำการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตน ให้มั่นคงแข็งแรง สวยงาม และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาซื้อสินค้า และบริการของตนเอง ซึ่งทำให้ลักษณะทางกายภาพของเรือนแถวค้าขายเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่มีทั้งสอดคล้อง และขัดแย้งกับลักษณะทางกายภาพโดยรวมของชุมชน อันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในย่านชุมชนเก่าที่เรียกว่า “เจน트리ฟิเคชั่น - Gentrification” ซึ่งพบเห็นได้ในชุมชนเมืองตลาดอื่นๆในเขตลุ่มน้ำสุพรรณบุรีเช่นกัน เช่น ตลาดสามชุก ตลาดศรีประจันต์ และตลาดนครชัยศรี รวมทั้งในเขตเมืองเก่าอื่นๆของประเทศเช่น ในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ เชียงคาน น่าน และแม่ฮ่องสอน

การรวมตัวกันของคนในชุมชนตลาดเก่าห้องทำให้ เกิดความเข้มแข็งในการทำงานพัฒนาต่าง ๆ มากขึ้น การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานตลาดเก่าห้องขึ้นมา ซึ่งได้ทำการเปิดเป็นทางการพร้อมกับจัดงานออกร้าน “ร้อยดวงใจเป็นหนึ่ง คิดถึงเก่าห้อง” เมื่อเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ที่ผ่านมาเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชน เพื่อฟื้นฟูตลาด พิพิธภัณฑสถานถูกจัดขึ้นโดยอาศัย

เรือนค้าขายคู้หาหนึ่งเป็นที่จัดแสดงประวัติ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตลาด รวมทั้งสิ่งของที่ได้รับการบริจาค หรือให้ยืมมาจัดแสดงจากคนในชุมชน ซึ่งในตอนแรกมีคนในชุมชนมาบริจาค และให้ยืมสิ่งของมากมายจนได้ของจัดแสดงเป็นจำนวนมาก เกินกว่าพื้นที่จัดแสดงที่มีเพียงหนึ่งคู้หาแคบๆของเรือนแถวที่นำมาดัดแปลงเป็นพิพิธภัณฑ์ จนต้องขอความร่วมมือคนที่เอามาของมาร่วมจัดแสดงให้เอากลับไปบ้าง สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการจัดเทศกาลประเพณีต่างๆขึ้นมา โดยคนในชุมชน เช่น ประเพณีกำฟ้า และ ประเพณีบั้งไฟไทยพวน เป็นต้น หรือการจัดงาน "วันอาทิตย์ อิ่มอร่อยที่เก่าห้อง" ขึ้นทุกวันอาทิตย์เพื่อชักชวนให้ผู้คนที่ได้แวะมาเยี่ยมเยือนตลาดเก่าห้องมากขึ้น ซึ่งปัจจุบันได้ขยายวันจัดเป็นทุกวันเสาร์-อาทิตย์ เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้ชุมชนมีอำนาจต่อรองกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆมากขึ้น และทำให้สังคมภายนอกมองเห็นภาพของ ความสำคัญของชุมชนมากขึ้น นอกเหนือจากการรับรู้จากคนโดยทั่วไปถึงลักษณะทางกายภาพที่มี สถาปัตยกรรมเรือนแถวค้าขายเก่า ตลาด และหอดูใจ ที่เป็นองค์ประกอบขูโรงเท่านั้น ดังจะเห็นได้จาก สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดสุพรรณบุรี ได้จัดการฝึกซ้อมแผนป้องกันภัยจาก อัคคีภัยบริเวณตลาดเก่าห้องเมื่อเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2554 ทั้งๆที่พื้นที่ตลาดทั้งหมดเป็นของเอกชน แต่ทางหน่วยงานของรัฐก็ยังเลือกที่จะมาฝึกซ้อม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการดำรงอยู่ ของชุมชนตลาดเก่าห้องจากบุคคลภายนอกอย่างเห็นได้ชัด

การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพในองค์ประกอบที่มีอยู่เดิมของชุมชน อาจจะไม่เด่นชัดนักใน ภาพรวม องค์ประกอบร่วมของคนในชุมชน ยังไม่ได้รับการพัฒนาปรับปรุงให้ดีขึ้นไปจากอดีตมากนัก สภาพโดยรวมยังอยู่ในสภาพทรุดโทรม และขาดการดูแลรักษา แต่ในระดับเรือนแถวค้าขายแต่ละหลัง ลักษณะทางกายภาพมีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเรื่อยๆ หลายคู้หาได้มีการปรับปรุงทั้ง ในแง่ของโครงสร้างและความสวยงาม รวมทั้งพื้นที่ใช้สอย การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพโดยส่วนใหญ่ เป็นผลมาจากการขยับตัวทางเศรษฐกิจการค้าของคนในชุมชน ทำให้มีการติดตั้งป้ายโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงหน้าร้าน การต่อเติมโครงสร้างด้านหน้าอาคาร และการสร้างเพิง โต๊ะหรือ รถเข็นเพื่อใช้เป็นพื้นที่ค้าขายอาหาร หรือสินค้า องค์ประกอบเล็กๆน้อยๆเหล่านี้ ทำให้ลักษณะกายภาพ โดยรวมของตลาดเปลี่ยนแปลงไปในทางที่มีชีวิตชีวามากขึ้น แต่ทำให้ขาดความเป็นหนึ่งเดียว (uniformity) หรือความเป็นระเบียบทางภูมิทัศน์ของชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากยังมีลักษณะที่ต่างคน ต่างทำ และไม่มีกำหนดเกณฑ์ในการก่อสร้าง ต่อเติม และปรับปรุงฟื้นฟูหน้าร้านให้มีลักษณะที่ไป ในทางเดียวกัน ซึ่งถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไปเรื่อยๆ ความเป็นระเบียบ และความเป็นหนึ่งเดียวของภูมิ ทัศน์ภายในบริเวณตลาดเก่าห้องคงสูญเสียไปในไม่ช้านี้ เนื่องจากความต้องการที่อยากให้ตลาดฟื้นตัว ขึ้นมา คนในชุมชนโดยส่วนใหญ่ยังคาดหวังผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คาดหวังในผลกำไรจากการ ประกอบธุรกิจการค้ากับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ดังจะเห็นได้จากสภาพทางกายภาพโดยรวมของ องค์ประกอบร่วมในชุมชน ความสะอาดเป็นระเบียบซึ่งเป็นผลมาจากการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดีของ ชุมชนโดยรวมยังไม่ได้รับการปรับปรุง พัฒนา หรือบูรณะให้ดีขึ้นสักเท่าไร องค์ประกอบที่มีอยู่ใน ชุมชนถูกใช้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวในสภาพที่หลงเหลือตกทอดมาจากอดีตอย่างใดอย่างนั้น

5.3 สรุปผลของการศึกษา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการปรับปรุง พื้นที่อนุรักษตลาดเก่าห้อง

ตลาดเก่าห้องเป็นชุมชนเมืองตลาดที่มีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายเผ่าพันธุ์ การพัฒนาประเทศให้ทันสมัย การเปิดประเทศไปสู่การค้าเสรี การปลูกข้าวเพื่อการส่งออกในตลาดโลก และการขุดคลองต่างๆมากมายเพื่อขยายพื้นที่ทำนา และเพื่อการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น อ้อย ตลาดเก่าห้องซึ่งดูเหมือนจะเป็นเพียงชุมชนชนบทที่ไม่มีความสำคัญอะไรกับบริบทใหญ่ของประเทศ แท้จริงแล้วมีบทบาทที่สำคัญเป็นอย่างมาก และเป็นเมืองตลาดแห่งหลังๆ ที่มีทรัพยากรทางศิลปสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น ลักษณะการวางผังชุมชนที่ยังชัดเจนไม่เปลี่ยนแปลง และการดำเนินชีวิตของผู้คนที่ยังคงดำรงอยู่ แต่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว และพื้นที่ตัวขึ้นมาตอบรับกระแสการท่องเที่ยวชุมชนเก่า ได้ในระยะเวลาไม่นาน เพียงแค่ 2-3 ปีที่ผ่านมา ซึ่งถ้าเทียบกับทรัพยากรทางด้านศิลปสถาปัตยกรรม และการวางผังชุมชนที่ตั้งฉากกับแม่น้ำซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวแล้ว ชุมชนเมืองตลาดเก่าห้องน่าที่จะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทย่านชุมชนเก่า ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักก่อนตลาดอื่นๆซึ่งแทบจะไม่มีสถาปัตยกรรม หรือองค์ประกอบในชุมชนที่โดดเด่นหลงเหลือแต่อย่างใดไปนานแล้ว

การดำรงอยู่ของตลาดเก่าห้อง แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของตั้งถิ่นฐานในสังคมไทยในเขตพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำภาคกลางของประเทศไทย ที่มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างจากภูมิภาคอื่นในประเทศไทยและประเทศอื่นๆ การอาศัยเครือข่ายแม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรและลำเลียงผลผลิตที่ได้จากการเกษตรส่งรวบรวมมายังกรุงเทพฯ และส่งต่อไปยังประเทศอื่นๆสู่ตลาดโลก แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนเล็กๆตามเส้นทางน้ำที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในเขตที่ราบลุ่มภาคกลาง แต่มีบทบาทสำคัญมากในกลไกทางเศรษฐกิจการค้า ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก การดำรงอยู่มาถึงปัจจุบันของเมืองตลาดเหล่านี้ รวมทั้งตลาดเก่าห้องจึงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งในเชิงกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่ดีของประเทศไทย และแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาไปข้างต้นของประเทศไทย ซึ่งค่อยๆเติบโตและเปลี่ยนแปลงจนกลายมาเป็นสภาพที่เห็นในปัจจุบัน

การพัฒนาพื้นที่เมืองตลาดเหล่านี้ให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง หลังจากการพัฒนาประเทศในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้เมืองตลาดเหล่านี้ค่อยๆซบเซาลง จนเหลือแต่องค์ประกอบทางกายภาพเป็นหลัก ซึ่งมีสภาพค่อนข้างทรุดโทรม ในขณะที่การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจของชุมชนและการดำรงชีวิตของผู้คนแทบจะหยุดนิ่งลงไปในช่วงที่ผ่านมานั้น ได้กลายเป็นกระแสขึ้นมาในช่วงเวลาอันรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของการท่องเที่ยว ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่น่ายินดีที่เมืองตลาดหลายแห่งได้รับการฟื้นฟูขึ้น จนกลับมามีชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ทั้งในแง่กายภาพ เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของผู้คน แต่การพัฒนาพื้นที่เมืองตลาดเหล่านั้นนั้น แต่ละแห่งมีองค์ประกอบของชุมชน มีสภาพเงื่อนไขทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจที่ต่างกันไป การพัฒนาพื้นที่เมืองตลาดไปในแนวทางเดียวกันหมด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

เป็นหลัก อาจทำให้การพัฒนาฟื้นฟูปรับปรุงไม่ประสบผลสำเร็จ หรืออาจทำให้เกิดความขัดแย้งในลักษณะทางกายภาพ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมในระยะยาวขึ้นได้

ตลาดเก่าห้องก็เช่นเดียวกันที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงลักษณะของการพัฒนาฟื้นฟูชุมชนไปตามกระแสนักกล่าวได้พัน ซึ่งปัจจุบันการพัฒนาปรับปรุงเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเริ่มเห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากคนในชุมชนเป็นหลักผนวกกับผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่เพิ่งย้ายเข้ามาใหม่ ที่ช่วยให้เกิดการใช้พื้นที่ ทั้งภายในและภายนอกอาคารเดิมเดิมมากยิ่งขึ้น ซึ่งแนวโน้มของการพัฒนาปรับปรุงตลาดเน้นการสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเข้ามาของนักท่องเที่ยว การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์องค์ประกอบทางกายภาพสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่น่าสนใจที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาเยี่ยมชม รวมทั้งการกระตุ้นกิจการค้าขายที่คนในชุมชนคิดประกอบการขึ้นมาเพื่อสร้างรายได้ และเศรษฐกิจให้หมุนเวียนในชุมชน ซึ่งโดยภาพรวมแล้วไม่ได้แตกต่างจากการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองตลาดแห่งอื่นที่กระทำอยู่น้อยสักเท่าใด

อย่างไรก็ตามการพัฒนาฟื้นฟูปรับปรุง และอนุรักษ์ตลาดเก่าห้อง ไม่สามารถมองแค่เพียงว่านี่คือชุมชนตลาด แต่ต้องมองถึงองค์ประกอบโดยรวมทั้งหมด ที่ทั้งชุมชนคือเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่ง ที่เรียกว่าเมืองตลาด ที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม ของตนเองได้ โดยโครงสร้างดังกล่าวถูกปรับเปลี่ยน ไปตามเงื่อนไข ปัจจัย ด้านการค้า การคมนาคมขนส่ง นโยบายการพัฒนาประเทศ และเมืองในแต่ละยุคสมัย ซึ่งการพัฒนาปรับปรุงตลาดเก่าห้อง อาจมีเงื่อนไข อุปสรรค ที่แตกต่างจากเมืองตลาดแห่งอื่นๆ ในประเด็นที่ว่า ตลาดเก่าห้องเป็นตลาดขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นชุมชนย่อยได้อีก 3 ชุมชน ตามการพัฒนาเติบโต การวางผัง และเจ้าของผู้ครอบครองหลัก แต่พื้นที่ตลาดทั้งหมดเป็นทรัพย์สินที่อยู่ในการดูแลของเอกชน ทำให้หน่วยงานท้องถิ่นไม่สามารถเข้าไปพัฒนาปรับปรุงได้อย่างเต็มที่ เพราะจะถูกชาวบ้าน และสมาชิกในชุมชนใกล้เคียงตีเตียนว่าลำเอียง และไม่มีเหตุผลที่หนักแน่นพอที่จะเข้าไปพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ส่วนบุคคลของเอกชนด้วยสาเหตุอะไร ในเมื่อยังมีพื้นที่สาธารณะส่วนรวมในความดูแลรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบางปลาหมออีกหลายแห่ง ที่ยังมีปัญหาเรื่องการแก้ไข พัฒนาและปรับปรุงอยู่ สาเหตุดังกล่าวทำให้การทำงานของภาครัฐในระดับต่างๆ เข้าไปให้ความช่วยเหลือพัฒนาปรับปรุงชุมชนตลาดเก่าห้องในด้านต่างๆ ได้ไม่เต็มที่นัก ซึ่งแตกต่างจากในกรณีของตลาดสามชุกที่จากที่เคยเป็นตลาดที่เจียบเหงา ไร้ผู้คนมาเยี่ยมชม และมีกิจกรรมทางการค้าในชุมชนที่ก่อให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจไม่มากนัก แต่สามารถพัฒนาฟื้นฟูให้กลับมาเป็นชุมชนเมืองตลาดที่คึกคักไปด้วยนักท่องเที่ยวจนแทบจะรองรับไม่ไหวในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และหน้าเทศกาลได้ เนื่องจากเป็นตลาดที่อยู่ในการดูแลของที่ราชพัสดุ ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐ จึงทำให้การดำเนินงานฟื้นฟูเป็นไปได้ง่าย และมีทิศทางที่ชัดเจนมากกว่าตลาดที่มีเจ้าของเป็นเอกชนหลายๆ รายร่วมกัน การเข้าไปดำเนินงานปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นก็สามารถทำได้ง่ายขึ้น ในแง่ของเหตุผลที่พิจารณาได้ว่าไม่ได้ทำการปรับปรุงฟื้นฟูให้เอกชนรายใดรายหนึ่งโดยเฉพาะ

จากเงื่อนไขข้างต้น การให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงฟื้นฟูตลาดเก่าห้องจากหน่วยงานต่างๆ ของรัฐก็เชื่อว่าไม่มี ในทางตรงกันข้ามกลับมีกิจกรรมการพัฒนาสภาพแวดล้อมของตลาดเกิดขึ้นอยู่เสมอ แต่จะมีเนื้อหาในลักษณะที่เน้นไปในเรื่องการป้องกัน และรักษาสภาพแวดล้อมของตลาด

เป็นหลัก เช่น การล้างตลาดโดยการฉีดน้ำล้างพื้นที่ภายนอกอาคาร ภายในบริเวณตลาดเก้าห้องทั้งหมด การทดสอบและฝึกซ้อมการป้องกันอัคคีภัย เนื่องจากโครงสร้างส่วนใหญ่ของสิ่งปลูกสร้างภายในตลาดเป็นไม้ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านั้นเป็นบริการสาธารณะที่รัฐจัดหาให้เป็นพื้นฐานอยู่แล้วไม่ว่าพื้นที่บริเวณนั้นจะเป็นของรัฐหรือเอกชน แต่การดำเนินงานในลักษณะที่เป็นการปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร สิ่งปลูกสร้าง และองค์ประกอบหลักๆของชุมชนนั้นยังไม่มี การฟื้นฟูปรับปรุงที่เป็นรูปธรรมนัก นอกจากผู้เช่าแต่ละหลังพยายามปรับปรุงพื้นที่ภายในเรือนแถวค้าขายที่ตนเองเช่าอยู่ขึ้นมาเอง เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาซื้อสินค้าและบริการของตนเอง

การฟื้นฟูปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของตลาดเก้าห้องเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่การฟื้นฟูทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างถูกต้องและค่อยเป็นค่อยไปเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม และควรให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก เนื่องด้วยการปรับปรุงทางด้านกายภาพใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก และต้องอาศัยแนวทางร่วมในการพัฒนาปรับปรุงที่ต้องสรรหาข้อตกลงร่วมกันที่ใช้เวลาค่อนข้างมากในการตัดสินใจ ในขณะที่การริเริ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจพร้อมๆกับการประชาสัมพันธ์ความน่าสนใจในองค์ประกอบสิ่งปลูกสร้างในลักษณะที่เป็นอยู่สามารถเริ่มกระทำได้ทันที โดยการริเริ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อาจเริ่มจากผู้อยู่อาศัยที่มีความพร้อม และมีความสามารถในการประกอบกิจการอยู่แล้ว เช่น มีเครื่องมือในการผลิต มีกำลังคนที่ว่างงานอยู่แล้ว มีความรู้ในสิ่งที่ดำเนินการอยู่เป็นอย่างดี โดยเริ่มจากการประกอบกิจการที่ง่ายๆ เช่น การขายอาหารพื้นเมือง หรืออาหารทั่วไปที่ตนเองสามารถปรุงเองได้ การขายของที่ระลึกที่ตนเองผลิตเองได้ และมีความรู้ ความเข้าใจในการผลิตเป็นอย่างดี หรือการนำภาพเก่าของชุมชนมาจัดพิมพ์ใหม่เป็นของที่ระลึก เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจเล็กๆน้อยเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมสภาพแวดล้อมของชุมชนให้มีชีวิตชีวาขึ้น และจะช่วยกระตุ้นการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจของชุมชนให้มากขึ้น เป็นลำดับ

การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ นอกจากจะช่วยให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในชุมชนแล้วยังช่วยให้เกิดความรู้สึกมีชีวิตชีวาในชุมชน เป็นชุมชนที่ไม่ตาย ที่มีแต่บ้านปิดเต็มไปด้วยหมดยุคที่เคยเป็นมา ซึ่งจะทำให้ผู้คนที่มาเยี่ยมเยือนรู้สึกประทับใจ และกระตุ้นให้เกิดการบอกต่อ และช่วยประชาสัมพันธ์ในทางอ้อม เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนมากขึ้น การขยายตัวของเศรษฐกิจในชุมชน การประกอบกิจการการค้าและบริการของคนในชุมชนจะดีขึ้น และจะหันกลับมาคิดถึงการพัฒนาสภาพแวดล้อมในที่อยู่อาศัยของตนเองและชุมชนในที่สุด เพื่อที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดียิ่งขึ้นเรื่อยๆ เพื่อรักษารายได้จากการประกอบกิจการการค้าและบริการของตนเองเอาไว้ให้ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสภาพทางกายภาพของชุมชนโดยรวมทั้งหมดที่สวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์ประกอบต่างๆ เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการดำรงอยู่ได้ของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว

ขณะเดียวกันการปรับปรุงฟื้นฟูองค์ประกอบทางกายภาพ ต้องคำนึงถึงการปรับปรุงองค์ประกอบให้เกิดลักษณะร่วมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Uniformity) ซึ่งเป็นลักษณะพื้นฐานเดิมของตลาดเก้าห้องที่มีมาแต่ในอดีต ดังนั้นการพัฒนาปรับปรุงลักษณะทางกายภาพและประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ควรคำนึงถึงความสำคัญในประเด็นนี้เป็นที่ตั้งไม่ว่าจะเป็นการติดป้ายโฆษณา การสร้าง

องค์ประกอบสิ่งปลูกสร้างขึ้นมาใหม่ หรือการต่อเติมเข้าไปกับองค์ประกอบเก่า และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใช้สอยของอาคารและชุมชน โดยอาจจะมีการผ่อนปรนพื้นที่ในบางจุดที่อนุญาตให้สร้างอาคารสิ่งปลูกสร้าง ที่มีลักษณะสมัยใหม่ได้ เพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้งานใหม่ๆ ในปัจจุบันเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำสาธารณะ ศาลานั่งพักและให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น พื้นที่ที่อนุญาตให้ปลูกสร้างองค์ประกอบใหม่ได้อาจอยู่ในบริเวณปากทางเข้าตลาดย่อยทั้ง 3 แห่ง จากฝั่งด้านลานจอดรถหน้าตลาดเก่าห้อง ซึ่งยังพอมีพื้นที่ว่างโล่งเหลือเพื่อการพัฒนา และอาคารเรือนค้าในบริเวณนี้เป็นอาคารที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ในช่วงหลังจึงเหมาะสมกับการใช้เป็นพื้นที่สำหรับสร้างองค์ประกอบใหม่ๆ ให้กับพื้นที่เกิดเป็นลักษณะขององค์ประกอบนำเข้าสู่ตัวตลาดด้านใน ที่ยิ่งลึกเข้าไปยิ่งริมฝั่งแม่น้ำยิ่งมีความเก่าแก่ของสิ่งปลูกสร้าง และองค์ประกอบมากขึ้น เหมือนกับการเดินย้อนเวลากลับไปหาอดีตจนมาถึงริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งเคยเป็นเส้นทางหลักในการสัญจรและลำเลียงสินค้าเชื่อมโยงกับเมืองหลวงของประเทศ

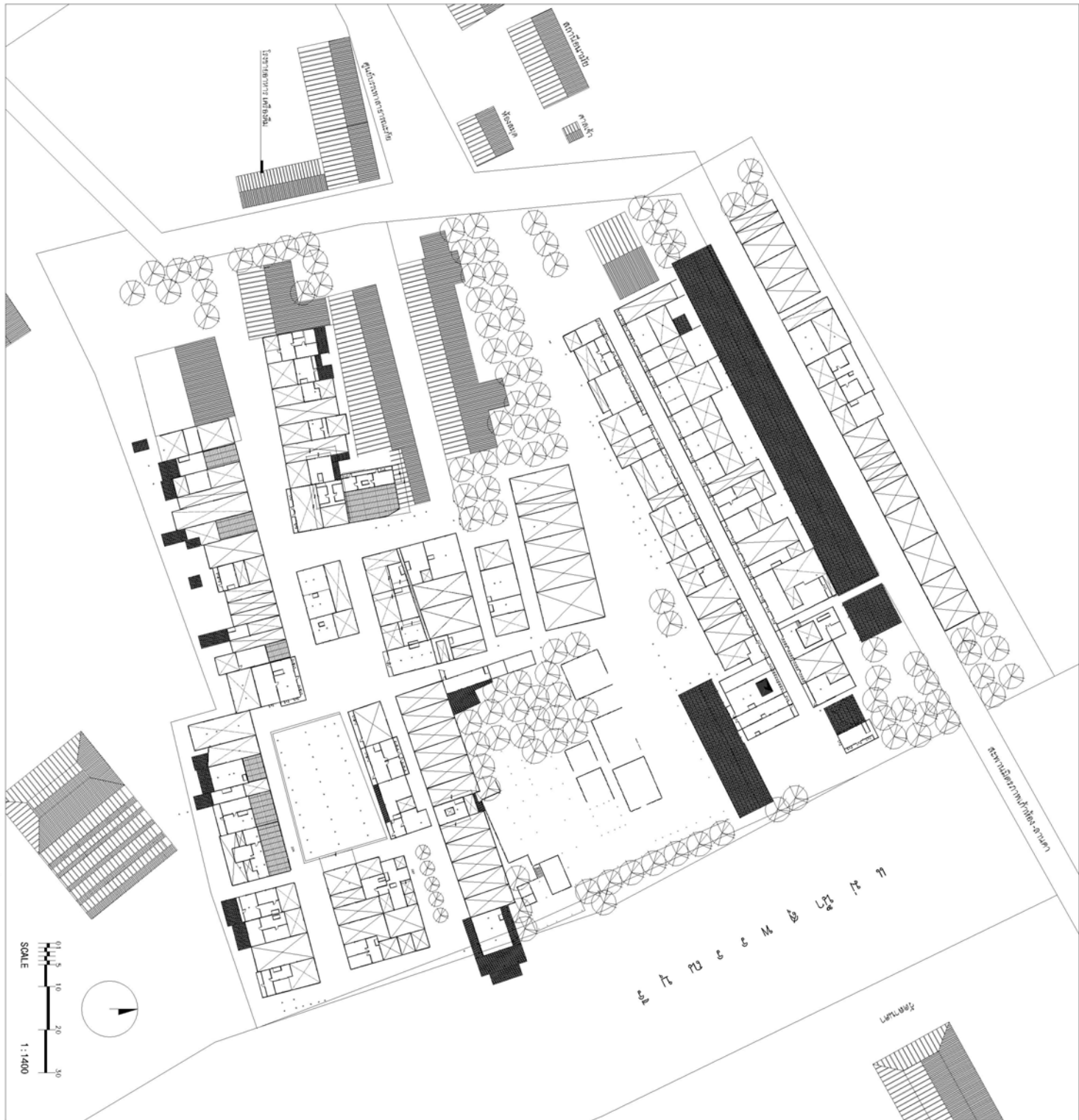
นอกเหนือจากด้านเศรษฐกิจและกายภาพแล้ว การบริหารจัดการชุมชนเพื่อให้การปรับปรุงฟื้นฟูเป็นไปอย่างต่อเนื่องและดำรงอยู่ในระยะยาวเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเช่นกัน โดยมีประเด็นหลักที่ชุมชนตลาดเก่าห้องควรให้ความสนใจ และตระหนักถึงเป็นพิเศษดังต่อไปนี้

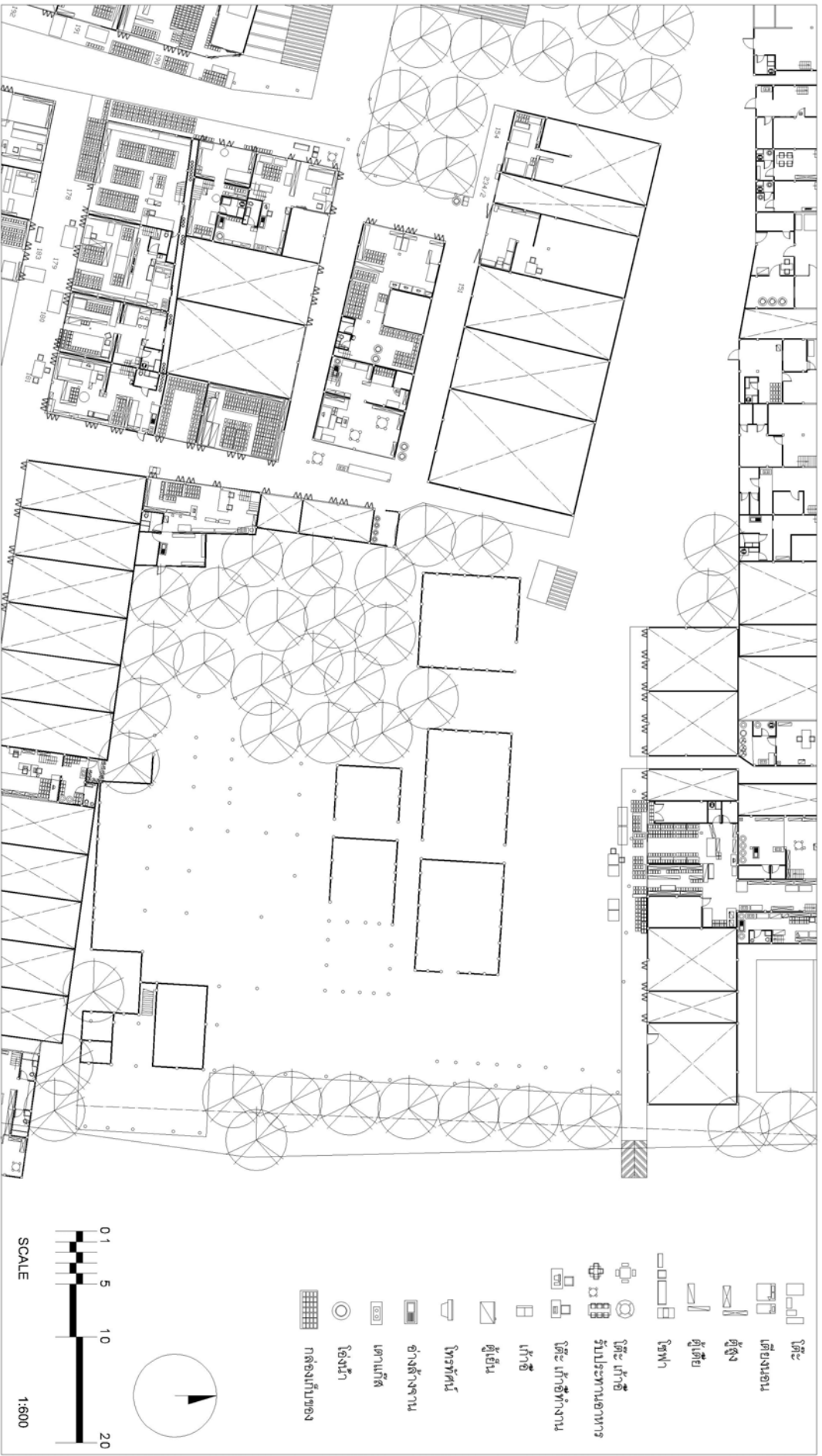
- 1) การจัดการด้านสาธารณูปโภค โดยเฉพาะสายไฟฟ้าที่รุงรัง สกปรก และไม่เป็นระเบียบ ส่งผลต่อสภาพภูมิทัศน์ของชุมชนตลาดเก่าห้องเป็นอย่างมาก และสร้างความลำบากในการดูแลรักษาซ่อมแซมทั้งในปัจจุบันและระยะยาว รวมทั้งเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากสิ่งปลูกสร้างในชุมชนเกือบทั้งหมดใช้วัสดุเป็นไม้
- 2) การป้องกันปัญหาน้ำท่วม ชุมชนตลาดเก่าห้องประสบกับปัญหาน้ำท่วมจากการเอ่อล้นของแม่น้ำสุพรรณบุรีอยู่เสมอในช่วงฤดูฝนที่มีฝนตกชุกอย่างต่อเนื่อง การทำตลิ่งหรือเขื่อนกันน้ำในพื้นที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรีและกำแพงกันน้ำบนฝั่งแม่น้ำ รอบพื้นที่ชุมชนตลาดเก่าห้อง และพื้นที่ข้างเคียงที่สำคัญที่น้ำท่วมถึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาในแผนการพัฒนาชุมชนอย่างเร่งด่วน เนื่องจากปัญหาน้ำท่วมสร้างปัญหาผลกระทบอย่างมากมายและรุนแรงทั้งทางกายภาพ เนื่องจากองค์ประกอบสิ่งปลูกสร้างส่วนใหญ่เป็นไม้ ที่สร้างติดดิน ไม่ได้ยกใต้ถุนสูง จึงผุกร่อนและพังทลายได้ง่ายเมื่อถูกน้ำท่วมซึ่งเป็นเวลานาน รวมทั้งผลกระทบทางเศรษฐกิจที่ทำให้กิจกรรมการค้าของชุมชนและการท่องเที่ยว ต้องหยุดชะงักลง การก่อสร้างเขื่อนและกำแพงกันน้ำควรคำนึงความสอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของชุมชนทั้งในฝั่งตลาดเก่าห้อง และฝั่งวัดลานคา การออกแบบควรดูเป็นธรรมชาติ แต่ใช้วัสดุที่มีความแข็งแรง และควรเป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น มีราคาถูก เพื่อให้การซ่อมแซมดูแลรักษาเป็นไปได้โดยง่าย และกระทำเองจากคนในชุมชนในยามที่มีความต้องการอย่างเร่งด่วน ขณะเดียวกันลำคลองสาขาในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำสุพรรณบุรี ควรได้รับการขุดลอกและดูแลรักษาให้เกิดการไหลเวียนของน้ำที่สะดวกรวดเร็ว เพื่อขยายพื้นที่รองรับน้ำในช่วงฤดูน้ำหลาก เช่น คลองบ้านสูตร คลองบ้านหมี่ และคลองบ้านเก่า

- 3) การเตรียมการบริหารจัดการ เพื่อรับมือกับการเกิดภัยพิบัติในอนาคต การเตรียมการสำหรับชุมชนตลาดเก่าห้องในการรับมือกับภัยพิบัติ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต มีความจำเป็นมากขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบัน เนื่องจากชุมชนมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในรอบ 4 – 5 ปีที่ผ่านมา ทั้งจำนวนประชากรที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ การประกอบกิจกรรมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ การเตรียมแผนในการจัดการรองรับและรับมือกับปัญหา และแนวทางแก้ไขยามที่เกิดภัยพิบัติขึ้น จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ไม่ว่าจะเป็นอัคคีภัย น้ำท่วม แผ่นดินไหว และพายุในช่วงเวลาต่างๆ ในรอบปี ซึ่งนับวันจะรุนแรงยิ่งขึ้น ในขณะที่องค์ประกอบสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่มีอายุมากขึ้นในทุกปี การฝึกซ้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องจัดให้มีขึ้นอยู่เสมอ แต่การสร้างองค์ประกอบใหม่ๆ บางอย่างขึ้นเพื่อรองรับผลกระทบจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีขึ้น เช่น การจัดทำทางลาดที่ทำให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ในชุมชนได้อย่างเข้าถึง โดยปราศจากระดับในการสัญจรเพื่อผู้พิการ ผู้ป่วยและผู้สูงอายุ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยในชุมชน การจัดทำแนวนั่งกันไฟในอาคารบางหลัง หรือพื้นที่ภายนอกอาคารในบางตำแหน่งของชุมชน การจัดจุดบริการถึงเคมีดับเพลิงในจุดต่างๆ ที่สำคัญที่เสี่ยงต่อการเกิดเพลิงไหม้ การเตรียมแหล่งน้ำสำรองเพื่อใช้ในยามฉุกเฉิน นอกเหนือจากการพึ่งพาแหล่งน้ำจากแม่น้ำสุพรรณบุรีเพียงแหล่งเดียว และการจัดเตรียมอาคารที่อาจตั้งอยู่ภายในพื้นที่ชุมชน หรือภายนอกชุมชนในบริเวณใกล้เคียงที่เข้าถึงได้ง่าย เพื่อรองรับการถ่ายโอนผู้อยู่อาศัยในชุมชนไปอยู่อาศัยชั่วคราวในยามเกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม หรือแผ่นดินไหว เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นแนวทางเบื้องต้นในการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชนตลาดเก่าห้องนั้น หลายประเด็นได้เริ่มมีการตระหนักถึง และอยู่ในช่วงของการพัฒนาให้เกิดผลขึ้นมาทั้งในแง่ของการบริหารจัดการ และในแง่ของการก่อสร้างให้เป็นรูปธรรมขึ้น การพัฒนาปรับปรุงบางอย่างเริ่มต้นการดำเนินการหรือจัดการได้โดยทันทีจากความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเอง ในขณะที่การพัฒนาปรับปรุงบางอย่างต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐระดับต่างๆ อย่างไรก็ตามการพัฒนาปรับปรุงฟื้นฟูตลาดเก่าห้องไม่ว่าจะเป็นไปในทิศทางใดนั้น ควรที่จะตระหนักถึงบทบาทความสำคัญและสถานภาพของตลาดเก่าห้องที่เคยเป็นมาแต่ในอดีต ในฐานะที่เป็นเมืองตลาดที่เคยดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง จากระบบการจัดการที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก และองค์ประกอบพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเป็นเมืองขนาดย่อมเมืองหนึ่งรองรับ ซึ่งการพัฒนาต่อไปในอนาคต ตลาดเก่าห้องก็สมควรที่จะได้รับการพัฒนาให้เป็นเมืองตลาดที่สามารถดำรงอยู่ได้ตนเองเหมือนเช่นในอดีต

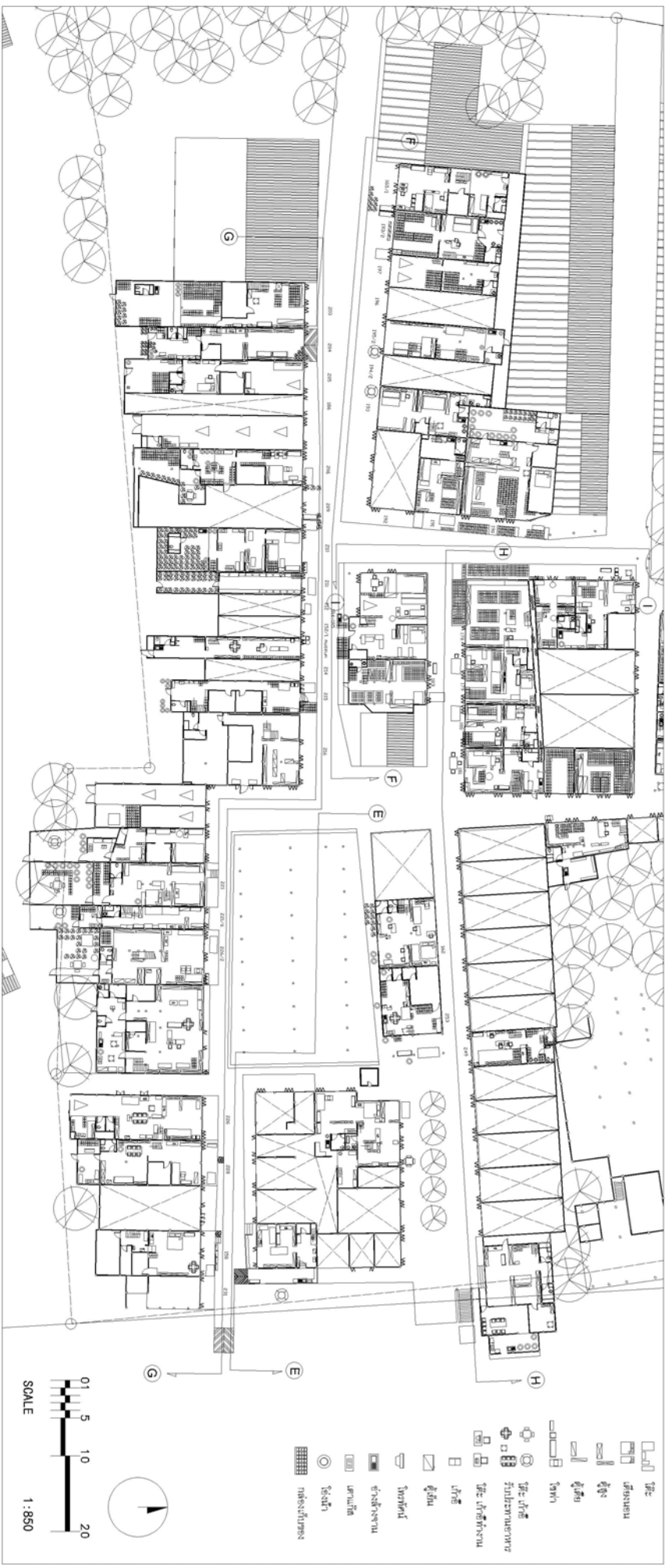

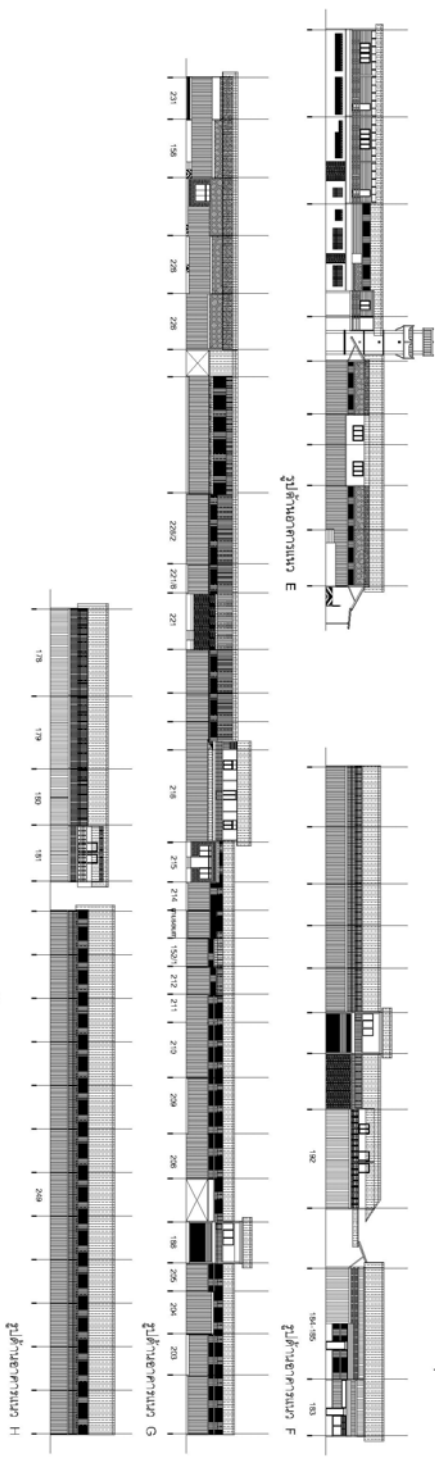
ภาพ 5-8 ผังพื้นที่ 1 ตลาดกลาง ชุมชนตลาดเก่าห้อง

ที่มา จากการสำรวจ เมษายน - พฤษภาคม 2551

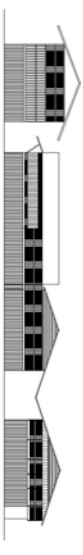
ภาพ 5-9 แผนผัง 1 ตัดกลาง ขุมขุดลาดใต้ห้อง

ที่มา จากการสำรวจ แผนที่ - พฤษภาคม 2551

ภาพ 5-10 ลักษณะรูปด้านหน้าของอาคารเรือนแถวในเมืองตลาดล่าง

รูปด้านอาคารแนว I
SCALE 1:850

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน, กรุงเทพฯ, สมาคมทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538

กำธร กุลชล. การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร : การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี. กรุงเทพฯ, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545

จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า 133. 2545

เจริญ สวัสดิ์. พ่อของหมู่บ้าน (สุพรรณบุรี : ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพแก่บุญรอดและอุบาสิกาสัมพันธ์ เหลียงพานิช, หน้า 12-13, 2508.

ชนัญ วงษ์วิภาค. การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : การให้ความหมายเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรม, การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: ความหมายและขอบเขต. กรุงเทพฯ, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. การอนุรักษ์อาคารเก่าในประเทศไทย : กลไกแห่งความสำเร็จ. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. ชุมชนและการพัฒนาชุมชน. เอกสารประกอบการเรียนวิชา 006103 Home and Community สาขาวิชาบ้านและชุมชน ภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547

ธีรชัย บุญมาธรรม. ประวัติศาสตร์สังคมอีสานตอนบน พ.ศ. 2318 – 2450. มหาสารคาม, โปรแกรมวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, 2542

น้ำฝน พิพัฒน์วงศ์. การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนศูนย์กลางในพื้นที่เกษตรกรรมเดิม เขตเทศบาลตำบลบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี. สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

บัณฑิต จุลาสัย. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมกับการออกแบบสถาปัตยกรรม, โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. การควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม : หลักทฤษฎีและมาตรการ. กรุงเทพฯ, บรรณกิจ, 2545

มนัส โอภากุล. ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี เมืองสุพรรณ. กรุงเทพฯ. จินตาสานการพิมพ์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

รุจ รัตนภาพุ. **แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชุมชนตลาดสามชุก.** กรุงเทพฯ, สถาบันดุษฎีบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

สกุณี ณัฐพลวัฒน์. **ตลาดน้ำ วิถีชีวิตพ่อค้า-แม่ขายไทย.** กรุงเทพฯ, เอส.ที.พี. เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541

สิงหนาท แสงสีหนาท. **หลักการทางแนวคิดชุมชนเมืองที่ยั่งยืนในบริบทของไทย.** กรุงเทพฯ, สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2545

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. **การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิดหลักการ และผลการปฏิบัติ,** กรุงเทพฯ, วารสารหน้าจั่ว ฉบับที่ 20 ประจำปีการศึกษา 2546 - 2547, 2547

สุธรรม พันธศักดิ์. **รูปแบบการกระทำผิดของชาวต่างชาติที่ดำเนินธุรกิจในเมืองพัทยา,** งานเอกสารวิชาการของการอบรมหลักสูตร “ผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.)” รุ่นที่ 9 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, 2548

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. **ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีน.** กรุงเทพฯ, หมวดวิชาประวัติศาสตร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532

สุภาภรณ์ ตันตลารักษ์. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำท่าจีน จากการบอกเล่าศึกษากรณีบ้านเก่าห้อง ที่สุพรรณบุรี.** ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 6 ฉบับที่ 11 (ก.ย. 2528): หน้า 78-83

สุภาภรณ์ ตันตลารักษ์. **การศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำท่าจีน จากการสำรวจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้น.** วารสารของชมรมอนุรักษ์ศิลปะ, โบราณคดีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ฉบับที่ 1 (2528): หน้า 22-25 . 2528

วรุข สุวรรณฤทธิ์. **พื้นที่อดีตชุมชนลุ่มน้ำท่าจีน บ้านเก่าห้องสุพรรณบุรี.** เอกสารไม่ทราบแหล่งที่มา

อรศิริ ปาณินท์และสมคิด จิระทัศนกุล. **เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง.** กรุงเทพฯ: เจ.พี.รี, 2544.

อรศิริ ปาณินท์. **เรียบง่าย และเป็นสุข กับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : น้ำท่วมทุ่ง, ลอยไปแล้วก็ลอยมา, เรือนพวน : เรือนของใคร.** กรุงเทพฯ, โครงการจัดพิมพ์หนังสือคณะสถาปัตย์ มศก., 2550

อรศิริ ปาณินท์. **ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย : การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น,** กรุงเทพฯ: เจพีรี, หน้า 215-221, 2546.

อุดม ทุไฟเราะ. **ประวัติบ้านเก่าห้อง.** เอกสารแนะนำชุมชน

อำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี. **ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง.** การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ, ร่วมด้วยช่วยกัน, 2544

Amos Rapoport. **House Form and Culture**. Prentice Hall, 1969.

Dennis E. Poplin. **Communities: A Survey of Theories and Methods of Research**. Macmillan Pub.Co., 1979.

Jane Jacobs. **Cities and the Wealth of Nations**. Vintage, 1985.

Kevin Lynch. **The Image of the City**. MIT Press, 1960.

Steve Van Beek. **The Chao Phya : River in Transition**. England, Oxford University Press, 1995

เอกสารอื่นๆ

กรมศิลปากร. **ทฤษฎีและแนวการปฏิบัติการอนุรักษ์อนุรักษ์สถานและแหล่งโบราณคดี**. กรุงเทพฯ. 2532.

การศึกษาฐานงาน “ตลาดเก่าห้อง ตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี”. ชมรมการจัดการการท่องเที่ยว เข้าใจชุมชนมีส่วนร่วม เข้าใจการท่องเที่ยวยั่งยืน. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร , เอกสารประกอบการศึกษาฐานงาน “ตลาดเก่าห้อง ตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี” ของชมรมการจัดการท่องเที่ยว, 2550.

โครงการพัฒนาตลาดคลองสวนในเชิงอนุรักษ์. ครูฯ สถาปัตยกรรม, โครงการตำราและเอกสารการพิมพ์ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2550.

โครงการจัดทำแผนการจัดการและอนุรักษ์สภาพเชียงใหม่. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนนยทมหวิทยาลัยมหิดล., 2537.

โครงการพัฒนาตลาดสามชุกในเชิงอนุรักษ์. โครงการตำราและเอกสารการพิมพ์ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2550.

ตลาดน้ำ ย่านชุมชนริมน้ำในสังคมเมืองสยาม. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์, 2537.

แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2550-2552) เทศบาลตำบลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี. แผนพัฒนาสามปีของเทศบาลตำบลบางปลาม้า, 2550.

แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2551-2553) เทศบาลตำบลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี. แผนพัฒนาสามปีของเทศบาลตำบลบางปลาม้า, 2551.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2525.

พระราชบัญญัติ สภามงคลกรชุมชน พ.ศ. 2551. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) รายงานการปฏิบัติการเรื่อง กลยุทธ์ฟื้นฟูชุมชนเมืองริมแม่น้ำ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บริษัทศูนย์ถ่ายอินเตอร์ จำกัด, 2546.

สามชุก ตลาด 100 ปี. เอกสารแนะนำตลาด โดยคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

เอกสารประกอบการวิจัย ตลาดเก่าห้อง อ.บางปلام้า จ.สุพรรณบุรี : เชิงการท่องเที่ยว.
โดยนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ตลาดเก่าห้อง มนต์เสน่ห์ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนที่มีอาจลิมเลือน. <http://www.codi.or.th/>
“ตลาดสามชุก” ตลาดเก่าเล่าความหลัง. <http://www2.manager.co.th/>
พิพิธภัณฑ์ตลาดเก่าห้อง. <http://www.muangboranjournall.com/>
สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ : ICOMOS ประจำประเทศไทย.
<http://www.icomosthai.org/>
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). <http://www.codi.or.th/>

ภาคผนวก

รายชื่อคลองในบัญชีคลอง ท้ายพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติรักษาคลอง รัตนโกสินทร์ศก 121 พ.ศ. 2484

ฝั่งพระนคร

คลองบางซื่อ	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคันคลองประปา
คลองสามเสน	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงปลายคลองบางกระสัน
คลองเปรมประชากร	จากคลองผดุงกรุงเกษม ถึงคลองบางซื่อ
คลองผดุงกรุงเกษม	จากปากคลองทางเหนือ ถึงปากคลองทางใต้
คลองบางลำพู	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงปากคลองมหานาค
คลองโอ่งอ่าง	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงปากคลองมหานาค
คลองตลาด	จากปากคลองทางทิศเหนือ ถึงปากคลองทางใต้
คลองวัดเทพธิดา	จากคลองตลาด ถึงคลองโอ่งอ่าง
คลองวัดราชบพิธ	จากคลองตลาดถึงคลองโอ่งอ่าง
คลองมหานาค	จากคลองบางลำพู ถึงคลองผดุงกรุงเกษม
คลองบางกะปิ	จากคลองผดุงกรุงเกษม ถึงเขตเทศบาลนครกรุงเทพฯ (หลักเขตที่ 6)
คลองหัวลำโพง	จากคลองผดุงกรุงเกษม ถึงคลองเตย
คลองสวนหลวง	จากคลองนางหงษ์ ถึงคลองหัวลำโพง
คลองอรชร	จากคลองบางกะปิ ถึงคลองหัวลำโพง
คลองราชดำริ	จากคลองบางกะปิ ถึงถนนพระราม 4
คลองไผ่สิงโต	จากคลองราชดำริ ถึงคลองหัวลำโพง
คลองสีลม	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองหัวลำโพง
คลองสาทร	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองหัวลำโพง
คลองซื่อหน้า	จากคลองบางกะปิ ถึงคลองสามเสน
คลองวัดใหม่	จากคลองบางซื่อ ถึงวัดใหม่ทองเสน
คลองข้างกรมช่างแสง	จากคลองบางซื่อ ถึงโรงเรียนทหารสื่อสาร
คลองบางกระบือ	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงปลายคลองวัดน้อย
คลองวัดน้อย	จากคลองเปรมประชากร ถึงปลายคลองบางกระบือ
คลองบางทองหลวง	จากคลองสามเสน ถึงถนนนครักษ์
คลองสัมปอ	จากคลองสามเสน คลองบางกะปิ ถึงถนนราชวัตรเก่า ถนนเพชรบุรี
คลองอั้งโล่	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงโรงพยาบาลวชิระ
คลองวัดสามเกลี้ยง	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงถนนขาว
คลองวัดราชธิวาส	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงถนนสามเสน
คลองบ้านญวน	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงถนนสามเสน
คลองบางขุนพรหม	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ถึงถนนวิสุทธิกษัตริย์ หลัง โรงเรียนนายร้อยทหารบก
คลองวัดมกุฏกษัตริย์ (คือ มกุฏกษัตริย์)	จากคลองผดุงกรุงเกษม ถึงหลังวัดมกุฏกษัตริย์
คลองวัดโสมนัสวิหาร	จากคลองผดุงกรุงเกษม ถึงถนนจักรพรรดิพงษ์ หลังวัดโสมนัสวิหาร

คลองวัดตรีทศเทพ	จากคลองบางลำพู ถึงหลังวัดตรีทศเทพ และจากคลองบางลำพู ถึงข้างวัดตรีทศเทพ
คลองบ้านหล่อ	จากคลองบางลำพู ถึงถนนวิสุทธิกษัตริย์
คลองวัดปริณายก	จากคลองบางลำพู ถึงหลังวัดปริณายก
คลองจุลนาค	จากคลองมหานาค ถึงถนนนครสวรรค์
คลองวัดคอกหมู	จากคลองมหานาค ถึงหลังวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค)
คลองวัดสมณานิยมบริหาร (คือวัดญวน)	จากคลองผดุงกรุงเกษม ถึงถนนพิษณุโลก และจากคลองผดุงกรุงเกษม ถึงหลังวัดสมณานิยม
คลองลำปrik	จากคลองวัดสมณานิยม ถึงคลองวัดซื่อหน้า
คลองวัดวังษี	จากคลองบางลำพู ถึงถนนดินสอ
คลองวัดบวรนิเวศน์	จากคลองบางลำพู ถึงถนนบ้านแขก
คลองนางชี	จากคลองมหานาค ถึงสะพานแม่น้ำศรี
คลองวัดเทพศิรินทร์	จากคลองผดุงกรุงเกษม ถึงถนนพลับพลาไชย
คลองศาลเจ้าเก่า	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงถนนทรงวาด
คลองวัดปทุมคงคา	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงวัดปทุมคงคา
คลองวัดสระบัว	จากคลองบางกะปิ ถึงถนนพระรามที่ 1
คลองนางหงษ์	จากคลองบางกะปิ ถึงคลองวัดสระบัว
คลองข้าววัดใหม่	จากคลองบางกะปิ ถึงถนนพระรามที่ 1
คลองพญาไท	จากคลองบางกะปิ ถึงถนนเพชรบุรี
คลองสวนน้อย	จากคลองบางกะปิ ถึงตำบลพญาไท
คลองซุง	จากคลองบางกะปิ ถึงถนนเพลินจิต
คลองบางกระสัน	จากคลองบางกะปิ ถึงคลองสามเสน
คลองเตย	จากปากคลองหัวลำโพง ถึงปลายคลอง
คลองหัวลำโพงเก่า	จากตรงตรอกสะพานสว่าง ถึงถนนสี่พระยา
คลองช่องนนทรี	จากถนนสี่พระยา ถึงเขตเทศบาลนครกรุงเทพฯ ระหว่างหลักเขตที่ 9-10
คลองข้างบ้านหมอเฮ้ย	จากคลองสีลม ถึงคลองสาทร
คลองข้างป่าช้าจีน	จากคลองสาทร ถึงป่าช้าจีน
คลองวัดยานนาวา	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงปลายคลอง
คลองกรวย	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงเขตเทศบาลกรุงเทพฯ ระหว่างหลักเขตที่ 10-11
คลองบางขวาง	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงเขตเทศบาลนครกรุงเทพฯ ระหว่างหลักเขตที่ 10-11
คลองบ้านใหม่	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงเขตเทศบาลนครกรุงเทพฯ หลักเขตที่ 10-11
คลองสวนหลวง	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงปลายคลอง
คลองวัว	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงสุเหร่าแขก
คลองบางคอแหลม	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงปลายคลอง

ฝั่งธนบุรี

คลองบางกอกน้อย	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงสุดเขตเทศบาล
คลองบางขุนเทียน	ตั้งแต่สี่แยกคลองมอญ ถึงคลองบางกอกน้อย
คลองลัดบางขุนสี	จากคลองบางขุนศรี ถึงคลองบางกอกน้อย
คลองบางขุนนนท์	จากคลองบางกอกน้อย ถึงคลองลัดบางขุนสี
คลองวัดมะ	จากคลองบางขุนสี ถึงคลองบางขุนนนท์
คลองมอญ	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงสี่แยกบางกอกใหญ่
คลองบ้านขมิ้น	จากคลองมอญถึงทางรถไฟสายบางกอกน้อย
คลองวัดอรุณ	จากคลองมอญ ถึงแม่น้ำเจ้าพระยา
คลองวัดราชสิทธิ	จากคลองบางกอกใหญ่ ถึงคลองวัดอรุณ
คลองวัดท้ายตลาด (วัดโมลีโลกยาราม)	จากคลองบางใหญ่ ถึงคลองมอญ
คลองบางกอกใหญ่	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงสี่แยกปากคลองมอญ
คลองวัดบุปผาราม	จากคลองบางกอกใหญ่ ถึงคลองสาน
คลองกุฎีจีน	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองวัดบุปผาราม
คลองสาน	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองบางไส้ไก่
คลองสมเด็จ	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองสาน
คลองบางไส้ไก่	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองบางกอกใหญ่
คลองบางลำภูล่าง	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองบางไส้ไก่
คลองตันไทร	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองบางไส้ไก่
คลองบางน้ำชล	ตั้งแต่แม่น้ำเจ้าพระยา ถึงคลองบางกอกใหญ่
คลองบางสะแก	จากคลองบางกอกใหญ่ ถึงคลองบางค้อ
คลองบางค้อ	จากคลองดาวคะนอง ถึงคลองด่าน
คลองด่าน	จากคลองบางกอกใหญ่ ถึงสุดเขตเทศบาล
คลองดาวคะนอง	จากแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงสุดเขตเทศบาล
คลองบางหว้า	จากคลองด่าน ถึงสุดเขตเทศบาล
คลองภาษีเจริญ	จากคลองบางกอกใหญ่ ถึงสุดเขตเทศบาล
คลองบางจาก	จากคลองบางกอกใหญ่ ถึงสุดเขตเทศบาล
คลองวัดประดู่	จากคลองภาษีเจริญ ถึงคลองบางจาก
คลองวัดปรก	จากคลองภาษีเจริญ ถึงคลองด่าน
คลองรางบัว	จากคลองภาษีเจริญ ถึงคลองบางหว้า
คลองวัดเพลง	จากคลองภาษีเจริญ ถึงคลองวัดปรก
คลองตาแฝง	จากคลองด่าน ถึงคลองรางบัว